

8560

Випожичальня книжок
УКРАЇНСЬКОЇ КНИГАРНІ й АНТИКВАРНІ
у Львові, вул. Рутовського 22.

Ч. 1093

Проситься не плямити і не дерти
книжок.

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА
ІМЕНІ
ШЕВЧЕНКА
У ЛЬВОВІ.

Ч. 86023

17

2000

06
10

АНДРІЙ ХВИЛЯ

X 30

ЯСНОЮ ДОРОГОЮ

(РІК НА ЛІТЕРАТУРНОМУ ФРОНТІ)

20880
8368

Львів. Бібліотека
А. У. Р. С. Р.

88023

Випоточальня книжок
Української літератури й антикварні
у Львові, вул. Рутівського 22.

№1093

Тисвяло N 308 с
Т. А. УССР - 58

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВ. Т-ВА ІМ. МЕЧНИКА
У ЛЬВОВІ

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

1927

8 (с) У „1917:“ (09)

Ш5(2-У)/7-3

52840/2.4

891.79 (081)

ПЕРЕДМОВА

Перед революційним суспільством України пройшла „літературна дискусія“ і наочно довела, що настрої Єфремових, Могилянських, Зерових нашли собі відгомін навіть серед деяких членів партії.

Недаремно ж т. т. Шумський, Хвильовий у національному питанні викинули й захищали гасла, ворожі партії. Об'єктивно вони перекинули місток до правих кіл української буржуазії.

Вона бо, українська буржуазія, гукала „слава“ — гаслам Шумського, Хвильового — „орієнтації на психологічну Європу“, „геть від Москви будь-якої“.

Вона об'єктивно активно підтримувала цькування з боку Шумського, Хвильового тих комуністів і позапартійних, що вирушили на боротьбу проти українського націоналізму.

З України радянської національна опозиція Хвильово - Шумсько - Максимовича перейшла далі в Галичину й Волинь, що перебувають під п'ятою

польського фашизму, і в найскладніших міжнародніх обставинах поставила комуністичну партію Західної України під удар. Вона внесла непевність, розгубленість у ряди КПЗУ що до національної політики КП(б)У й об'єктивно цим сприяла зміцненню антирадянського табору.

КПЗУ визнала свої помилки, але ці факти багато говорять.

Вони повинні довести й такій організації, як ВА-ПЛІТЕ, що не можна стояти на півдорозі.

Не можна обмежитися формальним, протокольным „виключенням“ Хвильового з своїх рядів і замовчувати причину виключення.

Міщанські погляди на культурну революцію треба викоренити. Особливо ще й через те, що вони обарвлені в націоналістичний колір. А партія бореться з усяким націоналізмом,— чи то руським, чи українським, чи єврейським.

Бо водночас для української культурної революції загрозливі погляди Ваганьянів та Ларіних, що відбивають у собі настрої великодержавного русотяпського міщанства. Джерела його — російська великодержавна буржуазія.

Легенда про напостівський підхід до культурного процесу на Україні з боку партії — чергова міщанська брехня.

Остаточню відкидає цю брехню резолюція ЦК КП(б)У в справі української художньої літератури.

Ми будуємо українську пролетарську літературу, як самостійну. Ми берем усі культурні надбання людства, але ми йдемо не в полон до „психологічної Європи“, а разом із народами СРСР і в першу чергу з соціалістичною Москвою й пролетарським письменством Заходу.

У великій роботі, що розпочинаємо, треба нам мати ясні перспективи будування української літератури, треба гартувати свої сили.

15 · VII—27 р.
м. Харків

А. Хвиля

Випокладацька книжка
Української Книжкарні й Антикварні
у Львові, вул. Рутівського 22.

ПРО НАШІ ЛІТЕРАТУРНІ СПРАВИ

(До літдискусії¹⁾)

Отже протягом року — маємо літературну дискусію. Воюють. Спочатку Гарт із Плугом, а потім „нова формація“ Гарту — Вапліте з Плугом. Воює Хвильовий з Пилипенком, за їхніми плечима і вся громада українських письменників старих, молодих, з міцними ідеологічними „установками“, немідцними, а деякі зовсім без установок, просто воюють собі так, без нічого, аби воювати. З-за кордону вже виглядає Донцов, а дехто, тут на „соборній“ Україні б'є себе кулаком у груди й рече: „Так і треба було робити давно, ми ж про це говорили...“ — „Одчиніть двері, вікна!“ — ось галас, що лунає з багатьох кутків дискусійної аудиторії. Іде бойовисько... Дехто розмахує переможно картонними мечами, як Дон-Кіхот, і кричить: „Не підходь, а то ще раз ударю“, а інші з перебитими носами мурликають собі: „Хоч ще раз

¹⁾ „Коммунист“ №№ 93, 94, 96 — 24, 25, 28-го квітня 1926 року.

ударить, а нас таки не болять". Є і втрати. Та хіба може бути, бойовисько без втрат? Так завжди було, є і буде.

Отже маємо суперечки. Вони не випадкові. За тим загальним галасом, зойком, скаргами „озвірілих“ диспутантів треба знайти основні течії, думки, встановити їхню причину

Як завжди, так і зараз кожний суспільний процес є наслідком певних взаємин у суспільстві і не може бути випадковим. Особливо це може бути віднесено до теперішньої літдискусії, що має глибокі коріння в розвитку економічних, соціальних і національних особливостей України.

I

ЧИ Є ОСОБЛИВОСТІ?

Широкі природні можливості України і вкладення в неї російського й міжнародного капіталу, дали відповідні наслідки. Україна стала в найкоротший час високо промисловою країною з гарно розвиненим сільським господарством. Коли порівняти її з другими частинами Росії, то в багатьох випадках ми бачимо, що тут більше всього розвинуте сільське господарство. Тут маємо далеко віддалені один від одного полюси бідноти й капіталу. Диференціяція на Україні більш поглиблена, ніж було це в інших частинах царської Росії. Отже маємо, що Україна з її

економічним станом, а значить і соціальним станом, а ще в більшій мірі — національним, відрізняється від Росії. Промисловість вища. Сільське господарство також. Диференціація на селі досягла більшого ступеня. А національна боротьба між керовничою зграєю російських чорносотенців і багатомільйоновим селянством та українською інтелігенцією, що йшла на чолі його в культурній справі, досягла великого напруження.

Український куркуль бачив у чужоземних впливах російського капіталу своєрідну конкуренцію й тому хотів якомога скорше побороти „кацапа“. Він давав „ґрунт“ економіки для інтелігенції, постачав її рязи й поруч неї ставав у перші загони ватажків українського націоналістичного руху.

Через національні, соціальні й економічні особливості на Україні громадська війна була значно впертішою, й вимагала від революції більше жертв.

У пролетарську революцію Україна ввійшла, маючи сили: з одного боку, пролетаріят і частину селянства, що прагнули скинути соціальне ярмо із своєї шиї, знищити капіталізм, з другого боку — націоналістичну українську буржуазну інтелігенцію, поруч з куркулями і частиною селянства, що намагалися за допомогою чужоземного капіталу утворити національну українську державу й в такий спосіб вирішити справу в бік скеровання процесу революції по націоналістичному буржуазному шляху.

Коли такі сили були, а це очевидячки так, то й була Центральна Рада, була національна українська армія, що з націоналістичними гаслами йшли в боротьбу з пролетаріатом — світовою революцією, були повстання селянства під націоналістичними гаслами — Зелений, Григор'їв, Тютюнник і інші, то уникати, обходити ці моменти можна, або нічого не розуміючи в справах особливості революційної боротьби на Україні, або навмисне дурачи себе й інших. Націоналістична інтелігенція України вступила в боротьбу, виплекана старими взаєминами на Україні між владною російською й пригнобленою українською нацією. Вона входила в революцію під вражінням, із психологічним почуттям нації, що завзято боролася з царатом. Ці психологічні настрої, що виникали з тодішніх реальних обставин на Україні, відбилися цілком у творах українських письменників. А тут революція. Підтримана певними кадрами українського заможного селянства, виплекана у старих обставинах боротьби і взаємин національностей, у старій царській Росії, — українська інтелігенція кинулася в борню з усім запалом і боролася з російською буржуазією, боролася з російським пролетаріатом, боролася взагалі з пролетаріатом кожної національності настільки, наскільки він виступав єдиним фронтом проти всякої буржуазії (і своєї рідненької зокрема), і забилася в куток самозаперечень.

Це ж не „випадковість“. Не можна ні на одну хвилину допустити так розмовляти, так міркувати, бо в противному разі ми перестанемо бути марксистами.

Так само не можемо ми одірвати Україну дореволюційну від України теперішньої, одрізати її механічно й сказати: „Була стара Україна, Україна націоналістична, тепер її нема, стала нова, революційна, соціалістична“.

Так можна сказати тільки через довгі роки, коли спадщину старого ми переборемо тяжкою, великою працею, вихованням, утворенням нової культури, нових економічних підвалин. А тепер, — сьогодні, завтра й через 5 років деякі наслідки старого ще будуть панувати в мільйонах голів українського селянства, робітництва, української інтелігенції. Так, а не инакше можна розуміти обставини на Україні, і треба твердо, рішуче дати відповідь тим, хто не розбирається в обставинах сьогодинішнього життя наших республік. Нема чого говорити такі нісенітниці, що однакові політичні й економічні умови в Росії й на Україні. А Кость Буровій у розмові про літературні справи України так і заявляє: „У нас на Україні і в Росії однакові політичні й економічні умови, а тому — „однакова боротьба“.

Отже, не однакові умови на Україні і в Росії були до революції. Не в однакових умовах розпочалася й шла революційна боротьба за радянську

владу, за диктатуру пролетаріату на Україні. Неодночасно скінчили цю боротьбу в Росії й на Україні. І не в однакових умовах доводиться зараз працювати комуністичній партії, радвладі в Росії і на Україні. Зрозуміло це вам, Костю Буровіе? А в оцих не однакових умовах економічних і національних, що склалися на Україні і в інших країнах колишньої царської Росії — ми б не перемогли, ми б не відбили ворога, як - би українські робітники й селяни не виступали єдиними лавами з російськими робітниками й селянами. Єдність в організації, єдність у боротьбі, єдність в усіх господарчих і військових справах революції принесла нам перемогу. А тепер подивимся, чи слід нам закривати очі на оці відмінності, особливості життя й роботи на Україні і верзти всякі нісенітниці в розмовах і політиці, що заведуть нас в лабіринт протиріч, чи слід робити инше: не зважаючи на оці особливості, накреслити правдиві шляхи в нашій роботі, перспективах боротьби й будування нового в нашій країні на підвалинах політичного, господарчого, й культурного союзу?

II

БОРотьБА ЗА ІДЕОЛОГІЧНУ ЦИТАДЕЛЮ

Як будівники нового, ми повинні так скерувати в теперішніх умовах працю, щоб яко мога більше сил кинути в головних напрямках захоплення основних

позицій нового, його будови. В літературних справах мусимо виявити найбільший хист і не стратити перспективи, інакше створення ідеологічної „надбудови“ буде йти хворобливими шляхами.

Невже ми діти, щоб припустити хоч на одну хвилину, що шари старої української інтелігенції на всі сто відсотків вірять в щирість культурно - національних заходів, що провадиться радвладою в життя на Україні? Частина цієї інтелігенції, приймаючи радянську владу такою, як вона є, в своїй певній частині ставиться з деяким підозрінням до праці компартії в справі утворення української культури, українського слова, українських наукових інституцій, українського мистецтва. Вона підійшла до нас близько, але ще не цілком наша. До літератури це стосується більш усього.

В той час, як спадщина старого ворожого нам годується глибокими коріннями — ростуть нові протиріччя. На селі підростає куркуль, а з ним ростуть і націоналістичні тенденції. Ця „база“ в свою чергу плекає нові сили для утворення націоналістичних настроїв, націоналістичних кадрів нової інтелігенції, що буде дивитися на радянську владу, комуністичну партію, як на чужинців, що окупували Україну.

Тов. Пилипенко! А чи подумали ви над цим бокком розв'язання літературної справи, коли так настирливо, з дня у день настоювали на масовизмі

Плуга і відступаючи наarachки під вогнем Хвилюв-
вого, — все ж таки не зріклися цього?

В багатьох випадках, коли поритися в думках де-
яких старих українських літераторів (і не тільки лі-
тераторів), то уявляють вони собі будову радянської
України як будову національної держави й тільки.
А що за цим іде? Як далі?

У нас держава робітничо - селянська, у нас дик-
татура пролетаріату, в нових обставинах і по-но-
вому творимо ми й мусимо творити радянську куль-
туру. А на Україні при вирішенні національного
питання, при творенні національної культури, ми
маємо вкладати в неї цілком відповідні комуністичні
суть і гасла. Боротьба за пролетарські цитаделі в
мистецтві, в літературі мусить іти невинно, послідов-
но, вона мусить довести до перемоги, инакше в основ-
ному питанні культурного будівництва, де всі куль-
турні здібності, особливості нації повинні бути пере-
творені у вищий щабель культури людства, — може
пролізти в щілку націоналістичний таракан, а завтра
він стане шкідником, що буде руйнувати здобутки
Жовтня. Куркуль в кожний момент може організовано
заявити свої претензії на ідеологічному фронті, він
буде вимагати мати свою літературу, своє мистецтво,
бути задоволеним у своїх „культурних“ вимогах.
Отже, коли ми хочемо, а инакше й не може бути,
віддати гегемонії на цих ділянках куркулеві з націо-
налістичними тенденціями, мусимо добиватися ство-

рення бойового загону пролетарських письменників. Ні в яким разі це не можна розуміти вульгарно, по-напостовському, або по-плужанському, що, мовляв, для цього потрібно утворити масові письменницькі організації, порвати із старою буржуазною культурою і літературою і творити своє нове, не беручи на увагу спадщини досягнень людства. І далі. Так само, як єдиними лавами виступали ми на військовому й господарчому фронті з робітниками й селянами всіх національностей і врешті перемогли — так само, а не інакше (слухайте, слухайте, тов. Хвильовий, і „не ображайтеся“!), так само єдиними лавами на культурному фронті з робітниками й селянами інших країн маємо ми йти — інакше не переможемо, інакше заплутаємося. І не думайте, т. Хвильовий, що це „упрощення“, вульгаризація і всякі інші слова, яких так багато ви накидали у своїх памфлетах, накидали, а вони, як бомби, повибухали; ви наговорили поруч правдивого багато, багато помилкового, навіть більше — загрозливого для нас.

Цитаделлю мистецтва, зокрема літератури, в даному разі маємо опанувати.

Література, мистецтво в руках переможної класи повинні стати могутньою зброєю будування, творення нового життя. Тут зайво говорити й повторювати відомі речі, що мистецтво є продукт класи, та їй служить. І що молодша класа, то більш рішуче вона виходить на історичну арену і що швидше, то

яскравіше мистецтво, література, як ідеологічна зброя, стає на службі переможця. Відомо й те, що ідеологічний „хвіст“ завжди тягнеться за економічною „головою“ класи, за утворенням його бази, утворенням його самосвідомості, як класи, як історичної сили, що повинна прийти перебудувати світ, зрушити його на нові позиції вперед. Цей процес іде поволі, складніше, ніж в яких би то не було галузях будівництва, особливо в літературі, мистецтві. У нас ще мало пролетарських письменників, їх навіть немає. Але пролетарська література мусить бути, вона буде. І особливо у нас на Україні, де перед пролетаріатом стоїть завдання опанувати українську культуру, це питання має складне й велике значіння.

Не розглядаючи пролетарської літератури, як самоціль, та дивлячись на неї тільки, як на засіб, що відіграє велику роль в поступовому розвитку людства в перехідну добу від диктатури пролетаріату, боротьби пролетаріату за встановлення цієї диктатури в усьому світі, до перебудови всього суспільства в безкласове, комуністичне, — ми все ж таки мусимо напружити увагу всієї партії, всього пролетаріату до того, щоб наша перемога була й на цьому відтинку фронту боротьби за вселюдність всесвіту.

А будувати нам тяжко, особливо на Україні. Сил молодих, нових мало. Геніїв немає (хай наші молоді товариші не ображаються), стара інтелігенція в галузі

2825

мистецтва й літератури має великі кадри, русотяпські тенденції великі.

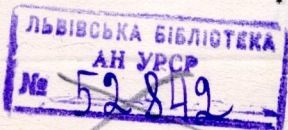
Є у нас селянство, росте й воно, як росте й куди — також знаємо ми. От вам, будуйте! І в цих умовах утворені невеличкі письменницькі організації Плуг і Гарт зараз, як то кажуть, переживають кризу.

В процесі дискусії, через кризу Гарту виділяється частина українських письменників — митців і утворює Вільну Академію пролетарської літератури. Частина Гарту лишається в старій організації, але старій організації вже власне немає через те, що вона не виявляє ніякої активності. Навіть, можна сказати, що Гарту, як суспільного чинника в утворенні думки на стан української літератури, на її майбутні шляхи — зараз немає. Боротьба, яка почалася під гаслами підвищення „кваліфікації“ письменників, розгорнулася далі, пішла „далеко поза межі цієї кваліфікації“ і стала в політичну площину.

„Кваліфікований“ початок довів до політичного висновку, і перед нами виникали в усій ширині питання: а) чи є в нас пролетарська література; б) хто має право в особі тієї чи іншої організації письменників претендувати в теперішніх умовах розвитку України на гегемонію; в) що розуміти під кваліфікацією письменника; г) як розуміти „ренесанс“ української літератури; д) якими шляхами повинні ми піти в справі культурного будівництва — чи підемо ми,

17

Випозичальня книжок
Української Книжарні й Антикварії
у Львові, вул. Рутівського 22.

українські робітники й селяни, разом з іншими народами в нашому Союзі поруч з єдиними лавами (тов. Хвильовий, це не вульгаризація, повірте нам), чи підемо ми в розбрат ?

III

НЕ ТРАТЬМО ПЕРСПЕКТИВ !

Отже, розглядаючи питання, чи є у нас пролетарська література, чи нема її, маємо зазначити, що такої ще немає. Немає в повному розумінні, але є частково її елементи. З минулого українська література вийшла, сховавши в потенції своїй великі сили до нової творчості. Перед нею відчиняються широкі шляхи будівництва. Але українській літературі, новій, революційній, далеко гірше, ніж російській, в другому розумінні. Вона не має під собою широкої бази національного пролетаріату, пролетаріату, що користується українською мовою, як культурним знаряддям; і в цьому відношенні в ближчій перспективі для створення української пролетарської літератури обставини далеко гірші. В Росії становище інше. Там поруч старої школи літератури росте нова література, яка має під собою ґрунт широких лав пролетаріату, що служить великим чинником, коли не зараз, то в майбутньому — до створення пролетарської літератури. Коли ми говоримо, що література, мистецтво є утворення класи, її продукт, то зрозуміло, що

процес утворення пролетарської літератури ні в якому разі не можна відривати від культурного зростання пролетарської класи.

Що щільніші будуть стосунки поміж літературою й класою, що її вона силкується репрезентувати, ті більше буде наслідківо то ширше буде розвиток коріння цієї літератури, і це в першу чергу стасується пролетарської літератури. Ми знаємо, що в Росії пролетарської літератури ще не створено, але там є далеко більше чиників для скорішого її створення, ніж у нас на Україні.

Не можна підходити до цієї справи формально, як український критик Лейтес. За Лейтесом, наскільки російська література має велику спадщину, інерцію старої літератури, настільки вона буде виступати з новими зразками пролетарської творчости з великим запізненням, порівнюючи з українською літературою. Виходить, що літературу творить не певна доба, а її творить спадщина, і тільки від цього процес її розвитку може залежати. Такий підхід до справи не марксистський. Коли ми скажемо, що російська література буде відставати від української тільки через те, що вона звязана великими традиціями старої літератури, а українська, не маючи їх, або маючи надто мало, зразу стрибне вгору й понесе ренесанс у літературі вселюдству, і коли в той же час ми не будемо брати на увагу класових взаємин, сили пролетаріату, його придатности викликати нові

культурні здібності, то так можна домовитися до великих курйозів. Тоді вже краще, користуючись такою „теорією“, дозвольте заявити мені, за критиком Лейтесом і за Хвильовим, що найскорше пролетарську літературу створить такий народ, який не має жодної літературної спадщини.

Отже, не треба відкидати при цих розрахунках мільйонів пролетаріату. Це зробив Лейтес, а за ним слідом робить Хвильовий, не дивлячись на те, що кричить він більше всіх про месіянство української пролетарської літератури. Поки що можна погодитись у т. Хвильового з одним, що треба завоювати пролетаріат, треба, щоб на Україні створення української літератури, мистецтва стало таким бойовим завданням, яким раніше була потреба організації військової перемоги над капіталом. Але ж на це треба буде деякого часу. Ці елементи мають яке-будь значіння в загальному культурному розвитку України, чи ні? Мають. Можна їх ігнорувати? Ні! А т. Хвильовий просто так і каже: пролетаріатом ми ще не заволоділи, це обов'язково потрібно зробити, але не зважаючи на це, ми прикликані самою історією створити азійський ренесанс, пролетарську літературу. Як бачите, самого бажання творити пролетарську літературу без обрахунку об'єктивних даних надто мало, щоб виступати з такими гаслами.

Ренесанс! Ренесанс! Ренесанс! Ренесанс несемо ми на своїх прапорах, — кричить Хвильовий, а за

ним почали підспівувати деякі інші групи. Спочатку йде розмова про азійський, як бачите, ренесанс, а потім, потім справа досить простісінька, вона доходить до самої України і звідси думає Хвильовий ударити на Європу (до речі сказати, спочатку гадає він навчитися у неї) і понести їй культуру, понести їй відродження — ренесанс. Що за плутанина? Подумайте! Люди кричать про те, що потрібно обов'язково створити пролетарську літературу, пролетарське мистецтво, яке на певних етапах розвитку боротьби праці з капіталом гратиме першорядну роллю. І тут одночасно вигук: „Хай живе азійський ренесанс!..“ Ми знаємо добре, в якому стані перебуває Азія. Ще довгий час там буде нагромадження сил для національних революцій. Індія де-не-де протягом останнього часу дрижить під ударами національно-соціальних протиріч, але революції, завірюхи там ще немає. Китай уже десятки років кипить в національній революції, але це революція національна, вона тільки в певній мірі підтримує нашу пролетарську революцію, бо в собі має ще багато буржуазних елементів. Все це тому, що на Сході пролетаріят тільки формує свої сили, щоб на себе взяти керівництво революційним рухом і повалити імперіялістичну буржуазію. Революційні шляхи в Азії творяться зараз під національними гаслами, і завдання світового пролетаріату, основні шари якого перебувають в Європі й Америці (а це через те, т. Хвильовий, „не ображайтеся“,

що в господарчому розуміні Європа й Америка перебувають на вищому щаблі, ніж Азія), — керувати цією революцією, повести її за собою, зробити так, щоб не буржуазія, а світовий пролетаріят став керовником визвольних рухів національностей Сходу. Ви про це забули? Забули. Бо інакше не можна було б договорюватися до такої нісенітниці. Ви забули про світовий пролетаріят, зокрема західньо-європейський, ідучи до його з азійським ренесансом творити культурну революцію. А його здобутки, його досвід, культурні досягнення ви скинули з рахунків світової історії.

„Азійський ренесанс протягнеться на кілька століть“. Ловко! Браво! Краще не скажете, тов. Хвильовий, а що за цих кілька століть станеться з буржуазною Західньою Європою, куди ви збираєтеся йти за азійським ренесансом? Забули? За цих кілька століть із Західньою Європою і всім світом (ми віримо, що це прийде в кільканадцять раз скоріше) станеться те, що він перетвориться в пролетарську єдину сем'ю без влади буржуазії, де під керівництвом пролетаріату, як найбільш розвинутої, передової, організованої і ідеологічно загартованої частини людства буде творитися вселюдська культура. От і все. А ви пропонуєте азійський ренесанс і все через те, що не розумієте одної простісінької справи, що пролетаріят, як класа, довгі роки перед створенням безкласового суспільства повинен бути і буде керовником

в усіх галузях будівництва, в тому числі й культурному. А азійський ренесанс веде до другого. Він веде до плутаної перспективи, веде до всесвітнього просвітанства. І вибачте, тов. Хвильовий, з вашою теорією азійського ренесансу ви стали вже не українським, а всесвітнім просвітянином, що скинув з історичної ваги пролетаріат і „ізрекає“ слова премудрости на кілька століть вперед, ідучи шляхами не гегемонії пролетаріату, а шляхами Будди.

Але „азійський“ це тільки слово для того, щоб глянути на мапу і жажнутися, — які великі перспективи у Хвильового, які великі території він охоплює своїм азійським ренесансом і стає його керовником, щоб „напужать“ всесвіт, буржуазну Європу і „московські задріпанки!“ Справа далеко простіша й кумедніша, коли глянути одверто правді в вічі. Мова йде лише про Україну, а азійський ренесанс взято для „ізбієнія“ плужанських діточок. Подумайте, взяти велетенську Азію (для більшої солідности можна було б прихопити й частину північної Африки — Єгипет, Марокко) й ушпарити нею по голові якого-будь хлопчика-просвітянина з Плуга, це ж просто „прелесь“, з „точки зору“ Вапліте. Азія не абищо — аргумент сильний і сперечатися проти його в той час, коли тебе, припустимо, лайнуть просвітянином, — надто важкенько. Подумайте! Там всі народи прагнуть визволення від імперіялізму, а ти сперечайся з Хвильовим проти азійського ренесансу,

проти його циклічної теорії. Значить ти — мерзопакостний просвітянин, галушка, полтавська ковбаса, і все. Але сам себе Хвильовий прип'яв до кілочка своїм же виступом.

В розпалі дискусії проти широкоштанного „ізверга“ й „люципера“, а то може й „броварника“ українського просвітянства, довгоусого „батька“ Пилипенка, він так і втнув: „Саме з південно-східньої республіки комун — саме з радянської України й піде те нове мистецтво, що його так чекає Європа“, а далі: „Це мистецтво першого періоду азійського ренесансу; з України воно мусить перекинутись у всі частини світу“ — ось вам! З Хвильовим сталося те, що з унтер-офіцерською вдовою з „Ревізора“ Гоголя. Сама себе висікла. Розійшовся, розбігся в одязі азійського ренесансу, стрибнув, аж ось — перед нами самісенький простий хлоп'яга Микола, українець, наш рідний просвітянин, а що це так, спробуємо довести.

Хвильовий у своїх розрахунках на азійський ренесанс демонстрував перед нами відсутність розуміння перспектив розвитку культурної роботи на Заході і у нас на Україні. Він скинув з розрахунку пролетаріят Західньої Європи, він надав Україні місянське значіння. Отже виходить, що Україна, яка тільки-тільки виходить на широку дорогу культурного будівництва, якій треба ще довго-довго вчитися, в устах Хвильового повинна відограти роль Месії, бо

„азіятський ренесанс гряде“! Скажіть, будь ласка, тов. Миколо, ви ж надаєте в циклі азіятського ренесансу, який буде тягтися сотні років (далі невідомо, що станеться), Україні першорядного значіння? Виходить, що от ми підемо на Захід, понесемо свої культурні знамена в Германію, Францію, дамо „пити води“ західньо-європейському пролетаріатові. Це ми, ми, Миколо, товаришу наш, ми, неuki, де лікнеп має армію кілька мільйонів, де пролетаріат ще не зробив з української мови свого знаряддя, ми поліземо на Захід в ролі месії азіятського ренесансу вже тоді, коли там існуватиме радянська влада? Це ж курям на сміх!

Як же тут знайти різницю у поглядах старих славянофілів і ваших поглядах, товаришу Миколо? Ріжниця хіба тільки та, що ви пропонуєте тепер, у XX столітті, Україні, якій доведеться битися ще довго за ліквідацію неписьменности, стати месією культури, літератури в усьому світі. Ви так і говорите: „Коли Вапліте виконає історичну ролю (таки місію! — А. Х.) — слава, коли ні, — винні хахли!“ От, бачте, Микола Хвильовий так і говорить. Чим же це відрізняється від просвітянства найгіршої марки? Отож бачимо, що український ренесанс, це — найновітніша форма українофільства, яка під гаслом пролетарської культури хоче проломати єдиний фронт культурного будівництва республіки Рад. А що це так, то побачимо далі.

Випозичальня книжок
Української Книгарні й Антикварії
у Львові, вул. Рутовського 22.

ЯКА ЕВРОПА? ЯКА РОСІЯ?

Всі пам'ятають, що дискусія в справі літератури розпочалася начеб-то під гаслом підвищення літературної кваліфікації, боротьби з неуком-просвітянином (щур йому, чортяці, я б його зі злости задушив власними руками), який навалив навалом на Вапліте й душить, вимагає видавати твори цілими возами, робити бездарності — геніями. Але під гаслом „кваліфікації“ Хвильовий, а значить і ті, хто мовчки погоджувався з ним, дійшли до досить пікантного висновку — нам не потрібно зв'язуватися з літературною Росією, вона нічого нам не дасть, ми її переросли, хай живе Європа, — геть літературну Росію!

Отже, маємо дати відповідь. Перш усього, сама постановка — Росія чи Європа — є помилковою, так питання ставити не можна. Яка зараз Європа? — Буржуазна. Яка Росія? — Соціалістична. Коли треба підвищувати кваліфікацію наших письменників і вчитися у досягнень Європи, — ми це вітаємо. Бо слід широко розгорнути творчі здібності народу, що терпів довгі століття пригноблення від владної нації. Але ж треба цю кваліфікацію одержати перш усього через знання мови, хоча б однієї, чужоземної мови? Ну, скажемо, німецької чи французької. Тов. Миколо, скажіть, будь ласка, скільки членів Вапліте знають чужоземні мови? І не так знають, що із

словариком у руках можуть для „пущого фасону“ виписати в полемічній статті кілька фраз із латинської, німецької, французької чи англійської мови. Це ж, як то кажуть — каліки, а не знавці мов. Так можна тільки „пил в очі пускати“, а не робити державні, загально-культурні, громадські справи. Здається нам, грішним, що таких людей, які б знали досконало закордонні мови і знали їх як слід, розуміючи саму природу мови, щоб учитися останніх досягнень в галузі культури за кордоном, — таких людей, здається, у вас немає. Правда? А коли так, то чого ж це ви розкричалися, так страшенно галасуєте на Росію й ні в яким разі не хочете навіть глянути на її культурно-літературну спадщину? Скільки, тов. Миколо, треба років, щоб члени Вапліте могли серйозно підійти до Заходу, вивчити його і взяти безпосередньо в нього потрібне для розвитку української літератури? Скільки треба років, щоб ми мали кілька гарних перекладів на українську мову західно-європейських класиків? Ви скажете, що мова — то є технічна справа? Може й так, але ж ви знаєте, яке значіння має ця „техніка“? Га? Що скажете? А чого ж ви так вередуєте, підіймаєте такий галас на російську літературу? Чого ви пнетесь? Це не серйозно. Це без підрахунку реальних обставин, серед яких революція завойовує культурні фортеці. Але ця справа може бути розглянута так тільки з одного, так би мовити, формального боку. Як бачите, ще довгі роки,

тов. Миколо, доведеться нам з вами читати західно-європейських класиків російською мовою і вчитися по них, теж на російській мові, новим досягненням, або навіть і старим, яких до цього часу ми не знали, бо наше державне видавництво ще не скоро спроможеться видати оцих класиків.

А тепер другий бік справи. Для чого кинули ви таке гасло? Хіба ми говоримо про стару, держимордну, поліцейську Росію? Хіба в Росії владна класа не пролетаріят? Хіба створення пролетарської літератури з певними відмінами, — бо там інші умови, там инша спадщина, — не є процесом, рідним для нас? Хіба формування нових пролетарських сил в галузі мистецтва в Росії не є питання у тій самій мірі наше з вами, тов. Миколо, так само, як і на Україні? Хіба однаково нам з вами, якими шляхами піде цей процес? Ні, не однаково. Справа мистецтва в радянській Росії в тій же мірі повинна цікавити нас, як цікавить своє мистецтво, своя література. Бо инакше розбрат в культурному будівництві може бути перекинуто на політичні взаємини, може вносити певні перепони соціалістичного будівництва. Отже, одностайно, єдиним фронтом, спільно українці, росіяни, німці й поляки — маємо творити культурну справу революції.

Це про нове. А далі про старе. Скажіть, тов. Миколо, чи слід вам кидати гасла нехтування тієї спадщини, що є в російській літературі? Чи слід

нам від цієї спадщини відмовлятись, а коли відмовлятись, то від якої? В справі літературній, як у всякій суспільній справі, ми, марксисти, можемо підходити тільки з класового погляду. Ось чому ми кажемо: з новою літературою російською, з новим будівництвом мистецтва, що несе на собі прапори пролетаріату — нам по дорозі. Ми йдемо проти тієї російської літератури, що устами русотяпів прагне йти шляхом старих взаємин, шляхом владних над пригнобленими. Ми проти старої російської літератури, що проводила погромну лінію, що служила владній класі, що була останнім фіналом тієї верстви суспільства, що вже вмирала, що вже сходила з історичної сцени під натиском пролетаріату. Ми проти такої літератури. Але ми за те, щоби вивчити критичне лезо Белінського й оволодіти ним. Ми за те, щоб художнє слово Льва Толстого стало до певної міри новим придбанням техніки літературного слова українських письменників. Ми за те, щоб художня творчість Пушкіна, Лермонтова й інших видатних письменників стала доступною для широких кол українських письменників. Нема чого зараз згадувати нам про помилки Белінського, що в свої часи нехтував Шевченка. Нема чого говорити про те, що певні видатні російські письменники з погордою, з усмішкою дивились на можливість розвитку української літератури. Якими б вони не були геніяльними, вони в певній мірі відбивали свою добу.

Отже, тов. Миколо, є чому вчитися в старій літературі росіян, є чому вчитися і в новій. І не тільки вчитися, але і йти разом. А ви говорите: „Ми під впливом своєї економіки прикладаємо до нашої літератури не слов'янофільську теорію самотності, а теорію комуністичної самотійності... Росія ж—самотійна держава? Самотійна. Так, і ми самотійні... На яку із світових літератур вона (це, тов. Миколо, ви говорите про літературну молодь—про всю українську літературу—А. Х.) мусить взяти курс? У всякому разі не на російську, це рішуче й без всяких застережень. Від російської літератури, від її стилю українська поезія мусить яко-мога швидше тікати. Не треба плутати нашого політичного союзу з літературою...“

От вам, товаришу Миколо, прочитайте оці видержки, вони спеціально приведені разом для того, щоб яскраво відмітити всю безпідставність і плутанину в ваших позиціях, коли до них підходити з погляду дійсного марксиста, коли дивитися на широкі перспективи нашого розвитку, нашого поступу до соціалізму. Почитайте, подумайте й побачите, куди ви заїхали, куди завернули. З одного боку, ви кажете, що під впливом нашої економіки ви за комуністичну самотійність, а з другого боку—що літератури з політикою плутати не можна. От вам і логіка. Де вона? Розглянемо. Коли є вплив економіки, значить, є певний фактор до створення політичних орієнтацій, значить, він по-

винен відбитися в усіх галузях нашого будівництва, в тому числі й в літературі. А чи є в нас дані говорити за те, що наша економіка випирає з єдиного фронту й веде до розриву його? Чи є в нас дані говорити про те, що для нашої економіки єдиний шлях — орієнтація на Захід, але ні в якій мірі не на Росію? — Нема! Нема тому, що єдина система нашого економічного будівництва, єдиний фронт господарчого й політичного союзу робітників і селян Спілки проводить до утворення могутнього єдиного цілого господарчого організму. От і все! А ви куди завернули? Ви почали з економіки й на основі цього начеб-то хотіли довести конечну потребу рішучого й без застережень повороту орієнтації в справі літератури? Погано. І що-то воно таке за „теорія“ комуністичної самостійності? Виходить якось по-хлоп'ячому. Росія самостійна й ми самостійні. Що це значить? А я, наприклад, тов. Миколо, колиб це говорив який-будь росіянин і говорив трошки инакше, з перефразуванням ваших положень приблизно в такий спосіб: Україна — самостійна й ми, Росія, самостійні — я б запротестував та так заголосив, що чув би весь трудящий люд нашого Союзу „від фіна до молдаванина“. А ви так і впалили: вони самостійні й ми самостійні, а далі, далі треба сказати—й робимо те, що хочемо, орієнтуємося прямо на Захід, і все. От тобі й на! Не туди, не так! В кожному кроці нашого будівництва, товаришу Миколо, є певна відповідальність,

повинна бути не тільки за самих себе, а за всі народи, що населяють Союз наших республік. Ви скажете: а що ж я, буду чекати, поки самоїди стануть на такий культурний щабель, на якому зараз перебуває український трудящий люд? Цього ж ніхто не говорить. Але наскільки ми уявляємо собою передові, бойові культурні загони народу, який творить культуру в спілці радянських республік, мусимо, повинні намічати перспективи точні, правдиві, які не вноситимуть розбрату в наші лави. Історія дала нам таку можливість, історія боротьби пролетаріату, його культурного розвитку накладає на нас нові обов'язки.

Отже, лозунг проти „літературної Росії“ маємо замінити другим лозунгом „разом із літературною Росією“. Озброївшись усім знаряддям західньо-європейської техніки, будемо будувати нашу літературу. Тільки без месіянства, без просвітянства, без різних вибриків і хлоп'ячих „академічних“ лозунгів.

В свій час з приводу цього (тоб-то з приводу літератури), але з приводу другого випадку, говорив Драгоманов і кликав українську демократію не відштовхувати себе в справі літератури від російської революційної демократії, а й тиразом з нею. Це було тоді, коли Драгоманов боровся з українофільськими настроями, підходячи в багатьох випадках до вирішення справи з чисто ліберальними рецептами. Але в основному він мав рацію. Він говорив, що для

повалення царату, який панує над усіма народами Росії, потрібна спілка демократії всіх народів, однастайність усіх думок і виступів. Инакше повалити царат неможливо. Візьміть і прочитайте його „Чудаські думки про національну справу“, „Листи на Наддніпрянську Україну“, його „Історичну Польшу та великоросійську демократію“ і інші і інші твори. Багато найдете ви там наївного по теперішньому часі а багато й корисного. І уявіть собі, що в основному свого часу Драгоманов переміг, а Вартовий (Грінченко) був розбитий. Тепер питання стоїть инакше, ми повалили царат, розігнали буржуазію, але можливо ще довго доведеться нам в оточенні світового капіталу будувати нове життя. І невже зараз будемо кидати гасла розбрату? Чваньковитости?

Товаришу Миколо, ми любимо робітничо-селянську Україну, прагнемо підняти її на вищий культурний рівень, дбаємо й прикладаємо сил, щоб зробити її уквітченою господарчими й культурними здобутками. Але коли перед нами постає питання: разом чи не разом іти з пролетарською робітничо-селянською Росією, то ми кажемо, кричимо, галасуємо — і так робимо — разом, поруч, у братерській спілці й не инакше, бо все, що инше, то не наше, то „од лукавого“. Але це ні в якій мірі не значить, що російська література, мистецтво, можуть розглядати себе, як упривілейовані, і дивитися на українську літературу, як на якусь другорядну — мужичу літературу. Ми йдемо,

як рівні з рівними і за це будемо боротися. Ви скажете: вульгаризація, профанація, ігнорування. Ви будете бити себе в груди й кричати, що є багато дурнів у Москві, в Ленінграді, що є йолопи, які пишуть на сторінках ленінградського органу політосвіти (див. № 14 „Жизнь Искусства“, 1926 р.), навіть у передовій, тов. Миколо, що, ніби - то, культурне будівництво, яке провадить зараз партія на Україні, є націоналізм, шовінізм і всякі інші ізми!? Але ж, тов. Миколо, наш Союз великий. А дурнів ще із старого часу лишилося нам в спадщину багатенько. Є вони і в Ленінграді є в Москві, ну а хіба в Харкові і в Києві нема? Хай собі живуть, на то вони і дурні, щоб деколи, хоч трошечки, лайнути. А ви не дратуйтеся, спокійненько, без різних вибриків працюйте. От і все.

V

ДЕЩО ПРО ОРГАНІЗАЦІЙНІ СПРАВИ

Пилипенко безумовно помиляється, коли робить спробу провести аналогію поміж партією й літературною організацією. Це небезпека, з цим треба боротися. Масова літературна організація, наскільки вона є організацією — це є політичний фактор, що може кожен момент розглядати себе, як додаток до партії. Або инакше його можуть використати проти партії, проти радянської влади. Це те „напостовство“,

з яким треба боротися. Просвітянство старого пошибу, просвітянство з політичним забарвленням, просвітянство, що прагне вкласти в нові форми нашої праці стару суть, це наш ворог. Тут говорить правду — Хвильовий, помиляється Пилипенко.

Силкуючись довести конечну потребу організації селянських письменницьких сил на Україні, Пилипенко в куряві дискусії почав протиставити „лікнеп“ Академії Наук. „Хто його знає, що краще й що корисніше тепер для України, — каже Пилипенко, — чи лікнеп, чи Академія Наук? Це ще питання, про його можна було б ще довго поговорити“. Неправильно. Нам треба і лікнепу, нам треба піднести малописьменну масу населення, зробити її культурною, нам треба мати Академію Наук. Не протиставлення одне одному, а синтеза — ось наш лозунг.

Наскільки Пилипенко неправдиво уявляє собі справу організації літературних сил, видно хоча б з того, що він ототожнює роботу масової літературної організації, партії, з професійними організаціями то-що й висовує проти свого опонента Хвильового такий аргумент: „Ото щоб було, коли б наші кваліфіковані товариші сказали: до чорта колективи, праця в ячках, політшколах, курсах і т. инш. Хай сами самоосвітою займаються, а ми в інститутах марксизму будемо навчатися, а потім маси в мільйонах примірників наші твори читатимуть?“ От тобі й на! Значить, виходить, що Пилипенко розглядає взаємини

поміж ЦК Плуга і периферійними ячейками у тій самій площині, як розглядають взаємини поміж ЦК партії з його роботою та місцевими партійними організаціями? Виходить, що хоч у Пилипенка й „невеличка партія“, а все ж таки партія. Значить, тут тобі й обіжники, керування масою то - що. А з другого боку, помиляється Хвильовий, який ховає себе в шкаралуші „Вільної академії“ й каже: „начхать на всяких Яковенков“, „дайош нам геніїв!“. Треба розуміти одне, що в країні нашої відбувається велетенський процес культурного будівництва, що робітники й селяни виводять із своїх рядів нові сили на фронт культурного будівництва. Нехтувати цими силами не треба й не можна, треба йти разом, треба допомагати, але не масовизмом Пилипенка.

Ми повинні виходити із засад, що на Україні в теперішніх умовах ні одна літературна організація не може претендувати на монополію в галузі пролетарської літератури. І це в першу чергу може бути віднесено до Вапліте. Так само не може претендувати, сказати по правді, на цю роль Плуг. Гарт імпотентний. З цією характеристикою ми згодні. Отже, треба намітити нові шляхи до організації літературних сил.

Час покаже, наскільки Вапліте життєздатна організація. Треба нашу молодь оточити братерською увагою, любов'ю, не зрікаючись самокритики. Плуг, як революційна літературна організація роботи серед

селянства, повинен існувати. Від того, що буде ліквідовано Плуг, як дехто пропонує, потреба в такій організації не зменшиться. Вона повинна бути перетворена з масової в значно вужчу літературну організацію, але така організація потрібна. Молодь, що не має ще письменницької кваліфікації (о, олімпійці, не думайте, не гадайте, що я хочу вкрати вашу кваліфікацію й прищипити її плужанам!), повинна гуртуватися в письменницьких гуртках, на основі самоосвіти провадити там роботу.

Дальшим щаблем літературної організації на Україні, яка безумовно повинна стояти на ґрунті комуністичної ідеології, має бути нова організація пролетарських письменників.

Одночасно, ми повинні вести відповідну роботу серед наших попутників і все більше наближати їх до пролетарської літератури. Це набирає особливої ваги при наявності національного моменту. Але помиляється Хвильовий, коли тільки з мотивів підвищення кваліфікації простягає руку за стиль неокласикам (Зерову), за небесні діла й земні „вздохи“.

Треба подумати як слід, — чи не є це демонстративне простягання руки Хвильового Зерову початком небажаного процесу?

Ми маємо збільшити органічне керовництво з боку партії літературним рухом на Україні.

Наша критика повинна з більшою увагою і підрахунком дальших перспектив розвитку нашої

літератури, мистецтва підходити до своєї роботи. Нічого „пекти“ таланти. Нічого підіймати наших „геніїв“, В. Поліщуків, високо-високо за хмари, а потім вибівати з - під ніг п'єдестали, і вони падатимуть голими на голу землю. Це псує людей, а не дає їм можливості працювати над собою й уперто посуватися вперед. Хіба треба було деякий час тому назад Лейтесові говорити про те, що „В. Поліщук прорубує вікно в Європу, через яке українська література вийде, як рівноправний член світової культури?“ А тепер — конфуз. Попсували хлопця і все. А він так і мислить зараз, що без нього Європа загине.

ЗАМІСТЬ КІНЦЯ

Отож, — „Камо грядеши“ ? Це запитання повинно завжди стояти перед партією, перед всією радянською суспільністю. І особливе значіння воно набирає в справі літератури. Ми йдемо разом в економічному й політичному союзі з іншими народами, в Союзі радянських республік, ми повинні йти разом і в культурному союзі. Історія відкрила перед нами невидані обрії перспектив. Отже, з ясністю думки про наші шляхи будемо творити українську пролетарську культуру, як складову частину світової соціалістичної культури.

ЯК РОСІЙСЬКИЙ КАДЕТ МОГИЛЯНСЬКИЙ САМ СЕБЕ ВБИВ¹⁾

Революція довела, що між кадетами і найчистішими чорносотенцями нема кордону. Чим можна одрізнити Струве від Врангеля? Однаково й разом вони рили й риють яму під фундамент революції.

Символ реакції — Шульгін, Врангель, Струве, відомий кожному робітникові та селянинові, що тримав позиції і боровся проти коронованої навали.

Не доводиться говорити про те, що й у національній справі, зокрема, українські кадети проводили чорносотенну політику з гаслом „єдиної неділимої“. Мілюков із компанією в 17 році яскраво продемонстрував правдиве обличчя „національної“ програми кадетів.

Влітку 29 липня 1913 року кадетський орган „Речь“ вміщає по українському питанню статтю свого постійного співробітника кадета Михайла Могілянського „Всеукраинский с'езд студенчества“.

¹⁾ „Комуніст“ 23/VII — 26 р.

Відома річ, що такий з'їзд повинен був мати суто політичний вигляд. Зібратися йому на теренах Наддніпрянщини було неможливо, а тому він проходив у Львові. Як би ми не ставилися до Галичини за тих часів, але мусимо одверто й твердо зазначити, що ця територія була П'ємонтом українського визвольного руху проти старої царської Росії. Часи історії минули. Старе відійшло в минуле, бо воно старе, але забути про нього, — значить кривдити.

Отже, такий з'їзд відносно того часу мав певне революційне значіння, бо він виступав проти поневолення народів у старій царській Росії.

І ось Михайло Могилянський, тоді благовірний російський кадет (хто він тепер — скажемо далі), як співробітник „Речи“, виступає проти цього з'їзду.

Та як?

Навіть Пуришкевіч і Шульгін поставив би йому „п'ять з плюсом“. Стаття ганебна, стаття чорносотенна, стаття україножерна.

У своїй статті Могилянський гадає, що гасла „Всеукраинского студенческого с'езда“, „слепо принятые с'ездом в одобрительных резолюциях, не могут снискать ни малейшего сочувственного отклика российской Украины“, бо, на його думку, з'їзд в прийнятих постановах мав безсумнівний ухил „в направлении безоглядного авантюризма“...

Що ж то було за гасло страшне й бридке для російського чорносотенного кадета Могилянського,

що так збентежило „істинно руського“ пііта? Яке гасло кинуте з трибуни „всеукраинского студенческого с'їзда“ загрожувало підвалинам царської єдиної неділимої матушки Руси?

Виявляється, що то був „лозунг“ самостійна Україна, „преподнесенный студенческому с'їзду“. Обурений в своїх „исконних“ почуттях російський кадет Могилянський радий, що „всеукраинский с'їзд студенческой молодежи был таковым только в мечтаниях его руководителей... Ибо российские студенты - украинцы ограничили свое участие в с'їзде присылкой приветствия“...

Тільки...

Як радісно стало йому за „родные русские степи!“

Але, не вважаючи на це, він вирішив дати бій самій ідеї самостійності України.

„С'їзд прийняв резолюцію... не почувствовав, насколько неуместна она, как резолюция украинцев галицких, т.-е., австрийских, в то время, как украинцы российские ни в малой степени сочувствовать ей не могут.

Все легкомыслие н.-д. политиков, не понимающих хорошо „невозможности“ принятых с их благословения „с'їздом студенческой молодежи“ лозунгов для российской Украины, должно быть заклеено, как недопустимая политическая авантюра“.

І, нарешті, наш Дон-Кіхот „Речи“ питання про незалежність України визнає за „политический бред“.

Ми не будемо говорити сами проти всієї цієї чорносотенної постановки у справі вирішення національного питання. Ленін з приводу зазначеної статті Могилянського писав: „ця стаття дійсно шовіністичне цюкування українців за сепаратизм“; „безоглядний авантуризм“, „політичний бред“, „політичну авантуру“, — ось якими виразами рябить стаття чистішого нововременця Д. Мих. Могилянського, що прикривається плащем „демократизму“. І конституційно - „демократична“ партія без сорому захищає цю статтю, із співчуттям друкує її і мовчки хвалить подібний оголений шовінізм“¹⁾).

Як висновок, що дає ясну лінію ставлення партії до національної справи, Ленін далі пише: „Марксисти ніколи не дадуть закрутити собі голову національним гаслом — все одно великоруським, польським, єврейським, українським або іншим.

Але марксисти так само не забувають абеткових обов'язків всякого демократа, — боротися проти всякої травлі якої б - то не було нації за „сепаратизм“, боротися за визнання повної безобумовленої рівності націй і права їх на самовизначення“²⁾).

Могилянський був певен, що широкий визвольний рух із гаслом самовизначення — „брід“, „авантюра“. А через це він, як витриманий російський

¹⁾ Наводимо цитати із статті Леніна „Кадети про українське питання“, XIX том, 29 стор.

²⁾ Ленін. Том XIX. „Кадети про українське питання“, ст. 30,

кадет, проводив таку погромну політику проти українського народу.

І не дарма з приводу його статей у „Речи“ Ленін писав: „Націонал - лібералізм всюди характеризується особливо тим, що він зовсім стає на ґрунт відносин (і меж), що їх накреслила класа Пуришкевічів, які захищаються (часто всупереч вимогам економічного розвитку й „культури“) методами Пуришкевічів“¹⁾.

Такий був російський кадет Могилянський, не який - будь. Один неборака в ті часи зважився сказати, що національні українські кола взяли під сумнів добру волю царату ставити Тарасові Шевченку пам'ятника і йдуть „явочним порядком“ аби збудувати цей пам'ятник. То щож би ви подумали? Могилянський виступає із статтею, і зі шпальт „Речи“ несуться прокльони всім тим, хто це припускає. Виходить, що уряд нічого не має проти пам'ятника Шевченкові. Наївний читач, проглядаючи цю статтю Могилянського, міг припустити, що Микола другий так ставився до Тараса Шевченка, як до архієпископа Євлогія²⁾.

Хороший був російський кадет Могилянський! Цінив уряд старої Росії, боровся за нього під покривалом „опозиції його величності“, кладучи живіт свій на вівтар „вітчизни“.

¹⁾ Ленін. Том XIX „Націонал - лібералізм та право нації на самовизначення“, стор. 80.

²⁾ Маємо на увазі статтю Могилянського „Узоры лжи“ — „Речь“ № 27, 1913 року.

Але минули роки, прийшла революція — дійсно пролетарська — і Україна стала робітничо-селянською республікою. Стала окремою державою в Союзі Радянських Республік, буйно росте, буйно уквітчує культурно-господарчими досягненнями той народ, що на нього крикав Пуришкевіч, Шульгін і... Могілянський.

У кривавій жорстокій боротьбі, під сталевим молотом громадянської війни і перемоги в ній пролетаріату всієї колишньої Росії родилась Україна, але радянська соціалістична.

Не тільки господарчі справи стали на черзі її розрішення. Разом із цим стало вирішення культурно-національного питання в комуністичному напрямі.

Ні протиставлення одного народу другому, ні роз'ятрування націоналістичної гризні подібної до старих часів — цього не буде, бо вирішення національної справи є частина будівництва соціалізму, а за соціалізм робітнича класа всього світу боролася і буде боротися до остаточної перемоги.

Бурхливий потік українізації шкіл, преси, відбиток його у формуванні нових кадрів культурних робітників, процес оволодіння мовою серед пролетаріату — хіба це не найкраща демонстрація всьому світові протягом всієї історії, що єдина класа — пролетаріат під керівництвом комуністичної партії — може і вже вирішує з великими досягненнями національне питання на Україні?

Яка класа, яка партія, де й коли зробила для вирішення болючого всесвітньо-історичного національного питання стільки і з таким темпом?

Ростуть. Зростають. А ми допомагаємо, скородимо й мусимо поглядати чи нема там осоту, реп'яхів та іншого бур'яну, щоби була не заросло наше молоде поле іншими несоціялістичними травами.

Так, треба ясно, одерто заявити про наше бажання й незломну волю — не допускати рости бур'янам на наших республіканських полях нових невиданих культурно-господарчих справ.

Ентузіазмом творення нової доби — соціялістичної України — має пройнятися кожний, хто хоч трохи відчуває, розуміє і на основі аналізу всієї історії впевнився в тому, що вільна Україна може бути тільки радянською, що ніде й ніколи Україна не існувала й не могла існувати, як незалежна країна.

Її волю, її будівництво господарче, культурне, провадив і провадить пролетаріят, що, творячи світову революцію, став коло колиски дійсно визвольного руху пригноблених народів.

Бо що є схожого між взаєминами у старій Росії між народами, де панував поміщик, із тим, що є зараз?

Дійти до порівняння старого стану речей в Росії з тим, що робиться зараз на широких просторах Союзу республік — це набратися нахабства порівнювати: темний, сирий льох з яскравим сонцем, буржуазію — з пролетаріят, Пуришкевича — з Леніном (!?).

Інший шлях, інші завдання й перспективи і інші сили творять соціалістичну Україну. Нема чого заглядати назад в минуле України й шукати там аналогій. Їх нема.

Україна Запоріжжя, Україна Богдана Хмельницького, Україна польської шляхти, російського боярина, пана, промисловця й банкіра, так незрівняна й далека елементів аналогії до нової соціалістичної України, як далекий і незрівняний торговельний, промисловий і фінансовий капітал із соціалізмом, що потом, сльозами і кров'ю тяжкої боротьби з капіталом відвойовує й буде світовий пролетаріят.

І це зрозуміли тисячі української інтелігенції, яка в тяжких шляхах боротьби з царатом і ваганнях, а то частково й ворожого свого ставлення до перших днів радянської влади, була овіяна національним романтизмом старої України — України Дніпровських порогів і золотоверхового Києва.

Не зрозумів і не хоче розуміти це лише один колишній російський кадет Могилянський.

Колишній? — Спитаєте ви. А як-же, а де ж його політичне переконання?

Ого! Старого Могилянського не впізнаєте, за ці роки він скинув із себе стару кадетську шкуру й вирішив стати трубадуром українського націоналізму.

Вас це здивує? — не дивуйтеся.

Від кадета російського до кадета, забарвленого українським націоналізмом, один крок. Загальна ж —

як кажуть — установка залишалася та сама. Могилянський зрозумів, що під новими фарбами він зробить багато, а під прапором російського кадета на Україні його затюкають.

І, скинувши мілюківський котлоок, перешикувався Могилянський в українську *флору* романтичного націоналізму, озброївся „нашим“ українським „рідненьким“, з часів 19 — 20 року, обрізом, став у позу Дон-Кіхота і з озвірілим обличчям промовив по французьки: *j'accuse!* — я обвинувачую.

А потім, як давнішній наш український пра - пра - пра - пра - пра... отаман київського повіту з - під села Трипілля Святополк, сказавши: „Іду на ви“ — вирушив на своїх близьких товаришів, знайомих, товаришок, братів, сестер, батьків, онуків, своїх ровесників і почав... убивати.

Старий Могилянський, не маючи поки - що можливості вбивати фізично, почав убивати морально, не обрізом, а словом зі шпальт журналу.

Старий Могилянський у 1926 році вмістив у „Червоному Шляху“ своє оповідання „Вбивство“.

В якій формі і кого взяв під обстріл Могилянський?

Під покривалом езоповщини, руками омріяних юнаків, що кінець - кінцем прийдуть і виконають те, чого бажає старий Михайло, він витягнув бравнінга й холодним дулом приклав його до скроні української радянської інтелігенції — тої інтелігенції,

що працює на користь радянській владі, що допомагає будувати нову соціалістичну Україну.

А що це так, подивимось, розглянувши як слід, з усією відповідальністю перед історією боротьби пролетаріату з буржуазією, твір Могилянського „Вбивство“¹⁾.

Перше — Могилянський оспівує свого національного героя, що йшов тернистими шляхами, виводячи на всесвітню історичну путь українську націю. „Я вклонився його блискучим талантам, я покладав на нього гордії надії, на його європейське ім'я, я створив собі з нього національного героя, що мусив перед цілим світом піднести справу нашого пригнобленого й скривдженого народу, поставити її, як чергове завдання справедливості людської, вибороти увагу до неї, не як милостиню багатого, але як певність останнього, що тут він збагатить себе новими скарбами. Моя дружня відданість не знала меж та перешкод, в огонь і воду я пішов би за нього, бо в ньому були для мене верхів'я національних осягнень, вузли та вихідні пункти всього нашого майбутнього. Забувши стару заповідь, я створив собі куміра...“²⁾.

Так. Значить в обличчі невеликої купки старої української інтелігенції Могилянський вимріяв собі

¹⁾ „Вбивство“ вміщено у першому числі журналу „Червоний Шлях“ за 1926 рік.

²⁾ „Червоний Шлях“ № 1, стор. 53.

месію українського народу, що визволить його з - під національного ярма...

І хоч каже Могилянський, що за цю мрію пішов би в огонь і в воду в 26 році, але ми, пригадавши його писання в 1913 році, не повіримо йому? Може ми припустимо все - таки, на основі вищенаведених фактів, що він збрехав? Може слід згадати ще один документ, щоб *остаточно висвітлити фізіономію Могилянського в минулому*? Ось як характеризувала його „Речь“, виступаючи проти Леніна:

„Пролетарская Правда“ — по поводу полемики М. Могилянского с г. Донцовым спрашивает:

„Признает ли наша конституционно - „демократическая“ партия право наций на самоопределение или нет? — вот интересный вопрос, нечаянно задетый г. Могилянским.

Он троекратно делает свою оговорку, но прямого ответа на этот вопрос не дает! Он хорошо знает, что ни в программе к.-д. партии, ни в повседневной политической проповеди (пропаганде и агитации) этой партии нельзя найти прямого, точного, ясного ответа на этот вопрос“.

„Очевидно, сотрудники „Пролетарской Правды“ никогда не видали и не читали программы к.-д., иначе они знали бы, что парагр. 11-й этой программы дает точный и ясный ответ на вопрос о „праве свободного культурного самоопределения“,

а параграф 24 - й — о порядке установления „местной автономии“.

Конечно, это не то право, которого хочет автор статьи безнадежно смешивающий „самоопределение“ с „сепаратизмом“, „отделением той или другой нации“.

Действительно, к.- д. никогда и не брались защищать право „отделения наций“ от русского государства ¹⁾).

„Речь“ знала, за кого вона бореться. Вона знала Могилянського як дійсного єдиного неділимівця.

Але справа не тільки в цьому. Перед нами в 26 році цими ж словами Михайло Могилянський ще раз божиться, ще раз присягає, що його куміром був лише буржуазний світогляд на шлях розвитку України. І ніколи в його овиді не були робітники й селяни, ніколи він не сподівався, що прийде нова сила. В його розрахунок не входила багатомільйонна армія трудящих, і як тільки: „пройшла чистильна громовиця над країнами довговічної тюрми народів“ — він поспішає яко-мога скорше забути про цей „скоропроходящий факт“, як недавно про це писав Сергій Єфремов, і знову підступає з ножом до горла оцих кіл української інтелігенції...

Але... — о жак! „Замість на недосяжну височінь поставленого уповноваженого від мільйонів (він,

¹⁾ „Речь“, № 340, 1913 рік.

Могилянський, побачив, що українська інтелігенція — А. Х.) — маленький крохоборець, уповноважений від безмежно роздутого самолюбства, шанолубства й гоноролубства. Замість скарбів народньої правди, замість полум'я любови й пристрасти — холодна брехня й дрібний розрахунок жадібного до особистого успіху міщуха, замість багатства духу — порожні злидні...“

Ось характеристика Могилянського — найкращому інтелігентові, за якого радий був піти на тортури.

Через що? У чому річ?

Де розв'язка цієї загадки?

Могилянський сам не помічає, що він дає собі нищівну характеристику. Бо: „велику пустку та брехню побачив я в серці того, кому готував роллю національного героя, носія віками приспаних велетенських потенцій талановитого й героїчного народу. Замість орлиних крил і могутнього льоту понад хмари — гадюче плазування й дріб'язкове політиканство людини спритної на малі діла“.

Могилянський прогледів... одне. Прогледів оту „гровицю“, про яку він між иншим сказав. Прогледів революцію та її керовника-робітника. Прогледів те, що робітник, керуючи селянством, розбив пута не тільки соціальні, але й національні. Розбив, збудив і покликав мільйони трудящих до творчости, до активного будування свого життя так, як од віку ніколи й ніхто цього не робив.

Оце одне „маленьке“ „забув“ Могилянський.

І тому здається йому, що той, хто творить разом із робітництвом господарчі й культурні справи соціалістичної України, не виконує його мрій про національного героя. Він не хоче зрозуміти одного, що не національний герой творить великі діла, а класа робітництва, і що всі українські національні герої, які йшли „орлами“ проти такого веління історії,— неминуче були засуджені на „гадюче плазування“ в усіх коридорах прийомних закордонної французької, англійської й польської буржуазії.

Могилянський цим роздратований, він бачить у цьому: „велику пустку та брехню“, на його надходить „несподіване прозріння“ і, не вважаючи ні на що, він „зрозумів свій обов'язок звільнити землю, очистити повітря“ від того, хто думає й робить инакше.

„Прозрівши“, Могилянський став людиною акції і вирішив свого омріяного „національного героя“ тероризувати.

Коли з класовими ідеалами буржуазії історія розвитку суспільства робить ганчірку, змітаючи її новою могутньою класою, вона здатна піти на любую авантуру, аж до дрібного карного бандитизму.

Це сталося з класовими ідеалами Могилянського, як представника української буржуазії, і він вирішив зайнятися терором, щоб „усунути з дороги“.

Але цього мало. Могилянський хоче довести, що ідеали його мають глибоке коріння серед нашої української молоді. Він виводить на кін двох „прекрасних юнаків“, говорить їм про отруєні струмки національного джерела й разом утрюх вони виносять постанову: „він не мусить жити“¹⁾, а далі наш „чистий“ російський кадет Могилянський пророблює потрібну церемонію — каже коротку стислу промову й демонстративно вітає своїх товаришів однокласників із прийнятим рішенням: „я стис їм руки й сказав: друзі мої — джерела нашого майбутнього повинні бути кришталеві чисті й здорові, — вийняв з кешені бравнінга й подав його Хведькові“...

По Києву в 26 році з обрізом не пройдеш — ну, то „наші“ й вирішили озброїтися „культурною“ європейською зброєю — бравнінгом.

А зробивши це, пішли виконувати індивідуальний терор над омріяним національним українським героєм. „Усі трое підійшли до дверей його помешкання. Я подзвонив і бачу, як він устав з-за столу й довга сива борода попливла назустріч Немезиді... Пролунав сухий короткий звук, ніби пастух ляснув пугою. Як підкошений впав він на порозі свого помешкання від кулі Хведька скерованої від мене“...

Могилянський свідомо почав, — він свідомо кінчив свою роботу. Розбитий життям Республіки

¹⁾ „Червоний Шлях“ № 1, стор. 54.

Рад, він твердо вибрав свій шлях: „який не мусить нехтувати приписами потрібної моральної профілактики“.

З історії знайомі нам недавні випадки, як Йосип Пілсудський в інтересах „моральної профілактики“ робив „революцію“, обдуривши тих робітників та селян, що по наївності своїй пішли за ним.

З отакою „профілактикою“ виступає Могилянський.

Тільки він іде „трішечки“ далі. Він готовий вжити її проти кожного, хто не піде шляхом національного героїзму, романтики, хто не зрозуміє, що особливо за цих часів — Україна мусить витворювати національних героїв.

Справа йде про те, щоб, відкинувши Україну радянську, Україну соціалістичну, через „профілактику“ бомби, ножа, обріза, бравнінга й морального терору змусити українську багатотисячну інтелігенцію боротися за Україну буржуазну, націоналістичну. А це значить одсахнутися від тієї лінії, що веде її пролетаріят, одсахнутися від Соціалістичної України.

Але нарешті й тут потрібний доказ. Може, наш оповідач зовсім так не думає? Може, з іншою метою він навів це? —

Ні!

Ви придивіться, як „тонко“ у цього „національного українського героя“, що визволив народ від

отруєного повітря пострілом револьвера, вирішається нацменівське питання?

Могилянський вбив, визволив цілу націю від розкладеного „героя“, очистив струмки джерела й цим самим став героєм свого талановитого народу. Значить Могилянський із своїми прибічниками виконав історичну місію?

Виконав.

Значить кожен українець мусить бути йому вдячний і восхваляти його, як героя?

Так. Мусить.

І в цей момент національного свята радості й необмежних бадьорих мрій про великі буйні паростки національної могутності України — „якийсь випадковий Мендель Фенгельсон“¹⁾, крамар з майдану — бачив, як Могилянський вбивав і показував на його.

Подумайте ж!

Чому Мендель, а не Грицько?

Чому Фенгельсон, а не Галушка?

Чому в цьому оповіданні євреї став перепорою до повного національного визволення, а не свій українець?

Хіба не ясна тут тенденція?

Хіба не відчувається тут глибокого націоналістичного цькування проти євреїв, як проти нації?

1) „Червоний Шлях“ № 1, стор. 55.

Хіба ви не відчуваєте в цих коротких словах про Менделя Фенгельсона, крамаря з майлану, старого російського кадета, в якого в національному питанні не було суперечок з Пуришкевичем?

Дуже коротко, хитро, але все-таки зрозуміло сказано у вас, громадянине Могилянський!!

У Шульгіна євреї теж були винні в тому, що цар Микола програв японську війну, що наступила пролетарська революція, що погані більшовики ще більше опоганили велику, могутню матушку Росію...

Знаємо ми, куди й до чого така теорія веде... До погромів. Не дарма Ленін з приводу Могилянського писав: „Пани кадети вчилися історії і знають прекрасно до яких... висловлючись м'яко... „погромообразних“ дій не рідко приводило прикладання на практиці цього „споконвічного права“¹⁾).

Але, все-таки, скажуть. Може, не так думав, а инакше зрозуміли?

Остаточне переконання прийде в цьому, коли ми згадаємо характеристику що дав Могилянський своїм юнакам: „Івась і Хведько у сні залишилися юнаками прекрасними, всім, чим прекрасна молодість — Івась десь блукає на чужині вже шість років, а Хведько стільки ж спить вічним сном, передчасно отруений паразитами, що розносять бацили висипного тифу“...

¹⁾ Ленін. XIX том. „Націонал - лібералізм і право нації на самовизначення“.

Проста арифметична дія над числами доведе нам, що початок блукання Івася на чужині та смерть від „паразиту“ Хведька — відноситься до 19 — 20 років на Україні.

І зрозуміло стане нам тоді те, про що говорить, на кого сподівається Могилянський і чий гасла у своїй „моральній профілактиці“ він викидає й на кого, загрожуючи нашій українській радянській інтелігенції, — орієнтується.

Отже: nous accusons! — ми обвинувачуємо російського кадета Могилянського:

По - перше: він, змінивши націоналістичний колір свого одягу, перекреслює й паплюжить те, що роблять українські робітники та селяни, будуючи соціалістичну Україну.

По - друге: він прямує до того, щоб навести терор на того радянського українського інтелігента, який, відкинувши всі вагання, закахав рукава й щоденною буденною роботою разом із пролетаріатом будує соціалістичну Україну.

Він хоче відвернути від цієї роботи, збити з дороги й під дулом бравнінга заходитися біля иншого, біля будування України націоналістичної.

Він навмисне промовчує одне, що сам факт існування й росту соціалістичної України в тисячі й тисячі раз має більше історичне значіння для українського народу, аніж усякі національні герої, що, на його думку, мусили „перед цілим світом

піднести справу нашого пригнобленого і скривдженого народу“.

Мільйони робітників та селян піднесли свою справу тим, — що, зрозумівши свій класовий обов'язок і всесвітнє історичне завдання — перебудову всього світу, — повиганяли всіх панів, магнатів і підпанків, усю шляхту, всіх національних героїв з України й сами під приводом партії багатомільйонною армією будують.

І перед кожним дійсним працівником нової молодії України, вистражданої в борні могутньої класи, тої України, що століттями шматували польські пани, російські бояри й власна старшина, можна тепер поставити, як його ставить саме життя класової боротьби, одне запитання:

Кудюю ?

За ким ?

Назад до гетьманату, до буржуазії, до старої стежки історії України, що неминуче й фатально вела її до знущення над людською гідністю українського народу й витворювала не героїв, а єзуїтів, ханжів, що торгували кров'ю народа, як шинкарі горілкою ?

Назад до Богдана, до Самойловича, до Скоропадського ?

Назад до Пілсудського, що воліє давати канчуками волю десяткові мільйонів українських робітників та селян і готує так само, як у минулому

польські крулі, для українських хлопів свинарник у великій панській польській державі „од можа до можа?..

А, може, до „єдиної неділимої“, що на неї ще вчора працював Михайло Могилянський?..

Туди назад?

Чи вперед, вперед, — до боротьби за нові фортеці вселюдськості, знищення всякого утиску й будови того ладу життя людей, за що стільки понесли жертв у боротьбі всесвітній пролетарські маси?

За націоналізм, за буржуазію, — чи за комунізм?

Питання — руба!

Відповідь — просто!

Хто з усією відповідальністю перед історією й перед українським робітництвом і селянством підійде до відповіді на це запитання — ми переконані, що відповідь буде й може бути лише одна: за спілку народів, що буде компартія, проти буржуазії, проти націоналістичної навали Могилянського-Шульгіна, проти націоналізму з усіх боків, в усіх фарбах — за комунізм.

Ось два шляхи.

Третього немає.

Хто ж робить вигляд, що він найшов третій, той просто запроданець інтересів трудящих і ... політичний шарлатан.

Одне місце із „Вбивства“ дуже подобається нам. Воно правдиве: „Коло перших воріт я спинився

і сказав Хведькові — дай - но сюди бравнінга, — пішов і кинув його до клозету“.

Коло перших воріт нової соціалістичної країни, історія, стрівши Могилянського, забрала всі його ідеї, „скеровані“ проти пролетаріату, і кинула на вічні віки у ... „клозет“. Ім звідти не вибратися, не видряпатися. Запорука в цьому — пролетаріат. Могилянський хотів зробити Україну незалежною від пролетаріату, а соціалістична Україна зробила себе незалежною від Могилянського.

І скільки б неокласик Зеров не характеризував молоду фалангу наших українських рядянських письменників, скільки б він не лив сліз, що він ніколи не сподівався, що „вони будуть настільки безхарактерні, що зречуться свого дальшого розвитку й зростання, зійдуть зі свого ґрунту й волітимуть сохнути, як поети, на жертву прямолінійно сприйнятим „замовленням“ часу“¹⁾, нічого не буде.

Вам це неприємно?

Ви тікаєте від нашої доби, від нашого часу під тогою „неокласицизму“. Ви дивитеся „з такою тугою в обличчя наших часів і з такою вірою в лице прийдешности“?

Ну, що ж? Тужить, сідайте біля „клозету“ Могилянського й разом із ним тужить.

¹⁾ Виписки наводимо з останньої статті М. Зерова „Наші літературознавці“ і „полемісти“. „Червоний Шлях“ № 4, стор. 168.

І коли, сидючи біля нього, що бруднить „повітря своїм диханням“, ви під настроями цього „дихання“ будете дивиться „з такою тугою в обличчя наших часів“ — ніхто вам не винен, самі вибрали місце.

А молода радянська українська інтелігенція пройде повз вас. Вона своєю роботою дійсно записує героїчні сторінки історії тільки не націоналістичної, а соціалістичної. Вона рука в руку йде разом із пролетаріатом під керівництвом комуністичної партії. Бо у творчості робітників і селян, у будівництві великої соціалістичної епохи вона відчуває „не трупну отруту“, а великий, шлях, по якому переможно йдуть мільйони трудящих до остаточної перемоги над капіталом.

Старий російський кадет Могилянський револьвером, наготовленим проти революції, мимо своєї волі розстріляв свої ж власні націоналістичні ідеї.

Він скерував дуло бравнінга на всю українську радянську інтелігенцію, що допомагає партії і радянській владі будувати соціалістичну Україну — історія дала „осічку“ й повернула дуло проти нього та його однодумців, що „блукають на чужині вже шість років“.

МАРНІ НАДІЇ ВРОГОІВ ¹⁾

Останні постанови ЦК КП(б)У у справі вирішення національного питання є історичний етап у дальшому поступі соціалістичного будівництва на Україні.

Ми реально будуємо соціалізм і реально разом із іншими вирішуємо національну справу, бо однаково огидливі для пролетаріату капіталізм та його безпосередній нащадок національний гніт.

Отже, червневий пленум ЦК КП(б)У, розглядаючи справу українізації, зокрема проведення нашої національної політики на Україні, руба поставив питання — хто кого і дав на це відповідь.

Ще досі, як казали ми раніше, дехто гадає під гаслами радянської влади проводити стару лінію у справі вирішення національного питання. Але це старе. Воно відбиває собою минулі роки не тільки суттю, але й формами.

¹⁾ „Комуніст“ 15, 17 і 18 серпня 1926 р.

Є ще такі одиниці, на великий жаль, що дивляться на утворення радянської України, як на переходовий етап до утворення суто національної республіки з усім буржуазним гамузом, національної республіки, що буде боротися з іншими національностями, ідучи шляхом українського фашизму. Україна для України і все. Хай же — кажуть такі люди — радянська влада продовжує вести формальну українізацію, а під цією формою ми діб'ємося старого змісту й старої форми.

Представники старої класи у своїх пропозиціях і шляхах вирішення національної справи фатально не зможуть і ніколи не відійдуть від старих традицій і зразків.

Коли в капіталістичній державі націоналізм владної нації веде до поневолення народів, то так само націоналізм країни, що під проводом буржуазії бореться за своє визволення, веде до розпаленого кров'ю й залізом шовінізму до інших народів і затемнювання соціальних класових суперечностей між різними верствами раніш поневоленої країни. Зразків багато. Перед нами Фінляндія, Польща, Чехія. Ми бачимо, як буржуазія мобілізувала думку всього „народу“ на боротьбу з великодержав'ям, а дійшовши перемоги, стала проводити великодержавну політику своєї класи що до пролетаріату.

І зовсім невиданий історичний факт вирішення національної справи на радянській Україні-зосереджує

увагу на собі всіх, хто хоч трохи прихильний до революції. Питання стоїть: або ми комуністична партія, своєчасно розвернувши в усю ширину й глибину роботу переведення національної політики на Україні, поведемо за собою весь культурно-господарчий процес витворення українського господарства, української культури на основі спілки з іншими народами, і своєю суттю цей процес буде пролетарський, або ми не встигнемо, нас перехлюпне, залле націоналістичний потік, і бажання, настирливе домагання, українських фашистів із табору Донцових дійде до свого логічного закономірного кінця.

Тільки так може і повинна стояти перед нами справа. Господарство й культура два безпосередньо зв'язані між собою чинники, що складають певну добу. Між ними в основному протягом певної доби не може бути розходжень. Одна одну доповнює, одна для одної служать історичну службу, виконуючи волю переможної класи, що стала на кону історії.

Отже, питання організації промисловости, сільського господарства є в тій же мірі першорядним елементом складання нового суспільства, за що ми боролися, як і справа культурного будівництва. Бо, коли, організуючи єдиний організм господарства, лаштуючи нові фабрики й заводи соціалістичного типу, підкладаючи під нашу будівлю твердий соціалістичний фундамент, ми в той же час будемо

проводити іншу культурну тенденцію у своїй роботі, то через короткий час неминучі суперечності між цими двома тенденціями дійдуть до конфлікту

Будування соціалізму в господарстві повинно мати відгук у такій же роботі на культурному фронті, зокрема в такій як вирішення національної справи в нас на Україні. Припустімо, що партія на деякий час кілька років не звертає на це уваги. Тоді суперечності нашої епохи неминуче приведуть до конфліктів, до колізії у справі соціалістичного будівництва нашого господарства й вирішення національного питання.

Але так само, як і господарчі питання, національну справу зможе вирішити довга, послідовна, вперта й тяжка робота всієї партії, що керує пролетаріатом і не инакше. Бо відрив пролетаріату від вирішення національної справи й зокрема українізації — неминуче веде до захоплення передових позицій у цій роботі ворожим нам табором.

Нічого забувати, що старі царські часи виховали нам кадри старої великодержавної, держимордної, великоросійської чиновної інтелігенції, що й зараз на десятому році революції, підбадьорена суперечностями нашої доби, поглядає в бік ідеалів старої єдинонеділимівської Росії, як вовк у ліс.

Вона „прихильна“ до досягнень радянської влади, але в мріях плекає стару думку відродження давньої Росії.

У нас є невеликі кадри української старої генерації, що не вірять у можливість вирішення національної справи на Україні комуністичною партією (Могилянський, Єфремов). Вона чекає певного часу, щоб викинути реальні гасла, протилежні пролетаріатові, і перейти безпосередньо до реальних заходів. Російських „єдинонеділимівців“ підтримує російська буржуазія всіх забарвлень українських націоналістів — український куркуль.

Отже, суперечності великі. В роботі з нащадками старого в підвалинах нашого господарства, з такими ж нащадками в культурних справах, ми повинні пройти алюром, захопити всі аванпости, встановити рекогносцировку й так розташувати свої сили, щоб кожного дня в цій справі розгортати могутні творчі сили пролетаріату, *витворюючи нові скарби української пролетарської культури.*

Ось через що справа захоплення всієї партії, всього пролетаріату творенням української пролетарської культури набирає всесвітньо-історичного значіння у вирішенні національного питання. Україна має високорозвинену промисловість, вона безпосередньо на кордоні Західної Європи, вона зразок розв'язання національної справи для західних держав.

І тому маємо поставити питання так: чи є в нас усі елементи для того, щоб вирішити національну справу на Україні в лєнінському розумінні, вкласти в цей процес комуністичні розуміння, чи процес піде

іншими шляхами, тоб-то чи стара генерація націоналістичної інтелігенції зв'яжеться з українським куркулем, розпалить, роз'ятрить націоналістичне полум'я і під прапором українського фашизму розгорне свою роботу.

На це запитання останній пленум ЦК КП(б)У дав ясну недвозначну відповідь.

За короткий час, з 1 січня 1925 року, ми маємо досягнення: у школах соцвиху маємо українізацію цілковито на 77,8%, решта падає на нацменшості. Тут можемо сказати, що ми досягли остаточного переведення школи на рідну для дітей українську мову. В значній мірі менше, але з непохитною послідовністю провадиться процес українізації в технікумах та інститутах. У справі народньої освіти широкі робітничо-селянські маси в скорому часі опанують українською мовою, як основним своїм культурним знаряддям.

Перед нами стоїть питання, як же в цьому процесі буде проходити українізація партії і робітничої класи? Пленум і на це дав ясну відповідь.

Партія мусить зверху донизу оволодіти українською мовою не механічно, не для „балачок“, а для керування всім процесом. А це вимагає певної кваліфікації, щоденної роботи, органічного вrostання в процес культурного життя України. Хто цього не розуміє, той не розуміє постанов партії.

Ми маємо серед кадрів нашої партії значний зріст українців і тих, хто володіє українською мовою.

В 23 році в місцевих комітетах було 32⁰/₀ українців, у 25 році — 37⁰/₀, а тепер — 52⁰/₀. Коли ж глянути на виховну роботу партії, то й тут у справі проведення українізації маємо значні досягнення. *Тільки в 24—25 році для партосвіти в нас не було жодного українського підручника*, а відсутність підручника не складає відповідних умов для створення кадрів педагогів. *В 25—26 році для села і для відповідної кількості міста, ми видаємо підручники українською мовою. Партійно-освітня мережа на селі українізується на 55⁰/₀, а в місті на 10⁰/₀.* Цей поступ наперед говорить про те, що на 26—27 рік ми зможемо на всі 100⁰/₀, включаючи національні меншості на селі (росіян, німців, поляків, євреїв), провести українізацію, а в місті її відсоток підняти до 40. Одночасно йде процес українізації вузів, радпартшкіл, українського інституту марксизму й можемо напевно сказати, що ми перебуваємо на порозі великого культурного здвигу всієї партії у справі опанування українською мовою, українською культурою, органічного вrostання в цей процес і керування ним.

І в уся височінь постає перед нами питання: як буде проходити українізація серед робітництва? Чи є тут дані для твердої сталої лінії партії, розрахованої на керівництво з боку пролетаріату всім процесом культурного будівництва нової соціалістичної України? Склад робітництва на Україні

говорить нам про те, що більшість робітників України є українці: 41 відс. українців, 38,7 відс. росіян. Це говорить про те, що на Україні є всі об'єктивні і суб'єктивні передумови до втягнення пролетаріату в орбіту творення української пролетарської культури. Справа залежатиме тільки від того, як практично партійні організації й профспілки на місцях будуть ставитися до переведення в життя останніх постанов партії в національній справі.

Але зараз же маємо зазначити, що пленум ЦК, обговорюючи справу українізації, не міг обійти тих складних обставин, у яких перебуває Україна. Робітничу класу довгий час в обставинах старої царської Росії було втягнуто в орбіту русифікації. Ця русифікація провадилася через школу, адміністрацію, армію, тоб - то через усі адміністративні й культурні чинники. І зараз, підходячи до складу робітничої класи на Україні не формально, а по суті, маємо зазначити, що більшість її русифікована, а крім цього, хоч менша, але все-таки велика частина, — росіяни. *Примусової українізації робітників інших національностей, що перебувають на Україні, партія ні в якому разі провадити не може, але це не значить, що хто б то не було, спираючись на таке твердження, як на формальне „обумовлення“, не буде провадити основної лінії партії, яка міститься в тому, щоб усі робітники України опанували українською мовою, як зброєю великої культури*

багатомільйонного українського народу, і цим самим ще ближче стали б до керування селянством і всім культурно - господарським процесом України.

Кожний член партії, кожний громадянин повинен знати одне: що національна політика в дійсно лєнінському розумінні на Україні неминуче проводить до повної українізації всієї робітничої класи на Україні, українізації преси, школи, наукової праці. І скільки б, незалежно від того, хто це, не викручувався б від цього закономірного, послідовно - неминуче - залізного процесу під різними нїїлістичними фразами й „інтернаціоналістичними“ вибриками — історія над ним посміється, як над політичним шарлатаном, що хоче великий історичний процес 40 мільйонів українського народу обдурити і звести на манівці.

Треба розуміти одне, що справа йде не до русифікації України, а до повної й остаточної українізації. Ми мусимо дбати тільки про те, щоб на чолі цього процесу була компартія, щоб у його суть було вкладено дійсно комуністичний зміст. Мусимо послідовно, вперто, щоденно, щогодинно довбати в одне місце і провадити цю думку в життя. Всі інші думки мусимо відкинути у смердючу яму буржуазних хитрощів, бо вони не з нашого, а з ворожого нам арсеналу. Ось через що одну з основних тез постанов червневого пленуму положено: „Партія зобов'язана вести рішучу боротьбу як у своїх власних шерегах,

так і в пролетарських масах, з пересудами російської й русифікованої частин пролетаріату, збоченнями інтернаціоналізму, з брехливим інтернаціоналізмом, з русотяпством, шовінізмом. Партія повинна вперто, систематично, терплячи пояснювати робітничій класі України її відповідальність за закріплення поєднання з українським селом, повинна переконати її, взяти найактивнішу участь в українізації шляхом вивчення української мови, ознайомлення з історією й т. и., зміцнюючи пролетарське керівництво, виростаючи культурним рухом. Партія повинна подбати про складення відповідних сприятливих умов для українізації пролетаріату українських промислових центрів. Проте, перша умова українізації пролетаріату — це його реальність розрахунків у часі (питання темпу) і відсутність адміністративного примусу, бо він неминуче викличе опір і збільшення шовіністичного впливу на робітників із боку російського міщанства. Ми можемо, повинні й будемо змушувати до вивчення української мови радянського службовця, зобов'язаного обслуговувати вимоги населення (в своїй більшості українського). Ми повинні українізувати партійний апарат, повинні підігнати з цього погляду керівничий партійний актив, підтягаючи систематичні заходи до переводу на українську мову середопартійної роботи, але партія рішуче відмежовується й відмежовувалася від якого б то не було проведення українізації зверху примусовими адміністративними

заходами стосовно робітників і селян інших національностей“ — нам треба твердо запам'ятати це в нашій щоденній роботі.

Отже маємо з аналізу цих даних, що у справі проведення українізації партія стоїть на правильному шляху. У своїх постановах, а треба щоб це було і в щоденній роботі, наша комуністична партія більшовиків України вже ніколи не вернеться до шкідливої антиленінської Лебідевської теорії боротьби двох культур — російської й української. Ця „теорія“ неминуче приведе до старої колонізаторської політики Росії, до боротьби двох національностей — росіян і українців, до роз'ятрування старих націоналістичних ран, що їх наробив свого часу російський царат, і кінець - кінцем ця теорія приведе до розриву спілки робітників і селян і підточування основ ленінського розуміння національної політики.

Українська культура не нижча. Вона не другорядна. Вона не для домашнього вжитку. Волею пролетарської революції вона має внести свої великі цінності в скарбницю світових культур. Хто цього не розуміє, у того думання ще й до цього часу не відійшло далеко від думання „Руля“ або „Последних Новостей“.

Разом із цим маємо з'ясувати ще два питання, що тісно зв'язані з вирішенням національної проблеми на Україні.

Наростання економічних суперечностей і націоналістичних тенденцій — українських — безумовно,

може мати й має (про це сказав пленум ЦК) відбиток у нашій партії. Борючись із російським шовінізмом, русотяпством, звідки б воно не виходило, ми одночасно маємо боротися з українським шовінізмом та його проявами, коли вони матимуть тенденцію проявлятися в нашій партії. Для нас однаково небезпечні ті, що говорять про постанови партії, як про декларації нашого принципу, з проведенням яких можна почекати, так і ті, що говорять: коли постанова, то треба її провадити з темпом літання аеро. Коли небезпечний Лебідь у своїй теорії, то так же небезпечний є перед нами Хвильовий із теорією боротьби двох культур з іншого боку (ні перший, ні другий ніде друковано не відмовилися від своїх міркувань).

Тут перед нами стоїть завдання — поширити охоплення нових кадрів комуністично-загартованих робітників, їх виховання, щоб у великому процесі й культурного будівництва України ми послідовно й твердо йшли по лінії партії.

І все разом упирається в питання керівництва, в питання, як розглядати нашу партію. Мусимо рішуче відкинути всякі думки про те, що наша партія є конгломерат різних течій: російської пролетарської, української селянської та інтелігенції єврейської. Таке твердження про склад КП(б)У неминуче веде до порушення справи ленінського погляду на партію, тоб-то, коли ми припускаємо, що партія

склалася з цих основних частин, то цим самим ми відкидаємо навчання про те, що всяка партія є авангард певної класи і що, зокрема, КП(б)У є авангард робітничої класи на Україні. Ми відкидаємо це, як помилковий погляд і зразу ж ізвідци постає, що в самій партії питання керівництва всім процесом роботи на Україні повинно бути закріплено за старими кадрами гартованої більшовицької партії.

Отже у кожного члена партії після всебічної аналізи господарчого й культурного стану України й останніх вирішень центрального комітету постає ясна, тверда певність у тому, що ми і в справі проведення національної політики стоїмо на твердому ґрунті. Перед нами ясна перспектива, ясний шлях.

Але нас Ленін учив: що кращі, що правдивіші думки пролетаріату у справі керування тим або иншим процесом боротьби за світову революцію, то гірші наскоки на нього з боку класових ворогів. Їхні виступи скажені, вони намагаються опльовувати слиною кожний засіб, що ставить перед собою керівна комуністична партія. І що з більшою злістю наш класовий ворог говорить до нас, що більше він намагається напльовувати на справи революції, то прозоріше повинні ми дивитися на класову правду нашого класового ворога з вірою у свою роботу.

Отакою оскаженою слиною силкуються опльовувати комуністичну партію більшовиків України закордонні українські націоналісти.

Говорячи про дискусію в справі звіту українського уряду на сесії всесоюзного ЦВК'у, „Діло“ пише: „Усі ці промови й реляції тільки те й доводять, що на Україні по нинішній день москалі мають на кожному полі перевагу. Україну замикає російська книжка, російська агітаційна література й російська преса. Дотеперішня українізація з урядовими паліативними півзасобами її провадження не дала сподіваних наслідків. На Україні піддержує Москва штучно й на ділі русифікацію. В тому находити вона надійну підпору в російській бюрократії, а ця, почувавши за собою сильну опору в Москві, українізацію саботує й пише проти неї жалоби до Ларіна й інших комуністичних [російських націоналістів. Цей опір російської бюрократії буде зрозумілий і природне невдоволення й недовір'я до неї серед українських свідомих мас і вони колись зареагують на те так, як треба. Російської бюрократії не стане на Україні“. („Діло“, № 26, 1926 рік).

Те, що Ларін наговорив безмежну кількість дурниць, а Єнукідзе його підтримав, те, що він у національному питанні так само, як і в селянському, великий недотепа й частенько летить догори ногами, отримуючи не раз від партії стусанів — це ж усім відомо. Так само відомо й те, що в стані Ларіна національну політику на Україні критикувало російське міщанство, яке прийшло в жах від отої проклятущої українізації і згідне на все, навіть на

„Шевченківську мову“, лише б не „літературну“. Коли б партія на Україні провадила політику якої-будь єпархіялки, гімназистки, що вихована виключно на Пушкінській Тетяні та Онегінові, або політику житомирського крамаря, що приходить в жак від перекладу на українську мову вивіски, то, можливо, що тоді устами Ларіна було б сказано правду. Але ж відомо всім, що „Ларінська національна філософія“ зустрінула нищівний опір з боку керівників нашої партії й ніхто його виступові не надавав серйозного значіння, крім радянських „панночок“. І то в перші дні. Ларін і на цей раз провалився, як і завжди, з тріском і не серйозним гумором. Але „Діло“, як видно, вибирає собі за ватажка Ларіна не для цього. Воно хоче використати Ларіна для того, щоб підкреслити, що Москва продовжує стару політику пригноблення і що наша національна політика є паліатив. А через це геть усіх, хто думає інакше про українські справи. Ми знаємо, що потрібно для „Діла“. Йому потрібно кинути головешку й розпалити вогонь ворожнечі поміж росіянами й українцями. Цього не буде, так само, як Україна соціалістична не має повороту до України старої. Одної простісінької речі не розуміють політики з „Діла“, що на чолі руху в нас — пролетаріят, комуністична партія і що припускати аналогії в справі проведення національної політики між пролетаріятотом і буржуазією може ніхто інший, як зарозумілі політики з „Діла“.

В роботі нашої партії наші класові націоналістичні вороги бачать інші звуки, іншу лінію. Їм здається, що темп переведення українізації і всі заходи партії у цій справі виключно провадяться через те, що партія мусить відступати від своїх позицій. Ось як пише „Діло“ (№ 139, 1926 року): „На Наддніпрянщині відбуваються великі та далекосяжні процеси в широких колах тамошньої інтелігенції та української селянської та робітничої маси. На жаль, ми не можемо бути безпосередніми учасниками тих процесів, і що гірше — навіть не можемо їм зблизька приглядатися (подумайте, який жаль! — А. Х.) Все бачимо крізь призму тамошньої офіційальної та партійної преси, а вона виступає в ролі одностороннього судді тих процесів... Та саме ця обставина дає право думати, що справа стала дуже пекучою, дуже болючою для правлячих кіл, дуже небезпечною для пануючої партії, що вона виросла до розмірів які переростають усяку штучну методи. Ця обставина доказує нам наочно, що на Україні відбувається великий і могутній здвиг у сторону українського націоналізму. Нема сили, щоб могла поставити перепону тому здвигові, а вплив його такий непереможний, що вдерся навіть до нутра пануючої партії. Боротьба з ним нелегка й не під силу навіть для компартії“.

„Діло“ знає, що відбуваються на Наддніпрянщині великі процеси, але воно не знає, які саме ці процеси. Йому жаль, що не може бути свідком цих

процесів на Наддніпрянщині, бо дійсно жалко, що досі закордонна еміграція не може собі уявити, в якому напрямку йде процес розвитку й поглиблення будівництва радянської України. Вони сподіваються побідного походу тих сил, що зриватимуть радянську Україну, а реально на Наддніпрянщині розгортається похід робітничо-селянської України в господарчому та культурному будівництві. На їхню думку, у нас відбувається „великий і могутній здвиг у сторону українського націоналізму“ — в житті ж ми маємо інше: деякий невеличкий рецидив націоналізму серед одиниць української інтелігенції старої генерації й великий могутній процес органічного вrostання тисяч української інтелігенції в практичне будівництво Союзу Рад. І серед усього цього в очах у них марить стара Москва. А ми вже давно її разом із російськими робітниками та селянами поховали. Поховали так саму стару Москву, як і поховали стару Україну. Ось через що основні принципи національної політики, що її тепер переводить партія, не зрозумілі для короткозорих, обарвлених жовто-блакитним шматтям, „діловців“. І нарешті, робітники й селяни України, на чолі з комуністичною партією, не гадають звертати на старі шляхи ворожнечі між народами, а їм за кордоном не дає спокою „почуття історичної кривди й воля до реванжу“.

Подаючи інформацію про стан радянської України, „Діло“ пише:

„Отже запанувала там якась лихорадочна робота біля втягання на відповідальні становища партійних, а до радянської роботи взагалі всяких, отже й безпартійних українців, з підкресленням, щоб вони були не територіальними, але національно - свідомими українцями.

З уваги на такі великі здвиги, з уваги на ті великі процеси в українських масах над Дніпром, повинна кріпнути й наша сила. Нам треба усвідомити собі, щоб в обличчю того, що там діється, всі перехідні невдачі мають і мусять мати для нас тимчасовий проминаючий характер“.

Так. Здвиги великі і в українських масах, і над Дніпром. Але сила кріпне не ваша, а наша. І можна заспокоїти наших шановних „рідненьких“, що температура в нас нормальна, лихоманки нема, але робота жвава. І процес втягання до роботи низки партійної та позапартійної української інтелігенції, взагалі процес культурного життя, розгортається не від переляку перед українською закордонною жовто-блакитною емігранщиною й не від сполоху перед внутрішніми контр-революційними силами. Нас не контр-революція змушує проводити національну політику на Україні, — ми проводимо ленінську лінію в цій справі з глибокою свідомістю того, що українська мова, українська культура повинні стати дійсною зброєю в руках пролетаріату для комуністичної роботи серед широких багатомільйонних мас трудящого люду України. Ми гадаємо і свідомі того, що процес ленінського вирішення національної справи проводить український народ до лав світових культурних

народів, до сем'ї соціалізму. І не покладаючи рук, над цим працюємо. Ми гадаємо, що справу переведення українзації, вирішення культурно - національної проблеми треба поставити на таке ж місце, як і справу соціалістичного будівництва в галузі господарства. Отже українзація, в широкому розумінні цього слова, є частина соціалістичного будівництва нової радянської України. Ось через що, скільки б наші пани емігранти не „усвідомляли собі“, що робиться „в обличчю“ нової України, з такою історичною установкою й з такими фашистськими міркуваннями ніколи й нічого нового не зрозуміють.

Бо, зрозумійте ж, — партія провадить культурну роботу й на певному ступні підраховує досягнення, намічає далші шляхи до поглиблення українзації, обговорює шляхи культурного розвитку нової України і з кожним часом під своїми прапорами має все більші й більші шари української радянської інтелігенції, а „Діло“ й далі продовжує, як Пилип з конопель, верещати: „рвуться греблі...“

„Не раз і не два пасали ми про те, що наростаюча на Україні українська національна стихія не дасть себе вбрати в ніякі чужі хомути, не дасть себе втиснути в ніяке штучне, хоч би і як складно та вміло побудоване комуністичними техниками, корито, бо вона стихія, бо вона росте й пливе з розмахом і своїм природним шляхом. Те, що ми так часто писали, починає нині здійснюватися. Починає здійснюватися скорше, як можна було сподіватися. Прорвалася гребля, прорвалась штучна саме в тому

місці, де прориву всі найменше сподівалися. Прорвалася там, де на сторожі комуністичної теми стояли сами комуністи, але комуністи українці.

І далі, говорячи про літературну дискусію, що відбулася в нас на Україні, вони характеризують виступ Хвильового.

„В запалі дискусії торкнувся Хвильовий, комуніст, і такої дражливої теми, як та, на що має орієнтуватися молода українська література. і взагалі література (роз. пролетарська): на Москву чи на Європу? — Тут в ньому переміг український національний інстинкт, перемогла стихія...“

Яка велика самовпевненість—починає нині здійснюватися! А що починає здійснюватися? Прорив греблі, що на ній був комуніст, але „українець“ — Хвильовий. Ми не то, щоб лякалися таких зауважень „Діла“. Ми знаємо, що коли партія, робітничка класа, свідомо переконані в остаточній потребі опанувати всім культурним процесом, що проходить на Україні, то це неминуче буде, так само, як добилися ми перемоги на військових фронтах. Але характерно одно, на що слід би звернути увагу деяким нашим товаришам, що ніяк не могли своєчасно усвідомити своєї помилки в справі трактування політичних лозунгів культурної орієнтації. Бо не даремно ж „Діло“ говорить про те, що тут:

„у ньому (у Хвильовому.—А. Х.) переміг український національний інстинкт, перемогла стихія...“

Коли класовий ворог говорить нам правду, ми повинні в класовій свідомості до неї прислухатися, йдучи завжди з нагостреною зброєю проти нього. Не даремно ж (знову - таки кажу для товаришів, що до цього часу не сказали прямо про згоду з постановами останнього пленуму ЦК у справі українізації) наше „панство за кордоном вередує на комуністичну партію України, що в центрі уваги своєї роботи поставила даліше поглиблення українізації“. Але воно певне, що :

„Життя та його закони сильніші за всякі штучно будовані межі, вони сильніші за всякі писані гієрогліфи партійного, хоч би й ленінського, догмату та доктринерства. Прорвалась одна гать на культурному фронті—її латають, та вона, напевно, знов прорветься в тому самому місці, а ділі під натиском стихії не видержать і інші греблі, течія їх розтрощать та переросте й покотиться власним природним коритом“.

Як то кажуть, надвое бабка ворожила. Поки - що „закони життя“ привели наше гонорове панство до стану еміграції, загнали у прийомні польської дефензиви, французького генштабу та інші помешкання, що з них не раз проти радвлади висувався ніж і динаміт. Ті ж самі закони з залізною неминучістю довели велику історичну життєздатність ленінової теорії і в національній справі й відкинули всі доктринерства про свободу, рівність, братерство, що так часто лунає зі шпальт різних буржуазних часописів.

Отже не сподіваємось, щоб так-таки радянську Україну розстрошило, а в протилежному, — певні. Одначе ще раз спостерегаємо, що наші вороги ніде не сподіваються нового прориву, а тільки „в тому самому місці“. І знову хочеться нам звернути на це увагу декого з наших товаришів. Хочеться запитати того ж тов. Хвильового, чи згоден він із такими твердженнями наших ворогів? А коли ні, то чому мовчить.

А ми, спостерігаючи це, можемо констатувати, що націоналістична українська зграя сподівається через розклад певних кіл комуністичної партії більшовиків України, а зокрема культурних робітників-комуністів українців, провести свою роботу й доказати, що український народ „зоологічно“ не приймає комуністичних ідей, що йому органічно противні основні принципи будівництва Союзу Рад на основі братніх взаємин широкого культурного будівництва визволених робітників і селян, пригноблених у минулому народів. І скільки б не було гарних сподіванок, все ж таки гребля не прорветься, все ж таки сподіванки даремні, а багатозначні натяки на нові вибухи „національної стихії“, у звязку з переведенням центральним комітетом комуністичної партії більшовиків України правдивої національної політики, свідчать про безсилля наших ворогів і про те, що в дикій злобі вони починають тратити останній ґрунт.

І як характерно, що у великій культурно-національній справі, що має одночасно не менше політичне значіння в справі українізації „Комуніста“, наші вороги тільки роззявили рота й здивовано сказали: „Є...“

Це найкраща ілюстрація до того, як в останні часи на ріках Вавілонських наша емігранщина й ті, хто її підтримує, — „сідомом і плакахом“, гляючи на Наддніпрянщину й не розуміючи, що тут проходять нові невидані процеси будування нової соціалістичної України.

Не з меншою оскаженілою злістю розглядають „Дні“ останні постанови ЦК КП(б)У в справі українізації й виступи керівників нашої партії на Україні — Кагановича та Чубаря. „Дні“ кажуть, що Каганович і Чубар:

„безнадёжно заблудились в национальном вопросе ; московские интернационалисты вдруг, по причинам, может быть, и понятным, но пока ещё ими самими не выговоренным, превратившиеся на Украине в ярых местных националистов“.

І що проведення українізації є черговий вибрик із боку більшовицької партії, щоб на деякий час запаморочити голову українським народнім масам і відтягнути день свого остаточного банкрутства.

Все це яскраво свідчить, що партія цілком правильно вирішує національне питання на Україні. Зойк і скигління кадетів і різних офарблень націоналі-

стів — російських „держиморд“, а так само українських націоналістів — проти нашої роботи говорять про те, що ми руйнуємо останні надії наших ворогів і відбудовуємо нові взаємини поміж народами Союзу Рад. З більшою енергією до роботи, з повним відчуттям її історичної ваги й значіння. І надії наших ворогів не сповняться, як і не впаде сьогодні торішній сніг.

КУДИ? ¹⁾

(Замість рецензії на зошит перший „Вапліте“)

„Дехто запитує. Чому академія, а не асоціація, товариство, або щось інше. А чому ні? Аджеж академія до чогось зобов'язує?“

Таку аргументацію дає у відповідь на запитання кожного співучасника культурного життя України Досвітній, розповідаючи нам, як почала, росла і, нарешті, випустила у світ „перший зошит“ Вапліте.

Отже, і утворення Вапліте, робота її, і, нарешті, перший офіційний літературний документ „зошит“ зобов'язав нашу академію піднести справу культурного будівництва на височінь, що відповідала б досягненням нашого робітничо-селянського суспільства, його формуванню в складних обставинах і протиріччях епохи.

З такою вимогою ми підходимо до оцінки першої роботи Вапліте — перший зошит „Вапліте“ і коли

¹⁾ „Комуніст“, 9 вересня за 1926 р.

дехто з товаришів говорить, що це, мовляв, робочий зошит, він говорить тільки про внутрішню роботу академії — це не зменшить вимоги, а навпаки. Бо з такого твердження постає цілком послідовна думка, що перший зошит певно відбиває собою все внутрішнє життя академії, комплекс її думок, фізіономію.

Обличчя зошиту формують дві статті: Досвітнього „До розвитку письменницьких сил“ і О. Слісаренка „В боротьбі за пролетарську естетику“. Про них ми й будемо говорити.

Почнемо з Досвітнього. Він, як це видно з його статті, взявся дати підсумки всій літературній дискусії й відповідь на найпекучіші питання сучасності. Стаття передова, як завжди, повинна давати тон.

Але даремно в цій частині статті шукати обґрунтованої тямучої відповіді.

Замість цього маємо: „В процесі дискусії М. Хвилювий у деяких моментах надав питанню такого загострення й палкості, що певно жахала правовірних радянських культурників і навіть комуністів. Звідциль усякі нісенітниці, обвинувачення в антипролетарськості, антикомуністичності, молодобобстві й т. инш.

До всякої справи, навіть до великих подій завжди налипали сторонні люди, котрі щось хочуть собі на тім придбати, будучи далекими од справи й подій. Отже, не диво, що й тут, де справа йде про

розвиток нової літератури, найдуться й найшлися вже (як справедливо пише Хвильовий), такі елементи, що хочуть щось виграти собі на цьому, будучи далекі од усієї справи“.

Як бачимо певній смузі культурного життя Радянської України дається досить своєрідна характеристика.

Хвильовий загострив, запалив, правовірні „культурники“ прийшли в жах і звідциль усякі нісенітниці, бо до справи поприлипали сторонні люди, що хочуть собі на цьому дещо придбати...

В дійсності ж, на думку Досвітнього, нічого нема й не було. Справа тільки йшла про те, аби дати „суспільству те, чого вимагає наша пролетарська класова ідеологія, маючи на оці не лише сьогоднішній день, а й майбутнє людського суспільства“. Така спроба тлумачення фактів досить оригінальна.

Справа ж стояла зовсім не так: з глибин культурного розвитку молодой Радянської України виникла дискусія про дальші шляхи будівництва. Вона мала передумови дійти до такого, а не иншого розвою й набрати відповідних форм, згуртувавши в табори однодумців і викликавши до цієї справи велику увагу партії.

І коли Досвітній говорить, що запал Хвильового викликав жах „правовірних“, то виходить, що ваплітовці не правовірні. Виникає питання: до якої категорії за своєю класифікацією зараховує тов. До-

світній ЦК партії, що також надав великого значіння справам культурного будівництва й виніс відповідну постанову?

До правовірних, чи то невірних?

Досвітній поки-що мовчить, та про це ми скажемо потім.

Такої неясности припускається Досвітнім, спеціально для того, щоб перевалити ідеологічний Монблан непомітно для читача й спустити його цілим і непорушним у чудово уквітчену красою життя й культури, долину неокласики Зерова й К⁰ (я також так називаю для економії).

Зазначивши, що Плеханов вимагав від популярного твору досконалої художньої форми, для чого наводить випадок з Гапоном — Досвітній зазначає, що твір повинен бути художнім і з ідеєю. А далі з цього, очевидно, факту він робить висновок, що не можна робити так, як ті, що: „підходять до творчости, як різник до корови“. Не знаю, для чого береться такий приклад. Хіба, спеціально для того, щоб кивнути в бік тих, що незгодні з позицією ваплітян (беру слова свої назад, — бо думки всього Вапліте ми не знаємо — є думка лише Хвильового та Досвітнього).

Розбивши за плеханівською аналізою сучасних літераторів на три типи: „1) прихильників мистецтва для мистецтва, 2) митців, що хочуть повернути колесо історії назад і 3) дійсних співців, що

розуміють історичний хід подій“, Досвітній констатує, що Вапліте зачислює себе до третьої категорії, бо вона бере участь у „творенні цього нового суспільства, перед яким стеляться величезні шляхи людського розвитку“. Досвітній питає : „Чи можна віднести неокласиків до творців другого гатунку, до тих, що хочуть повернути колесо історії назад в його інтернаціональних проявах, хоча б і в національній творчості виявляючи тут націоналістичні тенденції (тоб-то те саме гальмування, але з другого боку) чи прагнуть вони до збереження старого в його протилежності визвольному рухові нашого часу ?

Ні, категорично не можна їх причислити й до цього“.

Це пише комуніст після найдетального обговорення справи культурного будівництва ЦК і винесення відповідної постанови, зокрема про літературні справи. Треба ще й ще раз нагадати цю постанову тов. Досвітньому.

Ось що говорить липневий пленум ЦК КП(б)У в цій справі :

„Тепер серед українських літературних груп типу неокласиків у школах вищої інтелігенції спостерігаємо ідеологічну роботу, розраховану якраз на задоволення потреб української буржуазії, що зростає. Характерним для цих кіл є прагнення скерувати економіку України на шлях капіталістичного розвитку, держати курс на зв'язок з буржуазною Європою,

протиставляючи інтереси України інтересам інших радянських республік“.

І не зважаючи на це, вже після рішень ЦК КП(б)У — Досвітній у відповідь на категоричну постанову ЦК про українську інтелігенцію типу неокласиків, категорично без застережень заявляє: „Ні, категорично не можна їх (неокласиків.— А. Х.) причислити й до цього“, тоб-то до тих, хто хоче повернути поволі історію України на старі шляхи, в усякому разі збити її на націоналістичні манівці, мовляв вони (неокласики.— А. Х.) стоять на роздоріжжі й щиро намагаються в своїй творчій роботі йти разом з усіма борцями до нового суспільства, активно в своїй творчості прагнуть вести ту частину роботи, що їм належить.

Спочатку може буде невідомо, з якими борцями думають і прагнуть неокласики вести роботу, але наш шановний автор зразу ж у своїй концепції (невже цілої „Вапліте“?) виводить із стану „роздоріжжя“ й категорично заявляє „ба, вони (неокласики.— А. Х.) є частиною творців у галузі нової літератури, критики матеріялістичного розуміння історії й культури“.

От, бачимо, що т. Досвітній висловлює думку, діаметрально протилежну тій думці, що її зафіксувала в своїх постановах партія. Ріжниця тут не тільки у висновках, але й у підході, методі, аналізі стану нашої літератури культурного й господарчого процесу.

Партія підійшла до цієї справи зі зброєю діалектичного матеріалізму в руках. Вона простежила класові угруповання на Україні і знайшла кожній з них відповідне місце у цій складній боротьбі за нову соціалістичну Україну, що триває й буде тривати далі.

Досвітній не забажав підійти до цієї справи з холодним розумом аналізатора класових суперечок і боротьби. Він узяв і просто повірив неокласикам: „певне вони (неокласики.— А. Х.) розуміють аксіому, що „всякий будь-який талант незмірно збільшить свою силу, коли перейметься великими визвольними ідеями нашого часу“. Вони, певне, хочуть теж не ридати чи сміятися, а розуміти. Коли б вони належали до першої категорії (це прихильників мистецтва для мистецтва.— А. Х.), коли б у них не було нічого, крім свого „я“, то вони б навіть не стали грати роль спокійного літописця великої борні, що точиться в нетрах сучасного світового суспільства, бо й тоді б їм заважало оце „я“, котрому все земне байдуже“.

Ну, а що, коли „певне“ т. Досвітній помилився?

Що, коли неокласики, відбиваючи зародки української національної буржуазії — а це так і є — не думають, навіть звертати ніякої уваги на те знамените Досвітнянське „я“, а виконують роль певної класи в нашому суспільстві?

Пишуть про старовинний Рим, Грецію, втікають з вудкою як мога далі від нашого життя, бо воно

їм вороже, а в той же час ведуть поволі, послідовно, непомітно для Досвітнього, але помітно для партії, роботу притягнення на свій бік і опанування молоддю?

Ну що, нарешті, як неокласики „певне справу цю“ розуміють краще Досвітнього й не „ридають“, а регочуть над усіма його концепціями?

А це так і є!

Бо Досвітній, як найчистіший ідеаліст, хоче довести свою думку від „інтелекту неокласиків“, а не від того, кого й що вони можуть відбити: „вони вже загубили це (бажання повернути старе.—А. Х.), коли мали його в таємницях свого розуму й чуття, як більшість людей, що зрозуміли конечну потребу нового, тоб-то того, що є. Нарешті, по своєму інтелектуальному складу вони повинні стояти вище над минулим, наскільки намагання зберегти старе суперечить їх бажанню розуміти соціальні життєві основи людськості й розвитку культури“.

Одкинувши які б то не були покликання на розгляд теперішнього стану літератури на Україні й поставивши собі завданням доказати, що неокласики „повинні стояти вище над минулим“, Досвітній наговорив такої нісенітниці з боку вимог самої елементарної політичної грамоти, що просто стає якось ніяково...

Ну, дійсно, звідки відомо Досвітньому, що неокласики згубили думку про старе?

Які факти можуть це підтвердити?

Звідки взято, що в таємницях „свого розума й чуття“ неокласики зрозуміли конечну потребу нового?

Що, може, Досвітній лазив у ці таємниці?

Ну коли, навіть, це було так, можемо щиро позаздрити йому, але все-таки не повіримо на слово й будемо в нашого шановного товариша просити документів, фактів.

А поки цього Досвітній нам не дасть, ми не будемо знати, що думають неокласики і що там робиться в їхніх „таємницях“.

І, „нарешті“, чому неокласики „по своєму інтелектуальному складу... повинні стояти вище над минулим“?

Це також лишається відомим тільки авторові цього „марксівського дослід“.

А ми наведем за цією знаменитою теорією „інтелектів“ нашому авторові таких персон, як: Мілюкова, Пуанкаре, Муссоліні та хоча б і Донцова і запитаємо, що там у них у „таємницях чуття й розуму“ робиться і чому вони „по своєму інтелектуальному складу“ не стануть „вище над минулим“, на скільки це суперечить основам „людськості й розвитку культури“.

Братися доводити соціальні явища за методом репрезентанта (?) Вапліте, — це значить стратити яку б то не було, хоч невеличку марксівську установку і впасти в обійми найреакційнішого ідеалізму, що в теперішніх обставинах і на цьому відтинкові веде до повної здачі комуністичних позицій нашим ідеологічним ворогам.

А ми, поки - що, запитаємо у Досвітнього:

— Де неокласична група проголисила свою прихильність і виявила її реально до „того, що є“, тобто до радянської влади (за термінологією Досвітнього)?

— Що доводить тов. Досвітній в доказ протилежного, коли ми рішуче зазначимо, що формою й змістом своєї творчості неокласики тягнуть назад від революції, від її мотивів і творчої роботи.

Що протиставлено ідеологічній роботі неокласиків втягнути в багно своєї філософської концепції нашу молодь?

— І чи не скеровують неокласики свою роботу на перекидку мосту на Захід, прориваючи греблю, щоби в цей прорив вдарила психологічна буржуазна Європа на Радянську Україну?

На ці запитання дав відповідь ЦК КП(б)У і з цих міркувань виходив він у своїх постановах, але їх відкинув у своїй статті Досвітній, бо, на його думку: „неокласики прагнуть бути співзвучними із сучасною епохою, із сучасним (тоб - то з пролетарським? — А. Х.) суспільством. Нині є можливості досягнути їм це“.

Але т. Досвітній підпирає свою теорію про неокласиків покликанням на Комуністичний Маніфест: „Бо ще Комуністичний Маніфест накреслив нам: „у ті періоди, коли боротьба класів наближається до розвязки процесу розкладу в середовищі владної

класи, в середині всього старого суспільства досягають такого сильного ступня, що деяка частина владного стану відокремлюється від нього й прилучається до революційної класи, що несе прапор майбутнього“.

Почав з Плеханова, де хотів довести прикладом з Гапоном, що неокласики пишуть для народу (?), Досвітній вирішив закріпити свою позицію цитатою з Маніфеста для того, щоби показати зовсім інше й протилежне тому, що сказав ЦК партії.

Тезу бо з Комуністичного Маніфесту бере Досвітній і використовує її як ширму, виявивши відсутність прикласти цю думку Комуністичного Маніфесту до реальних обставин на рядянській Україні, без підрахунку тих протиріч, в яких партія має будувати пролетарську культуру.

І прикрившись оцією цитатою з Комуністичного Маніфесту, Досвітній пише : „Неокласики, яко творча інтелігенція, не були абсолютними ідеологами буржуа, а лише класове прошарування, що скорше переймає завдання тої класи, котра прагне до безкласовости, до знищення цього прошарування що завжди тяжіло над нею, як також частиною наймитів, хоча й інтелектуальної праці“.

Справа ж залежить не від констатування того факту, що робітник інтелектуальної праці в буржуазній державі також є наймит. Треба дивитися на коріння тих суспільних процесів, що на тлі капіталістичного

(до революції) і зараз радянського господарства на Україні з усіма ускладненнями й особливостями мають тенденцію рости проти справи революції.

Хто для дрібного міського буржуа, для сільського куркуля буде ідеологом?

На нашу думку, ідеї націоналістичного буржуа, що підростає власне з цього куркуля і дрібного міського буржуа на Україні найкраще відбиваються в теперішніх настроях і думках неокласики. Такі реальні обставини й факти. Інших немає.

Так класова прослойка, що її репрезентує неокласика, ворожа ідеї революції. Її мрія — повернути колесо історії назад, або може спочатку на бік, але у всякому разі не вперед.

Але чи відкидає ми потребу того, щоб кожний письменник кваліфікувався, набував технічного знання, опанував всіма скарбами буржуазної культури?

Ні!

Ми мусимо взяти у Гете, у Байрона, навіть у реакційного Достоевського все, що може ввійти, як культурний матеріал для будування пролетарської, зокрема української, культури.

Так само, не відкидаючи певної культурної ваги неокласиків — беручи у їх все, що потрібно нам в арсеналі творення нової культури — дійсно співзвучній нашій епосі, ми мусимо підходити до них так, щоб в процесі оцієї, „кваліфікації“ і „набуття культурних скарбів“ не попасти в лабеті чужої нам

ідеології, не стратити обличчя тої класи, що претворює зараз світ.

Треба робити так, щоб у нас не стисло „у волю щу дихання“.

Не плентатись під гаслами кваліфікації в хвості неокласиків — а, навпаки, потягти їх за собою. Бо ми дійсно повинні бути свідомі того, що наша доба неминуче перемеле всі відтінки культури, що прагнуть іти проти революції.

Але мусимо твердо усвідомити собі те, що перший день Зерова, як дійсного будівника нового — буде останнім днем його „неокласики“.

Неокласики ж в теперішніх умовах, як про це показують факти, відбивають потребу цього класового проверствовання української буржуазії.

Хто такий розрахунок на терезах історії відкидає, той на культурних засадах перекидає моста до неокласицизму, той прикриває всякою бучною фанфарою, під якою немічність ідеологічних засад фактично через короткий час може перетворитися в явну диктатуру „неокласицизму“ і цілковиту нашу поразку на культурному фронті.

Характерно, що протягом великої статті Досвітній не сказав, де та небезпека, як її уникнути, а як на зло, замість цього, склав голосний панегірик неокласикам.

Тов. Слісаренко, розв'язуючи питання пролетарської естетики, виступив рішуче проти неокласиків.

„Боротьба, що точилася в мистецтві між пролетарською інтелігенцією та буржуазною в формі боротьби за ідеологію, переходить і з часом зовсім перейде в боротьбу класових естетик, в боротьбу за класові елементи стилю нашої епохи...

Молода пролетарська інтелігенція мусить боротися проти прищеплювання їй естетичних понять властивих ворожій класі, захищаючи свою органічну цілість з пролетаріатом“.

А далі: „одною з „аполітичних“ мистецьких істин, що стара інтелігенція намагається вкорінити в голови молоді, є твердження ніби класицизм якраз і є провідною підвалиною будування пролетарської культури й мистецтва. В ньому хочуть знайти ознаку, під якою піде творення стилю нашої епохи. І дійсно, в масі буржуазної інтелігенції є потяг до класицизму так само, як є потяг до містики та релігії“.

Значить буржуазна інтелігенція прагне зробити певний наскок на будування пролетарської культури й мистецтва?

Т. Досвітній — ви це чуєте?

Ваш же товариш з академії т. Слісаренко зовсім іншої, протилежної думки.

Ось слухайте, слухайте: „Наші часи принесли багато розчарувань старій інтелігенції, і не тільки в нас, де революція перемогла, а й у старій Європі. Старі суспільно - економічні форми, коли ще не зруйновані, то перебувають під перманентною загрозою

руйнації. Надходить щось таке тверезе, ясне й оголене, що робиться мимоволі страшно. Десь треба сховати голову, щоб не бачити й не чути, і таке місце знаходять у класичному мистецтві. Як не потягнешся до греко - римського мистецтва, що виросло на скогинячій покорі рабів і несе в собі таку пишну безтурботність і духовну рівновагу, такий відбиток спокою й незіпсованого настрою, що коли його перенести в нашу добу, то воно правитиме за надійну фортецю для буржуа од настирливого сьогоднішнього дня. Що ж тоді дивного в тому, що вчорашні модерністи з поміркованих, сьогодні пошилися в класики, бо ж і вчорашні атеїсти, збанкрутувавши ідеологічно, шукають істини під попівською рясом.

До речі, як же наші ваплітовці допустили, щоб в одному журналі з двома статтями, дається цілком протилежні оцінки певному явищу?

Це ж конфуз!

Т. Досвітній говорить про неокласиків, як про товаришів матеріялістів, прикриває їх покривалом Комуністичного Маніфесту і певен в тому, що їх мотиви співзвучні в сучасному творчому епосі. Слісаренко розглядає неокласиків, як „надійну фортецю для буржуа од настирливого сьогоднішнього дня“, що „шукають істини під попівською рясом“.

Ми все ж таки гадаємо, що т. Слісаренко має більше рації в оцінці неокласиків та їхньої соціальної суті.

Але біда т. Слісаренка в тому, що на решті він скотився до формальної постановки — попав у лабеті неокласиків.

„Сучасна боротьба в мистецтві є не лише боротьбою ідеологічною, а насамперед боротьбою за пролетарські елементи стилю в мистецтві“ і в доказ цього приводить т. Слісаренко куркуля з його ідеологією та інтелігента — що кожен буде дивитися в той ліс середовища, з якого він вийшов.

Тільки, маленьке тільки... Куркуль буде приводити властиву йому ідеологію, а інтелігент — „естетику того соціального оточення“, з якого він вийшов.

Хіба інтелігент, що вийшов з певного оточення залишається з естетикою без ідеології?

Не можна розділяти естетику від ідеологічної установки. Одне з одним безпосередньо зв'язано так само, як і вся культурна надбудова зв'язана з матеріальним станом.

Маркс свого часу, говорячи про грецьке мистецтво, дає зв'язок елементів, що складає зміст і художні оформлення твору: „Грецьке мистецтво передбачає грецьку мітологію, тоб-то природу й суспільну форму, що прийняли без свідомості художню обробку в народній фантазії. Це його матеріал“.

І далі: „Чари, що відповідні їх (грецькому) мистецтву, не йдуть всупереч нерозвинутому суспільному оточенню, з якого воно вирросло. Навпаки, воно є його результатом...“

І, нарешті, Плеханов говорить: „Завдання наукової естетики не обмежується констатуванням того факту, що мистецтво завжди виявляє не тільки „ідею“ прекрасного, але так само й другі прагнення людини (до правди, любови й т. и.). Її завдання є головно у виявленні того, як ці другі поривання людини знаходять своє виявлення в розумінні прекрасного“.

Мистецтво за Плехановим не можна абстрактно розривати на дві частини: ідеї й уявлення про чудове. Така класифікація неминуче зіб'є з правдивого шляху.

Так збивається Слісаренко, який розуміння естетики, боротьбу за пролетарську естетику відриває від боротьби за пролетарську ідеологію (розумію не по напостовськи).

Неокласики ворожі нам ідеологічно. І коли, обминувши справу ідеології, зупинимо свою увагу виключно на естетиці, зокрема на стилі, то чи не може статися так, що, прикриваючись ширмою пролетарської естетики, ті, що складають зараз шереги неокласики, будуть і далі продовжувати ідеологічний підкоп під справу культурної революції.

Не можна відривати естетики світовідчужання від ідеології класи, як ідеології не можна відривати від суспільно-виробничого стану класи.

Ми мусимо боротися і за пролетарську ідеологію, і за пролетарську естетику.

В цьому відбивається теж плутанина в перспективі культурного розвитку України, зокрема пролетарської літератури.

* * *

Як бачимо, на найвідповідальнішому щаблі розвитку української пролетарської літератури, Вапліте зробила найшкідливіший вчинок. Без перспективи, без аналізу сьгоднішніх суспільних угруповань під тогою псевдомарксизму наші ваплітян икидаються в бійми до неокласиків, зараховуючи їх до творців нового життя.

Це — загроза шляхам нашого культурного розвитку. Тому ми рішуче, твердо й недвозначно запитуємо: куди і з ким?

РОМАНТИКА МАХНОВЩИНИ¹⁾

(„Третя революція“ — В. Підмогильний²⁾)

Пам'ятники громадянської війни розкидані по обличчю нашої республіки. Вони витворювалися кров'ю, залізом, вогнем тієї боротьби, що змивала з людства пляму ганьби минулих віків і одкривала нові обрії поступу всього людства.

Не сліпо, по-„хамськи“, як каже про це Шульгін, ішли „мужики“ бити пана і „грабувати“ економію.

Щось инше незрозуміле і невовиме для монархіста, кадета, меншовика, есера вирвалося з кра-тера народніх ран, і вдарила могутня хуртовина класової помсти.

Хто може доказати несвідомість мас, коли вже 9 років росте робітничо-селянська держава? Який кущий, общіпаний меншовик зможе довести нездат-

¹⁾ „Більшовик України“ № 2 — 3 за 1926 р.

²⁾ Спочатку оповідання В. Підмогильного „Третя революція“ було вміщено в журналі „Червоний Шлях“, а потім видано окремою книжкою видавництвом „Книгоспілка“.

ність наших рук бити контр - революцію і ладнати соціялізм?

Дурниця! Навіть на селі нема таких. Є критика, „рощот“, є деяке ставлення невірного Хоми: полапати, помацати, поплювати, — але в усьому відчувається своє, робітничо - селянське.

Хай хто - будь спробує зняти руку над Радянським Союзом — тоді він відчує „вороже“ ставлення широких мас до радвлади, до всього нашого суспільно - державного укладу.

А на Україні це має одмінне значіння, бо й справді слід згадати наш битий шлях на всеочищаючу Голготу громадянської війни і перед очима встануть буйні дні, місяці й роки бур, громів, блискавок у морі крові. І Дніпро, і степи, і ліси, і підгір'я Карпат знають, чули, бачили, про що говорили і ревіли гармати, чому так жалібно співали кулі, і мільйони людей топтали в крові та прокльонах буйне збіжжя і хмарами сунули табор на табор.

Знають про це великі простори нашої робітничо - селянської України, знають сучасники. Але цього мало.

Найкращий граніт стирає час. Залізо, вкрите фарбами, вивітрюється, з'їдається іржою.

Прориті сьогодні шанці громадянської війни заростають травами та бур'янами, а завтра дядько їх засипле, виоре й посіє хліб.

Час стирає сліди на мертвій природі. Він так само відбивається на живих людях, на суспільстві,

В багатьох сучасників громадянської війни забувся, стерся з пам'яті не один історичний епізод, що не встиг перейти в арсенал історії гартування нашої революції.

А молоді покоління підрастають. Хто був хлопцем підчас громадянської війни — зараз уже доросла людина.

Вони мусять пройти школу виховання підготовки до майбутніх днів запеклої боротьби й перемоги.

Тільки міщанин може инакше сподіватися вирішити світову проблему. Тільки дурень із міщанського багна може крякати під гаслом пацифізму на нашу партію за червоний імперіалізм.

В нашу добу мусимо прикласти всіх сил, щоб тягти за собою потік суспільної думки й скерувати його на комуністичний млин.

А на Україні — це має подвійне значіння. Бо тут вирішуватиметься — хто кого? Бо тут доведеться відбивати перший напад ворога.

Лягай і вставай із думкою, що ти червоноармієць тимчасово у цивільному вбранні. А завтра історія знову закличе тебе кінчати справу крові й заліза. Бо иншого шляху не знайдено.

Ось через що найгірший наш ворог — супокій думки, супокій руху.

Наша думка може заспокоїтися, коли над головою революції розвиднюється небо, а еджвудські хемічні заводи перестануть виробляти гази для удушення мільйонів трудящих.

Наши рухи стануть повільними, коли зможемо дійсно перевести в життя гасло — мечі в рала.

А до того будемо боротися з міщанським оточенням, що кличе до супокою, якому надокучили більшовицькі „мілітаристичні“ заходи. Будемо гартувати свою самодисципліну, будемо виховувати в молодому поколінні жагу: в повітрі, на воді, на землі і під землею перемогти ворога, бо він стоїть на перешкоді перемоги людиною природи бо він позбавляє творчого генія людства, бо він розбив його на табори.

Треба думати десятками років наперед. Треба бачити *прийдешній день* — незалежно від того, чи вигляне він із-за синього верхів'я гір з усмішкою радості і щастя, чи його оскаженіле обличчя в муках сліз і крові принесе нам зойк мечів, скрегіт зубів і гуркіт гармат.

Тільки з вірою в майбутнє і з досвідом минулого ми творимо нашу добу. Ми живемо, як активні чинники історії й тому мусимо горіти, бо тільки у вогні розтоплюється залізо й набирає бажаних нам форм. А ми мусимо зробити більше — переплавити суспільство. Це більше!

Міщанству це не потрібно. Воно хоче спокою. Воно закриває пов'язкою лагідності й спокою сьогоднішній день від завтра з його бурями класової борні.

А вчора воно могло бачити це в казці з різними чудесними приладдями, або в брехливій історії

що викидає всі правдиві факти. Це ж воно, оце міщанство скигло, гарчало, шипіло на радвладу, що сьогоднішній день пролетаріят псував йому громом гармат і реквізицією одного ліжка для стомлених червоних лицарів. Це ж міщанство кидало в скривавлене, стомлене обличчя робітників цебри помиїв, брехні та бруду. Це ж міщанство складало над могилами наших товаришів гидотні інсинуації!

Міщанство знає собі ціну, бо воно бореться за повне використання сьогоднішнього дня. Воно живе сьогоднішнім днем. Про вчорашнє бреше, завтра — одкидає, бо це вимагає думки.

З отакої міщанської башти, обарвленої в національний колір, зробив спробу подивитися на революцію Підмогильний у своєму оповіданні „Третя революція“ і зайшов далеко аж до виявлення ворожої пролетаріатові ідеології.

Коли нам ворожа ідеологія міщанства, то під національним кольором вона ще більше ворожа: вона тупа, уперта, обмежена, фанатична.

Через таке віконце на революцію на Україні подивився Підмогильний і відкинувши які б то не було бажання нехтування, специфічного тлумачення поставимо вимогу освітити „Третю революцію“ з погляду тієї класи, що веде перед світовими подіями.

Фабула оповідання нескладна. Махно з боем бере у білих велике місто. Підчас бойовиська все

міщанство міста, що бачило протягом недовгого часу кільканадцять влад, ховається в льохах. Так переживають і персонажі нашого оповідання — сем'я поштового урядовця Григорія Опанасовича, його небога Ксана.

Її чоловіка, лікаря, за те, що свого часу лікував махновських хлопців, Махно розстріляв. Вона, Ксана, хоче бачити Махна.

Махно захоплює місто. Вона йде до нього на прийом. Він на Ксану робить вражіння й на його пропозицію вона згоджується прийти на ніч. Сам Махно введений в оповіданні, як герой і велика історична людина. Махновці — веселі, славні, добрі хлопці. З населенням вони поводяться як із своїми. Коли настає день загального грабування міста і тут все проходить лагідно. Ксана не встигає відвідати Махна, бо в час реквізиції її згвалтовано. В родині Ксани введений брат Альоша, який служить при махнівському штабі за шпика.

Як бачимо, головний персонаж оповідання : Ксана і Махно входять в дію якось своєрідно. Ксана зацікавилася Махном особливо тільки тому, що так недавно, коли чоловік її цілував, вона питала :

— Що буде, як прийде Махно?

Він сміявся :

— Лікуватиму його молодців...

Прийшов Махно і вбив її чоловіка. А тепер він, цей Махно, що вбив її чоловіка, вабить її думки до себе.

Махно вабить Ксану, як прагне обиватель у час громадянської війни позбутися одної влади, щоб побачити нову. Але Ксана має в своєму бажанні щось інше. Вона не просто цікавиться Махном. В її уяві він стоїть поруч чоловіка, і вона хоче бачити його, відчувати якусь моральну компенсацію, а в інстинкті грає якесь нечуване бажання. Це дезорієнтована міщанка, що відчуває свою фізіологічну потенцію, в якій бажання відчувати нове, переплітається із смутним непокоєм. Воно тягне її з льоху на холодне, свіже повітря, бо там у піснях куль вона відчуває музику залізного оркестру смерті.

Хто Ксана? Викинута на піщаний беріг пустелі хуртовинного моря революції. Це маленька трісочка, що від удару сокири об столітній дуб залетіла в якийсь вир і втратила не тільки соціальне обличчя, ставши міщанкою в новому розумінні, але вона стратила й людську гідність і; однаково, чи дощ, чи вітер, чи куля, чи стужа. Ксана тягнеться куди попало, бо в перспективі нема дороги. Нема, навіть, щілочки, куди би блиснуло проміння якоїсь надії. Ну що якби Ксаниного чоловіка вбив не Махно, а Денікін або більшовики, тоді однакова зацікавленість і до них? Виходить, що так. Ксана міщанка. І їй однаково куди йти: чи до Махна, чи до Денікіна. То випадково, що треба йти до Махна.

Така ж міщанська вся сем'я Ксани. Вона боїться махновців, як би вони не бешкетували, але одночасно цікавиться.

Міщани — як міщани, хто їх не знає і не бачив за час революції і зараз хто не відчуває їхнього впливу, їржи? Вони ходять, аби все чути й бачити, їдять, аби жити, а живуть, щоб брехати, і, з - під закуртка, висовуючи свого язика змії, підіймати галас проти тих, хто рішуче і одверто йде вперед, прокладаючи нові шляхи до життя без панування і пригноблення. Мабуть такий тип дрібного міщанина думав дати Підмогильний і показати його світовідчуження революції. Але вийшло инше. Поки - що, ми зазначаємо, що з дії оповідання не можна того сказати, начебто Підмогильний не співчуває Ксані. Аналіза психологічних відчужень доведе до иншого: Ксана нещасна, її треба жаліти. Бо дійсно: гарна, красива, з найкращими почуттями до людей — вона падає на порозі життя, де її чекало стільки радощів, буйного, хоч і в міщанському розумінні, життя, і все через те, що:

„Колись воно було, казкове спокійне життя, а тепер його й уявити важко“.

Хто ж винен?

Революція, більшовики, зміна кільканадцяти влад — громадянська війна:

„Ти подумай, Ксано, як усе перевернулося... Коли революція почалася, всі раділи, ходили демонстрації, червоні стрічки. Була радість. Правда й ти раділа? А я підрахувала: оце вже п'ятнадцятий раз беруть місто, стріляють, роблять труси. Це п'ятнадцята

влада. Хіба хто думав? Коли приходить влада — я молюся, знаєш за що? Щоб влада продержалась довго... довго... Хоч місяців зо два“.

Художній мазок відповідний реальності нашого життя в бурях революції зроблений автором цілком правдиво, реально.

То ж міщани від революції кликали завжди: „Ну для чого б то їм боротися? Організували б одну партію й порядкували б, а то кожен хоче мати свою партію“.

Або: „Ну взяли владу — сидіть собі на здоров'ячко, пануйте. Ні, таки щось не сидиться іншим і знову бійка, знову нова влада,— ох!“

І увесь оцей гармідер в уяві міщанина справляє велике спустошення в його старих поглядах на життя. Візьмем хоч би батька Григорія Опанасовича: „двадцять років він старанно упоряджав свою домівку, радіючи з кожного стільця, канапи, тарілки. А тепер він домівку зовсім розлюбив. Він не бачив перед собою мети, його мрії про піяніно й невеличкий власний будинок розбила революція“¹⁾.

Це місце, мазок, штрих, риса міщанства чудова. Бо дійсно. Була мрія у сільського міщанина зашклити вікна і купити новий комод та нових тарілок. Але прийшла революція. Хижа, могутня, жорстока, не в променях сонця, не весела, не в стрічках, а

¹⁾ Сторінка 11.

холодна, сувора, в бурях, руїні, вогні — з обличчям, повним муки, крові, прийшла революція і... побила гуркотом своїх коліс.

По великому історичному шляху у Григорія Опанасовича... тарілки, шибки і... „мрії про піяніно“.

Ну як же не зненавидіти оту проклятушу революцію?

Але Григорій Опанасович і вся його родина активно ненавидіти не могли. У їх тільки розбилися мрії про тарілки й піяніно, вони хотіли спокою, а тут проходила буря. І вони скорилися, бо міщани — то болото. Не активне, топке, воно поволі затягає. А так щоб хлюпнути і затопити кого-будь — воно на це не здатне. Тому обережно треба підходити. Бо болото засмокче.

Так воно засмоктало Підмогильного.

Революція. Громадянська війна на Україні. Хто не знає її основних двигунів?

У Підмогильного на кін виходить село на чолі з Махном.

В уяві автора село це — Махно. Чому — бачитимемо далі. А поки-що, говорячи вустами автора: „їхні (махновськ. — А. Х.) обличчя були довго неголені, м'ясисті, і з них дивилися спокій та сила села“. І зразу автор дає нам можливість (далі він цього не робить) взнати світогляд рядових махновців.

„Андрій Петрович присунувся до них і запитав:
— Ви із села?

— Із села,— неохоче відповів патlach.

— Яка у вас програма?

— Така програма, щоб знищити панів“...¹⁾

Коротко і ясно. Село під отамануванням Махна, сильне і спокійне, вирушило бити панів і все. Автор ніде не дає якого б то не було сумніву цим словам, або невеликої риси про цей сумнів.

За те ж його персонаж, після відвідин махнівців, говорить:

— Знаєш, вони такі прості... Зовсім не такі страшні, як казали...

Міщанство поки - що примирилося з селом на чолі з Махном.

Але ж це епоха громадянської війни.

Де ж тут основний чинник? Де робітництво?

А де та біднота, що в лавах незаможників на Україні вписала криваві героїчні сторінки своєї боротьби?

Га?

Поки - що бачимо симпатію до махнівців з боку міського міщанства, а село, соціальні, класові сили, що в решті скерували Україну на радянський шлях, овіяні туманами безвісти.

А ми знаємо інше.

Не все село і не більша частина йшла за Махном. В революції на Україні Махно був виразником волі українського куркуля. Українському куркулеві в цей

¹⁾ Сторінка 15.

час не потрібна була влада, бо кожна влада в громадянській війні брала його хліб, коня, а то й сина на війну. Куркулеві це не подобається, він сам собі влада. А через те він підтримує гасла Махна, йде за ним у його ватаги й виступає проти влади. Але ці гасла анархізму — „проти влади“ — за часів громадянської війни неминуcho вели до боротьби з радянською владою, до заклику всього села боротися не тільки з Денікіним, але й у більшій мірі з радянською владою. До чого фактично вела боротьба Махна? В найвідповідальніші моменти він забивав у спину робітничо-селянським арміям ножа. То відкривав фронт, то йшов разом з Денікіним або Врангелем воювати проти радянської влади, або після скінчення довгої жорстокої боротьби на фронтах не давав довгий час приступити на Україні до мирного будівництва. Хто вішав і розстрілював робітників? Хто справляв криваві й вогняні бенкети по селах, катуючи незаможників?

Хто рвав наші залізні артерії, по яких до робітничих центрів ішла кров і цим засуджував у відповідальні моменти наші пролетарські центри на утруднення, на голодування?

Хто був в українській революції і громадянській війні садистом - бандитом?

Махно.

Не одна сем'я незаможника була перерізана до ноги. Не одна стара мати заплакала кривавими сльозами над могилою своїх покатованих молодих синів,

що віддали свої найкращі літа на службі у панських економіях, а як настала революція, пішли до Червоної армії битися з ворогом.

А погромів скільки було?

А насильств?

Навіть коли б ми відкинули властиві особливості Махна й забули, що саме являв він собою персонально в процесі розвитку й поглиблення Жовтня на Україні, — мусимо поставити одне центральне запитання: як вирішає проблему анархізму в пролетарській революції Підмогильний?

На нашу думку, тема махновщини настільки велика і невичерпна, що дає можливість відповісти завжди на це центральне запитання. Треба розкласти по окремих клітинах процес революційної боротьби на Україні, щоби побачити, як на практиці „виправдав“ себе анархізм.

І до цієї справи автор підійшов своєрідно: „Того ж самого дня було викинуто по місту врочисті об'яви: „Громадяни, переможне військо революційних повстанців (махновців) України звільнило вас від ненависної влади золотопогоників. Ваш спокій і добробут охороняє пильне око революційного повстання. До порядку, громадяни, до мирної творчої праці! Військо революційних повстанців (махновців) прийшло не панувати над вами, а назавжди звільнити від усякої влади. Геть владу і державу, живи всесвітня революція, живи анархізм!“

А далі, оповідаючи про „товариша Воліна“ — „Леніна від анархізму“, Підмогильний говорить: „Він писав, що анархізм в особі революційних махновців творить третю революцію. Перша революція скинула царя, друга — капіталізм, але тій, другій не стало сили знищити владу взагалі. Більшовики - комуністи споруджують нову державу, оплутують громадську свободу гидким павутинням примусу. І от прийшли махновці, щоб покласти кінець усякому примусові й неволі. Сталася третя революція, що проти неї бліднуть усі дотеперешні пориви і досягнення людськості... Розгорнуто нову сторінку історії, покладено міцні підвалини нового життя“...

Отже бачимо, що для автора відкривалася можливість дати аналізу тієї „свободи“, яку несли на своїх прапорах махновці. Замість цього він робить протилежне. Дає витяг думок Воліна і лишає їх без яких би то не було художніх ілюстрацій протилежного. Вражіння такої концепції не зменшує навіть наведений нижче наказ коменданта Щуся, бо у військовій боротьбі махновці повинні були стежити за тим, щоби збити ворога, обеззброїти його і в такий спосіб забезпечити собі можливість повного розбою. Автор уникає тих ілюстрацій, які давало саме життя — грабування мирного населення, знущання над його людськими здібностями.

Але справа нарешті і не в цьому. Махновська банда могла бути люта в одному місці, в другому

ще лютіша, а в третьому добріша. Справа в тому, що в практиці революційної боротьби на Україні анархізм на чолі з Махном довів свою нездатність перевести в життя „революційні“ гасла. Махновщина довела як найкраще кожному робітникові й селянинові, що в основі капіталістичного суспільства лежать дві класи: пролетаріят і буржуазія. Ці дві сили формують суспільство, ведуть між собою боротьбу до загибелі і все, що є активного у суспільстві, може стояти тільки в двох таборах: або в таборі пролетаріату, або в таборі буржуазії. Спроба утворювати третій табір є спроба накинати на очі робітництва і селянства заслону, під якою буржуазія знищить пролетарську революцію. Пролетаріят переміг тільки тому, що він встановив свою диктатуру. Він повів за собою село і через збройну боротьбу, терор і організацію непохитної влади робітництва переміг буржуазію. Там, де з'являвся анархізм із своїми гаслами „вольности“ і „свободи“, він завжди вів до підризу пролетарської революції.

Це свідомо відчували робітники та селяни, з одного боку, і буржуазія — з другого. Ці два табори одверто і остаточно боролися один з одним, а Махно із своїми гаслами свободи, анархізму тільки знесилював пролетарські ряди. Фактично з його роботи мала користь буржуазія.

Гасла анархізму та їх „переведення в життя“ підчас громадянської війни і закріплення диктатури

пролетаріату є найреакційніші гасла, які маємо одкидати і нищити. Практика революції на Україні довела, що це так. Махновські банди формували куркуля, білого офіцера, петлюрівця, а в решті під чорними прапорами рвали підвалини революції.

Хто ставав на шлях Махна, той з найреволюційнішими гаслами котився під чобіт Денікіна, Врангеля, Петлюри, тоб - то переходив до класових ворогів пролетаріату. Ось досвід революції, що маємо скористувати його на майбутніх класових боях з буржуазією. Ось уся „філософія“ анархізму та його революційність.

В автора були надто великі матеріали для того, щоб дати картину цієї ідеологічної невиразности, розгублености і, нарешті, реакційности анархізму. Він цього не довів, не дав картини, а значить сказав неправду молодим поколінням робітництва та селянства, що в майбутньому має робити справу революції.

Анархізм, як „наукова“ теорія, зробив спробу перетворитися в життя на теренах України підчас громадянської війни. Ця спроба довела всю його шкідливість і ворожість інтересам робітничої класи. Ця спроба, нарешті, раз і назавжди довела нездатність анархізму творити справу революції. Підмогильний цієї проблеми не вирішив, він її тільки заплунав і з боку історії, і з боку теорії, а так само майбутньої революційної практики пролетаріату, що

переможно будує свою державу, а завтра покличе капіталізм на останній бій.

На терені боротьби під пером Підмогильного не виведені мільйони робітників і селян, що свідомо йшли проти Денікіна, Врангеля, Петлюри й Махна. І нічого нам давати зараз історичну неправду, ніби-то в рядах Махна селянство йшло під прапором боротьби з паном. Обдурених там було мало. Здебільшого типовим для махновців був елемент сільського глитаю що свідомо йшов під прапором боротьби з радянською владою.

А тут, замість реальної картини історичної дійсності, бачимо, як починаючи від Ксани, аж до робітників залізниці, що прийшли до Махна по справах — всі задоволені, навіть — щасливі.

— Який ти щасливий (каже Ксана Альоші. — А. Х.), що прийшов з махновцями!

— Справді?

— Та ж ти міг бачити Махна!

Але, може хтось зазначити: це ж Ксана міщанка. Це явище поодиноке. Давайте нам масовий доказ!?

— Дамо!

„На другий день, як махновці захопили місто, мешканці по одному вийшли рубати парк на паливо. Рубали й боялися: а що як махновці наскочать і скарають?

Аж ось з'явилися на розі представники влади — троє вершників махновців. Їх примітили відразу, певніше — відчули.

Але вони злякатися не дали й привітно гукнули:
— А ви що тут, сукини сини, робите? Геть к чортів матері! — Підбадьорена юрба відповіла їм лунким реготом:

— Приставайте до гурту.

— Підтягни конем.

— Заготовка.

Махновці раптом пустилися кіньми поміж юрби й оперезали перших кращих нагаями. Їхні обличчя сміялися, удари були болючі, але братерські¹⁾.

Однак цього ще мало, щоб характеризувати ставлення Махна до населення і — навпаки.

Наші „визволителі“ вміли (в оповіданні Підмогильного, а не в дійсному житті) не тільки бити „по-братерськи“ — уявіть собі, шановний читачу, вони навіть (?!) грабували „по-братерськи“. І це йшло тихо, весело, спокійно, просто залюбки:

„Хлопці“ почали гуляти...

З тачанок скинули кулемети, і вони поволі, від будинку до будинку переїздивши, навантажувалися рухомим майном, найбільше оджею її махновці любили. Вона вабила їх своїм надзвичайним кроєм, своєю пригаманістю панству. Брудні, веселі, чубаті хлопці натягали на чоботи європейські штани, а на кремезні плечі — піджаки й візитки. Жадоба колекціонерства охоплювала їх, на костюм вони одягали ще костюм,

¹⁾ Сторінка 44.

зневажаючи розміри, а поверх, наопашки брали м'які кожухи й жіночі ротонди. Вони ходили грубезні, надмухані пишнотами вбрання, а проте поважні й суворі.

Білизна міських жінок чарувала їх своєю дивною м'якістю і мережевом. Коли розпадалися перед ними гардероби й комоди, вони брали в руки тонкі, пахучі сорочки, прозорі панталони, розгортали їх, дивилися крізь їх на світло, виразно відчуваючи, що й кохання тут таїть їм незнані насолоди.

Вони ховали їх по кешенях, мов любовні талісмани.

Ще любили вони золото й срібло, бо воно дає хвилини щастя й влади над людьми. Їхні пальці ясніли десятками каблучок, до нагаїв вони чіпляли годинники й ланцюжки. Килимами й сибірськими хустками вони кульбачили коней, мов східні володарі перед походом.

А все інше складали жужмом на тачанки...

Пограбований будинок оточувала юрба цікавих, що серед них були й уже пограбовані, дехто заходив подивитися, як це відчувається. Сміхи й дотепи прикрашали порівняння багатств...

Це був казковий час, коли хлопчики знаходили по вулицях загорнені в ганчірку гроші, а дівчата, йдучи повз, одержували несподівано коралі й панчохи із щедрих рук переможників¹⁾.

Хто ж після цього посміє нарікати на махновців?

¹⁾ Сторінка 44.

Бо ж усі, з ким вони „мали діло“, лишались „задоволеними“. Так і уявляєш собі з картини Підмогильного: Махно увійшов у місто й заборонив хлопцям гуляти та грабувати, а населення все ходить за Махном — „Будь ласка, хай хлопці погуляють!..“ Тоді Махно під таким натиском каже: „Ну хай гуляють, тільки не приставайте — одчіпіться від мене!“

Гуляють хлопці, величають батька й нікого не чіпають — хоч би пальцем. Що ж це таке?

Хоч би пограбували — так ні, не грабують. Тоді мешканці міста йдуть до Махна й просять: „Дозвольте вашим хлопцям нас пограбувати!“ „Ну, — каже Махно, — коли ви вже так хочете — хай грабують! Хлопці грабують, а населення, як в свято, ходить веселе, радісне.

Не так же це було.

Ідилії тут чорт-має, а так саме й казковости.

Тут автор не тільки дав неправдиве історичне освітлення тієї доби, він сам із собою пішов у супереч. В одному місці оповідання махновці радо стріваються з населенням, переживають казковий час, а в другому — махновці гвалтують Ксану.

Не казкою спокою, або найкращих сподіванок для обивателя були ці часи. Вони несли в собі кожного дня такі несподіванки, що могли залишити сотні обездолених людей, сиріт.

Ватажка цього руху, Махна, автор ідеалізує.

„Кабінет ватажка революційних повстанців, батька Нестора Махна, не подібний був до кабінетів інших великих людей. Там не було м'яких меблів, канап, люстер, столів до письма й обкладинок з ділами“¹⁾.

Подумайте, який режим економії наводив Махно на все. А потім звідки видно, що він був - таки ватажок революційних повстанців, а не навпаки?

Хто й коли рахував і може рахувати Махна великим революційним повстанцем?

Великим можна рахувати, але „подібним“ до кого?

І ми бачимо, як викручується Підмогильний, силкуючись ідеалізувати Махна. В його уяві Махно найчесніша, найчемніша, твереза, не безпутна людина. Він навіть „з огидою й злістю“ згадував про тих своїх одностудців товаришів, що в запалі бенкету пили за його здоров'я, як „всенароднього ватажка“.

Махно був на бенкеті, але не піячив. Проститутку, що була приготовлена для батька — „Махно розстріляв, бо її посмішка була продажня, як гукавання анархістів“.

Виявляється, що Нестор — поет самозакоханий, замкнений, кому — „ніхто сльози горкої не витер“...

Махно добрий, щедрий, бо коли до нього прийшов завідувач дитячого будинку й заявив із злістю, що дітям нічого їсти, то він провів завідувача

¹⁾ Сторінка 36.

до невеличкої порожньої кімнати, що була поруч, і відчинив дерев'яну шафу. Там пакунками лежали різні гроші.

— „Беріть скільки треба,— сказав Нестор Махно“.

Хіба можна, коли б навіть був такий випадок, приводити його як доказ доброти та інших гарних рис характеру Махна?

Цей випадок свідчить лише про гонорольовство Нестора.

І далі, щоб закінчити „величність“ Махна, Підмогильний передає думки Махна :

„За вікном, завітчаним жовтневим блиском осіннього сонця, лежало підвладне йому місто. Підвладне — він відчув це й посміхнувся. І нащо ховати від себе, що він великий? Це місто будовано століттями, а в кінці століть прийшов він і може знищити його чи залишити. І хіба ім'я його не котиться степами, несучи жак, руїну й разом давню свіжину землі?

„Хіба не поставлено його міцно на прапора і не накреслено на вічних сторінках історії?

„Його ім'я? Воно було. Він розсипав його як росу по полю, воно зійшло буйно, він бачив його скрізь, а сам утратив.

Та й сам він хто,— оповитий химерною гірляндою легенд? Він посміхнувся. Хто він? Він хтось, що повстав із темних глибин землі, щоб промайнути забутим вогнем далеких днів.

„Велич огортала його“¹⁾).

Спочатку Підмогильний просто сам зазначив, що Махно великий і „доказав“ це стільцями, канапами і письмовим столом. Але цього видалося йому замало. Тоді наш автор увійшов у свого героя-велетня і, нарешті, його думками й словами довів безперечність „величності“ Махна...

Є при штабі Махна комуніст Альоша.

Із зустрічі застарілого й запліснівилого меншовика Андрія Петровича й цього „комуніста“ Альоші ми дізнались, про своєрідність його поглядів на революцію, Махна й селянство.

З розмови видно, що Альоша студіював навіть Маркса... але з Андрієм Петровичем.

Так що з цього?

Під пером Підмогильного цей комуніст говорить ті ж нісенітниці, що пишуть новим незнанням і невірним освітленням справи революції.

„От їдеш із села до села, верхи по незнайомих первісних степах, потім спиняєшся десь і викидаєш чорний прапор. Тоді звідусюди з'їздяться, мов земля їх родить, крадуть у батьків коні, кров'ю здобувають обрізани, й до Махна. І всі вони сірі, ці хлопці.

А чому йдуть? Бо сами невиразні, і в нього також. Що село? Хіба що безкінечна потенція. Отакий і Махно...

¹⁾ Сторінка 40.

Той хлопець з обрізаном іде тільки тому, що має м'язи й хоче ворушитися. Ми даємо Махнові організувати цих м'язоворушників, як капіталістам колись виробництво. А потім ми приходимо й експропріюємо на свою користь“¹⁾).

Тут і романтика, і брехня. З цих слів читач уявляє собі, що село стихійно, бурхливо ворушилося під чорним прапором Махна і що все воно сіре, невиразне й іде за Махном, бо не знає куди йти.

А чому село не йде за Денікиним, коли йому все одно за ким іти?

Може тут є інше соціально - економічне пояснення?

Бо ж инакше ми дійдемо чорт - зна до чого.

Виходить так, що начеб - то на чолі революційного руху йшов Махно, за ним селянство „мов земля їх родить“, а більшовики типу Альоші вже бігають за Махном і сметанку збирають:

„А потім ми приходимо й експропріюємо на свою користь“.

І все це проходить з виразом аристократичного нехтування — „сірим, невиразним“ селянством.

Коли б ми не були в часи громадянської війни на Україні, не вели запеклої впертої боротьби з ворогом, можна було б припустити, що революція на Україні — то мексиканські або грецькі військові

¹⁾ Сторінка 18.

перевороту. Сьогодні захоче який-будь американський мільярдер зробити у Мексиці „революцію“, ну й робить її під надхненням нафти й золота.

Отак і більшовики за Підмогильним. Захотіли робити революцію на Україні — ну надіслали шпигів Альош „на свою користь“.

А де ті мільйони ниток, що живим організмом звязували місто й село?

Де відчувається подих робітничої класи?

— Нема!

А крім того, що то за комуніст, який дивиться на селянство, як на сірий матеріал, оповідаючи своєму дядькові з деякою огидою.

— Не комуніст, а якась видумана цяцька.

Нема того, хто вів за собою селянство свідомо на бій, хто й у підпільній роботі міг ділити горе й радість із селянином-бідняком.

Але наш автор накидає такими рисами загальну картину для того, щоб уквітчати свою політичну концепцію наступною „перлиною“ :

„Цей день записано на скрижалях міста, що знало чотирнадцять влад перед тим і багато потому.

„Кам'яне й гордовите, оселя культури й зверхности воно навколішках приймало ганьбу від бідного села, що залило його вулиці. Село вийшло із своїх мазанок і стріх, поклато руку на той незрозумілий механізм, звідки йшли усі накази, куди везено податки, де жили дідичи, лунала чужа мова

й зникав викоханий у степах хліб. Село прийшло один раз могутнє, і місто стрепенулося від палкого подиху степів, уже здавалося підвладних назавжди. А от сталася третя революція — похід села на місто“ ¹⁾.

Отже перед нами докладно в цій формулювці розвинута й обґрунтована думка походу села на місто.

Через що?

А тому, що місто, на думку автора, для села є чужим і ворожим незрозумілим механізмом як соціально, так і національно.

Революція дійшла своєї перемоги через спілку робітників та селян. Досвід історії всіх революцій довів, що виступ селянства, як самостійного чинника, завжди кінчався катастрофою.

Наша революція, особливо на Україні, через те й перемогла, що село пішло в основній масі за містом, за пролетаріатом. Підмогильний пролетаріат скинув з ваги і напускає село на місто.

Він констатує цей факт з великим задоволенням, і в читача завжди лишається думка про те, що село пішло правдивим шляхом.

А в перекладі на політичне гасло Підмогильний показує: шлях дальшого розвитку села в напрямку боротьби з містом.

¹⁾ Сторінка 44.

З соціально - чужим і навіть ворожим треба боротися. Так робить село Підмогильного.

Воно йде на місто третьою революцією і „оселю культури і зверхности“ ставить перед собою „навколішки“.

Хіба це не апологетика махновщини?

Хіба не маємо ми в цих словах і політичних гаслах усіх елементів підбурювання інстинктів заможного селянина й усього села на місто? Хіба пролетаріят не скинуто з історичної ваги?

Романтика Підмогильного, не відбиваючи правдиво соціальної епохи боротьби на Україні, в той час дає нашому молоднякові брехливе з історичного боку тлумачення Махна та його ролі в революції.

Вдумайтесь як слід в усі персонажі цього оповідання; виключаючи — і то за деяким застереженням — міщанство, будете бачити все в кривому дзеркалі.

Альоша не комуніст, а дійсний аристократ, що дивиться з погордою на „сіре“ селянство й має про революцію на Україні таке ж саме уявлення, як міг його мати Будда.

Робітник зовсім зник з терену громадянської війни.

Махно — велика людина. Керівник революції. Село йде за ним.

Компартія — це купка комбінаторів, що не мають звязку з масами, а шляхом шпіонажу, змов, користуються великими ділами інших людей.

В кінці оповідання просто жаль бере за Ксану, на що Підмогильний дав махновцям змогу знівечити її.

За теж нема такого Махна, яким він був : зрадника революції, піяки, гоноролюбця, кривавого хижака, вбивці тисяч сільської бідноти і робітництва, приплентача Врангеля. Навіщо нашої сільській молоді таке криве дзеркало історії революції?

Не за революцією, а в обхід революції веде шлях „третьої“ революції Підмогильного.

З КИМ І ЗА ЩО БОРОТИСЯ? ¹⁾

В 8—9 номері „Плужанина“ Пилипенко, в статті: „На боротьбу з класиками“,— дає зовсім неправдиві провідні думки для тієї молоді, що вперто, систематично працює над собою в галузі студіювання літератури й прислухається до „Плужанина“, як авторитетного органу.

Чому Пилипенко кличе на боротьбу з класиками? Де й хто, крім напостовців, закликав до боротьби з класиками? І невже й у 1926 році нам доводиться зосереджувати увагу на боротьбу не з класиками, а з плутаним уявленням декого про шляхи розвитку нашої літератури?

А це так, бо, на думку Пилипенка, „таке гасло (боротьби з класиками— А. Х.) висовує життя на довгий прийдешній період для української революційної літератури“...

Отже, як бачимо, на довгий період для революційної української літератури кидається гасло: „бий

¹⁾ „Комуніст“, 20/XI — 1926 р.

класиків". І зразу ж за цим Пилипенко „розшифровує“ це гасло: „Основне місце в планах наших видавництв на майбутній рік займає видання класиків — академічне, повне (в ДВУ Марка Вовчка, Нечуй-Левицького, Глібова й т. д.), вибрані твори (видання Книгоспілки з передмовами Філіповича, Ніковського, Зерова, Гермайзе й т. д., а також „Руху“, „Часу“, „Слова“), твори для дітей, окремі повісті, романи, оповідання (по всіх видавництвах). За 3—5 років найголовніше буде зроблено. Український читач, дорослий, юнак, дитина, матиме величезний матеріал для художньо-емоціонального впливу на свій світогляд... Цьому не можна не радіти, цьому не можна всіяко не сприяти, але разом із тим треба мати на увазі й ті негативні сторони, що несе з собою факт появи на фронті ідеологічної боротьби — цього літературного знаряддя“.

Ми навмисно навели велику цитату із статті Пилипенка, щоб яскраво одмити ту плутанину думок, яка виглядає з першої сторінки „Плужанина“. Бо дійсно так: „Коли на прийдешній період в українській літературі висовується гасло впертої боротьби з класиками й особливо тому, що їхня поява несе „негативні сторони“, то звідціль кожний культурний діяч радянської України мусив би зробити відповідний висновок. Для чого тоді на наші радянські гроші їх видавати? А чи не краще повикреслювати цих класиків із видавничих планів ДВУ та інших

видавництва, і цим виявити організовану й свідому волю пролетаріату до небезпечного знаряддя на фронті культурного будівництва? Тим більше, що, на думку Пилипенка, „ми ще не маємо достатнього кадру літературознавців марксистів, щоб у виданнях класиків давати відповідне критичне освітлення їхньої творчості“.

Як бачимо, спочатку Пилипенко викидає гасло боротьби з класиками, далі він „радіє“ і „всіляко“ сприяє виданню класиків, бо це, мовляв, великий культурний чинник і, нарешті, він знову ставить під знак запитання користь виходу класиків!?

Найуважнішому читачеві з таких „філософських“ міркувань стає ясно, що Пилипенко все-таки дивиться на факт видання класиківу країнських і навіть перекладних за кордонних, як на якусь-то покуту, неприємний шкідливий факт і навіть — „отруту“.

Такі плутані думки можуть збивати багато молоді з дійсно правдивого шляху. Українських і закордонних класиків треба як-найскорше видати українською мовою для користання широких мас нашої молоді, що має виростати на досконалому знанні всієї культурної спадщини не тільки України, але й усього людства. Звідси наше позитивне ставлення до видання класиків — українських і закордонних — безумовно, з нашими передмовами, безумовно з нашим контролем, щоб прожектором марксівської критики освітлити твори Вовчка, Нечуя, Глібова,

Шекспіра, Золя, Байрона, Тургенева, Пушкіна, Горького (їх теж слід дещо видати українською мовою).

Це ж буде великий, перший раз в історії української культури вклад, що велетенським кроком посуне вперед наш культурний розвиток! Нісенітниця — кидати гасло боротьби з класиками у той час, як від них у галузі літератури маємо виплекати у собі всі надбання людської культури (і не тільки, тов. Пилипенко, техніку письма!), перепускаючи все це, безумовно, через відповідний фільтр марксівської критики. „Без ясного розуміння того, що тільки досконалим знанням культури, створеної всім розвитком людства, тільки переробкою її, можна будувати пролетарську культуру — без такого розуміння — нам цього завдання не розв'язати.

„Пролетарська культура не вискочила звідкись, не вигадка людей, що звуть себе спецами в пролетарській культурі. Це нісенітниця. Пролетарська культура має стати закономірним розвитком тих запасів знання, що виробило їх людство під гнітом капіталістичного суспільства, панського суспільства, чиновного суспільства“. (Ленін, XVII том, 317 стор.).

Бачимо, як до цієї справи ставився Ленін. Так ставиться вся партія, що зафіксувала своє ставлення до культурної спадщини відповідними постановами в 1925 році. Инакше не може бути, бо література, як певна частина загальнокультурної справи, не може бути відірвана від тієї спадщини, що ми її отримали.

Наше завдання далі переробляти, доповнювати, використовуючи все, що може стати корисним у творенні пролетарської літератури й культури взагалі. Звідціль наше ставлення до класиків. І досягнення в техніці, що передають нам класики в своїх творах, маємо розумно взяти й покласти на користь нової доби, з новими обріями вирішення світових проблем. Наше гасло молоді: вчиться вперто, послідовно, з переможною волею тієї класи, що перебудує зараз світ, — вчиться досягти й перемогти. Але ще й ще раз мусимо зазначити, що ці знання здобудемо не на яких-будь „полицях“ сельбуда в Опішні або в Кобеляках, — ми їх здобудемо із джерел наукових досягнень, що протягом тисячоліть людство в тяжкій боротьбі здобуло й передало нам.

А для Пилипенка кожний класик — чумна бацила, від якої треба втікати, яко мога далі, а коли навіть брати дещо, то робити це в стані напостовської пропасниці.

Кожна плеяда класиків була виявником певної доби певної класи. І під кутом марксівської аналізи цієї доби і класи стане перед нами ясна соціальна суть тієї чи іншої літературної спадщини. Ми, як певні виразники нового суспільства, мусимо відбити у своїй літературі прагнення, життя, будівничий патос нашої доби.

І нічого „нахабного“ в роботі одиниць і літературних об'єднань немає, коли вони прагнуть стати

майстерством свого слова на однаковий рівень із класиками. Навпаки, ми мусимо зробити все, щоб талановита частина наших літературних робітників піднялася ще вище, так само, як і новий соціяльний устрій людства незрівняно вище стає, порівнюючи з тим, що було раніш. Але зовсім не слід питання самоосвіти, „вивчення історії й практики літератури“, плутати з дійсною творчою роботою письменника і митця, який безумовно повинен бути високо письменний. Кожна людина має бути високо освічена, і не зле, коли вона цю освіту буде мати зокрема і в літературі. Але коли в голову кожного юнака ми будемо вбивати думку про те, що слід йому дещо знати про класиків, слід набутися деякого фаху у справі техніки письма, і Шекспір, і Гете покірно схилять перед ним свої голови — це, свідомо, наперед, калічити велику кількість народу й робити його нещасним „неудачником“. Наше завдання друге. У процесі бурхливого культурного зросту ми мусимо найуважніше вишукувати здібніших робітників у справі літератури серед нашої молоді, давати їм відповідний напрямок у роботі, прищеплювати думку про конечну потребу найвищого елементу в кожного з таких робітників самокритики і потреби напруженої повсякчасної праці над собою і, нарешті, мусимо прищепити ту думку, що так скоро таланти й генії не печуться, і якби нам не був неприємний міністр Гете, лорд Шекспір, або ще хтось із знатного синкліту „незалежних“

класиків, з якими хоче розпочати таку страшенну війну Пилипенко — мусимо цих класиків досконало вивчати і взяти від них все, що нам потрібно.

Не це стоїть перед нами сьогодні й буде стояти завтра, як першорядне завдання. Наше завдання в тому, як і чиїми руками будемо ми передавати надбання всього людства для наших і майбутніх поколінь. Чи руками людей, що прагнуть бути дійсно співзвучними нашій добі, чи руками Зерова — літератора типу „неокласиків“, що втікає від нашої доби сам і в той же час силується відтягнути від її творчої бази певні кола культурних сил України.

Бо не дарма партія сигналізувала небезпеку на відтинку розвитку культурної справи України у тих ухилах, що відбилися у виступах Хвильового та інших, що, нарешті, після вичерпної постанови червневого пленуму ЦК КП(б)У в справі українізації мали своє сконцентроване виявлення у першому зошиті Вапліте. А цей виступ мав за свою мету фактичне протиставлення постановам партії у справі переведення національної політики — інших поглядів на шляхи і перспективи культурного будівництва на Україні. Коли партія казала у своїх постановах про те, що письменники типу «неокласиків» не співзвучні нашій епосі, що вони фактично є ідейні ватажки нової дрібної української буржуазії, яка росте в місті й на селі, то перша програмова стаття зошиту Вапліте прямо й недвозначно, вже після червневого

пленуму ЦК КП(б)У, відповідає: „Неокласики прагнуть бути співзвучними із сучасною епохою, із сучасним суспільством. Нині є можливості їм досягнути це“. А далі „вони стоять (це неокласики — А. Х.) на роздоріжжі й широко намагаються у своїй творчій роботі йти разом з усіма борцями до нового суспільства, активно у своїй творчості прагнуть вести ту частину роботи, що їм належить“. Те, що неокласики прагнуть — відома річ. Але, — ніхто із „Вапліте“ до цього часу не сказав ясно і недвозначно: коли неокласики співзвучні нашій добі, то як же бути з лінією партії, з думкою центрального комітету, що зафіксована відповідною постановою? На це запитання відповіді нема, маємо тільки інше й зовсім протилежне: „ці основні положення (виправдування неокласиків — А. Х.), загострені в подробицях, висунув М. Хвильовий (неособисто) від колективу, групи: комусь треба було починати“. Це було написано вже після постанови центрального комітету, після пленуму ЦК. А через це маємо повне право зазначити, що воно свідчить про незгоду з думками партії в справі намічення перспектив нашого культурного розвитку на Україні та щоденної практичної роботи над зміцненням дійсних комуністичних засад нашого будівництва. А відповідь має бути!

Отже, перед нами, зокрема перед літературною молоддю, стоїть завдання впертої, послідовної праці над собою, надбання всієї культурної спадщини,

пропущеної через призму марксівської критики від усієї класики як української, так російської, так само й світової. Поруч цього, перед літературною молоддю стоїть завдання боротися вперто, послідовно на кожному кроці з усіма тими, хто робить спробу одтягти увагу творчих культурних сил України від нашої доби, від її бойових, історично - незрівняних своєю величністю, мотивів, щоб збити ці сили на манівці і, кінець - кінцем, протиставити в своєрідних умовах культурно - національного розвитку України — пролетаріатові, тоб - то протиставити культурну молодь України справам революції. Нам потрібна самокритика, нам потрібна повна свідомість тих шляхів, що їх накреслила партія у справі культурної роботи на Україні, нам потрібна боротьба з неуцтвом і боротьба з тими, хто під гаслом „кваліфікації“ кличе нас до джерел буржуазної Європи, до одриву від революційної Росії, до фактичного створення націоналістичного фронту проти справ комуністичного будівництва.

Сьогоднішній день висуває перед нами ці завдання, і з усім ентузіазмом будівничої доби й непереможною волею ми, крок за кроком, повинні посуватися вперед і перемогти.

БЛАКИТНИЙ і ЧУМАК¹⁾

На кремій — крицю: буде світ.
Ми непохитні, мов граніт,
Ми йдем і йдем, несе́м вогні
І творим блиск, і творим дні!

В. Чумак

В обставинах розвитку й зміцнення жовтневої української літератури, в суперечностях її сьогодишнього дня мимохіть звертаємось до тих джерел, що несли свої буряні потоки до її створення.

В своєрідних обставинах України, коли пролетаріят мусив вирішувати не лише справи соціального, але й національного порядку — його творчість в галузі культури набирала найбільшого значіння й мусила відограти велику історичну роль.

Треба було рвати із старими націоналістичними традиціями, треба було проривати кордони національної обмежености, що так міцно засіла в головах ідеологів української дрібної буржуазії, треба було

¹⁾ „Молодняк“ № 1, січень 1927

нарешті в пороховому диму й вогні громадянської війни закладати міцні підвалини Жовтня в літературі.

І все це треба було робити в тісному органічному звязку з усіми подіями, що були в центрі життя тодішньої доби. Нісенітниця — уявляти собі, що поети, письменники Жовтня могли писати на найпекучіші теми того часу, перебуваючи десь у закутку. Вони мусили стояти в шерехах робітників та селян, що боролися з буржуазією, вони повинні були відчувати подихи доби, пережити біль і радість переможної армії трудящих, знати всі відтинки її досягнень, перемог і поразок.

Найкращою історичною ілюстрацією до цього є Еллан — Блакитний і Василь Чумак.

Вони одночасно були підпільні робітники за часів гетьманщини, петлюрівщини, червоногвардійцями на барикадах, робітники й каменяри нового суспільства.

Ось через що найважчі втрати, що ніс пролетаріят у своїх шерехах, не обминали будівників нової пролетарської літератури, ось через що в громадській війні українська жовтнева література понесла таку втрату, як Василь Чумак, а через кілька років мирного будівництва від надмірної роботи впав знесилений і виснажений Василь Еллан.

* * *

Василь завжди був у центрі політичного життя робітниче-селянської України. Його шлях від укра-

їнських есерів пішов ліворуч до лав дійсно пролетарської революції. 18 - й рік був кордоном між українською партією есерів і творенням нової революційної формації українських боротьбистів, що врешті влилися в КП(б)У.

Боротьбисти, ліве крило українських есерів, на прапорах своєї політичної діяльності ставили коначну потребу організації на Україні радянської влади, диктатури пролетаріату. Цим вони поставили себе вже після остаточного оформлення в окрему партію, в інший табір революції, протилежний українським есерам. Боротьбисти, визначаючи радянську владу, борючись за гасло переведення її принципів у життя, у той самий час не мали своїм корінням, як соціальне прошарування, пролетаріату, вони були безпосередньо зв'язані із селом, являючи собою групу української інтелігенції.

Ось через що в цій партії було відбито певне національне обличчя села українського. Партія українських боротьбистів фактично стояла посередині між партією есерів та партією комуністів - більшовиків. Зокрема, це мало свій відбиток у розв'язанні національного питання та господарського будівництва України. Партія боротьбистів вносила у свої політичні домагання пункти про потребу: а) організації окремої національної української армії, б) організації окремого господарства, в) форсування справ українізації дерусифікації більше, ніж це можна було проводити,

беручи на увагу своєрідність історичних обставин на Україні. Те, що в 1919 році на з'їзді боротьбистів цю партію було перейменовано на *українських соціалістів - революціонерів - комуністів - боротьбистів*, найяскравіше свідчить, що й по суті своєї роботи вона стояла між комуністичною партією КП(б)У та українськими есерами, не зважаючи навіть на те, що останні були по другому боці барикад. Партія боротьбистів у тогочасних умовах провела велику роботу в руйнації підвалин українського націоналізму. Вона була необхідним, власне неминучим етапом розвитку української громадської війни, українського Жовтня і допомагала на певних етапах його розвитку. Але через короткий час без відповідних коректив своєї роботи й без остаточного влиття в КП(б)У вона неминуче могла стати центром українського націоналізму, хоч би навіть і прикритого комуністичними гаслами. Особливо яскраво це позначалося в програмових постулатах українських боротьбистів - комуністів, де вони говорили за військове й господарське будівництво. На певному етапі революції, громадської війни в кінці 1919 та початку 1920 року вимоги українських боротьбистів, хоч і йшли за комуністичними гаслами, фактично були протиставлені справам створення дійсної єдиної системи господарського будівництва на терені радянських республік, а так само й справ військової оборони цих республік. Ці твердження найшли своє

виправдання в дальшому господарчому та військовому будівництві комуністичної партії, бо іншими шляхами ми б не дійшли до перемог.

І як - найактивнішого робітника одного з керівників партії боротьбистів. — Василя Блакитного — маємо розглянути не лише як письменника, але як і громадського політичного робітника, бо згодом він стояв на чолі тієї групи боротьбистів, що активно допомагає справі влиття в КП(б)У. Це влиття не пройшло даремно не тільки для всієї частини тодішніх боротьбистів, воно не пройшло даремно й для Блакитного, бо одна справа — партія боротьбистів, друга справа — КП(б)У. І в першу чергу це мало відбитися в настроях і поглядах на тогочасний стан КП(б)У.

Перед V партійною конференцією Василь пише тези „Про зміцнення й чергові завдання КП(б)У“. У тогочасних умовах він не розуміє як слід основної бази партії — робітництва України і тому характеризує наш стан:

„Заповнена міщанськими, торбарськими елементами та „ловкими попутчиками“, партія опинилась не в стані опанування революційної стихії, згубила звязки з робітництвом та не навязала їх із сільським напівпролетаріатом, не могла виконати основних завдань по політичному знищенню петлюрівщини та отаманщини, по утворенню міцної бази на селі шляхом класового поділу й зрештою почала наочно розкладатися. Характерним показником цього розкладу був зріст за рахунок КП(б)У другої комуністичної

формації УКП (боротьбистів), припинення тенденції останньої до самоліквідації і, нарешті, навіть утворення всередині КП(б)У окремої організаційно утвореної течії (так звана *федералістична група*)“.

Розмова Блакитного про „ловкого попутника“, про „подсіживання вольнодумців“, „про пройдоху-лавочника“ і „просто слухняного обивателя“ виникли, як це навела історія, з нерозуміння революційної ситуації на Україні. Вона вела до вимог про повну й негайну українізацію КП(б)У. Вона так само вела до розуміння взаємин між КП(б)У і ВКП, бо в організаційних тогочасних стосунках і заходах ВКП до України він вбачав, що :

„Національна політика цілком визначається тим, що колонізаційна тенденція має за наперед вирішене питання про повільну, але повну денаціоналізацію компактної маси біля 30 мільйонів українського селянства, півпролетаріату та пролетаріату силами національної стихії Росії та її колонії на Україні, де їх складає не дерусифікована ще частина пролетаріату та дрібної буржуазії міст і містечок.

Звідци випливає політика гальмування розвитку української мови й культури, розпорошення й асиміляція інтелігентних сил, протегування зростові впливу російської культури та носителям її на Україні“.

Це було написано наприкінці 1920 року. Тоді не могло бути мови про те, щоб хтось у своєму бажанні „протегувати“ російській культурі дійшов до великих наслідків, бо фактично в момент писання вищезгаданих тез у Криму ще гриміли гармати грома-

дянської війни, і ніхто не міг думати про широке розгортання мирної культурної роботи до того часу, поки не стихне громадянська війна. Звідци зразу впадає в око безпідставність висновків з аналізу стану на Україні.

Ставити питання про можливість русифікації 30-мільйонного українського народу могли тільки прибічники теорії „боротьби двох культур“, що устами Дмитра Лебеда верзли всякі нісенітниці у цій галузі і з рештою розтовкли собі лоба об історичні факти, бо партія в цілому йшла в національному питанні правдивим шляхом. Партія зуміла перебороти ці неправдиві шовіністичні настрої, що їх у тезах зафіксував Блакитний у той час, так само, як переборола вона русотяпські тенденції, що їх виявляв Лебідь.

Але прийняті постанови Блакитний переводив у життя як зразковий комунар.

Такий шлях розвитку й органічного вrostання Василя в лави дійсно пролетарської партії, але іншим він і не міг бути, бо своєрідні обставини Жовтня на Україні накреслили ці шляхи в полум'ї громадянської війни, гуртуючи під прапор КП(б)У дійсно комуністичні сили.

Блакитний прийшов у партію через руйнацію націоналістичних божків. А прийти до висновків ліквідації боротьбистів було для Блакитного, як політичного робітника, не легко. Це видно хоч би з того,

що ще в 1919 році в брошурці „Як продавали Україну“ він, плямуючи націоналістичних ворогів, каже :

„Що ж тут правдивого, чому й кому вірити ? А правда ось яка : комуністи (більшовики в Росії, боротьбисти на Україні, спартаківці в Німеччині, тесняки в Болгарії і т. и.) оповістили війну буржуазному ладу, всякій буржуазії без різниці націй“.

Як бачимо, про комуністичну партію більшовиків на Україні зовсім не згадується...

А в кінці брошури він ще певніше про це говорить :

„Щоб не піддатися на брехні провокації, наклепи буржуазії та її наймитів, всі пригноблені, всі запродані й усі трудящі повинні вірити й піддержувати тільки комуністів, іти за комуністичними партіями, що одні не зраджать, не продадуть. На Україні ж такою партією являється українська комуністична партія боротьбистів“.

Знову, як бачимо, про КП(б)У ні слова.

У Блакитного була найбільша чутливість до розв'язання національної проблеми на Україні і за час перебування в партії більшовиків. Але, роблячи помилки, як це відзначено вище, він міг бути зразковим членом партії по своїй дисципліні, виконанню прийнятих постанов. Його партійна й суспільна робота це ствердила.

Та Блакитний був не тільки політичний робітник. Він, як суспільний робітник, розгорнув велику діяльність в справі організації Жовтневої літератури.

Відомо, що Блакитний до революції вже почав писати, мав стосунки з письменниками, зокрема у Чернігові, але його органічне вrostання в революцію мало повний відбиток у його публіцистичній, письменницькій роботі.

„Удар і удар, без перерви.
Простяглися напружені струни
Червоні нерви оголила земля:
— Від Бастилії до Паризької Комуни.
До Будапешту від Кремля...
І далі... Далі...“

Вісімнадцятий рік характеризував собою наростання революції в знесиленій буржуазній Європі. Він як-найкраще відбиває рух пролетаріята до боротьби. Перемога можлива тільки тоді, коли „тисячопудовий молот з серпом і м'язами в братній злуці“.

Перемога можлива тоді, коли усвідомимо інтернаціональну величність початої боротьби на вулицях Ленінграду, Москви, Києва.

„І до далекої Варшави
З вогнями Києва в очах
Поривно йдуть залізні лави,
Панам несуть червоний жак“.

Ці слова лунають голосно з-під грому революційної війни, що вела її Республіка Рад проти

польської шляхти. На революцію було зроблено замах. Під національними жовтоблакитними прапорами пішла українська націоналістична буржуазія, разом з польським панством, на Радянську Україну. Революція збирає всі сили, щоби відбити ворога. Ця справа тим негайніша тому, що на півдні над Радянською Україною збирається нова хмара золотопогонної контр-революції Врангеля. Тому вогні Києва в очах залізних лав були символом сполаху в таборі революції й призивними покликами до перемоги:

„Париж і Лондон... Вашингтон...

Льохи, де скінуть динаміти.

Тримайся залізобетон —

Ми будем бити, бити, бити...

Аж поки бахнуть динаміти..."

Ці слова сказані над труною Гната Михайличенка, але вони сказані не тільки поетом, вони сказані й революціонером. Тяжка втрата, що принесло денікінське підпілля революції, ще більше натягує, як драти, нерви, ще міцніше кує волю до перемоги: „аж поки бахнуть динаміти“.

Поет, лірик революції — її поразок і перемог, він відбив собою цю епоху бурі й натиску, як у дзеркалі. Але змовкли гармати.

На руїнах старих божків у всьому комплексі господарчих і культурних стосунків революція розгорнула будівничу роботу.

Ми безпосередньо з післявоєнної доби революції перейшли до будівничої. Під проводом геніального керманіча революції почали будувати соціалізм в одній країні, щоб збудувати його.

На перших часах переходу на нові рейки у деяких комуністів, але не в партії, були вагання. Такі вагання були і в Блакитного. Найбільше вони відбилися в діалогах „Неп“.

Всі персонажі „Непу“ — інвалід бою під Перекопом (робітник - шахтар), крамар - бакалейщик, робітник і робітниця, фахівець - адміністратор, директор заводу — комуніст, жінка директора і комсомолка сестра директора — проходять перед нами в туманному песимістичному обарвленні. Крамар виганяє інваліда громадянської війни із словами: „теж інваліди громадянської війни... Наробили ділов із тою громадянською війною... Шантрапа“... І ніде згодом немає сильної відповіді крамареві, щоб підкреслити його підлеглість волі держави пролетарської, що, може, і повинна його покарати за глузування над тим, хто кров'ю своєю прокладав шляхи на Перекопі до світової комуні.

Робітник у „Непі“ приходить виснажений із заводу, а його жінка - робітниця, над якою теж глузував крамар, каже:

„Живемо на те, що хлопець на вулиці випросить. Чуєш, на жебране живемо... Мучимося, дохнемо, дітей мучимо, а за що...“

Коли б навіть був такий випадок, то все-таки не можна припустити, що за часів військового комунізму й переходу до „непу“ робітництво годувалось за рахунок старцювання. Бували мандрівки на село за хлібом, робітництво жило голодно, але не старцювало.

В мові робітника, що відповідає жінці, нема жодного бадьорого слова, одна безпорадність... Фаховець на заводі краде, перетягає на свій бік жінку директора - комуніста і характеризує тогочасну добу: „Неп — ніщо інше, як відбудова капіталізму“... Спростовання ж цієї думки нема.

Нарешті на заводі страйкують робітники. „Випадково — як каже про це директор — там був інвалід. Він забрався між робітників і почав їм розповідати, як його дивізія голими руками брала фортеці Перекопу, що їх вважали за неприступні для кожної армії. Бідолагу згаряча прибили — довелося одпровадити до лікаря, але стямилися й стали до роботи“. Нарешті побитий інвалід умирає в лікарні. І на кінці п'єси тільки за вікном чути мотив: „Ми молодая гвардія робочих і селян“.

Зрозуміло, що не „випадково“ міг, коли він був, скінчитися страйк, а через класову свідомість робітництва, що в суперечностях нашої господарчої скрути відчувало свідому правдивість своїх шляхів до соціалізму. Через те робітництво не могло бити свого товариша робітника - шахтаря за те тільки,

що він нагадав йому вчорашні дні Перекопу. Така установка „непу“, як повного „відродження капіталізму“ навіть з піснями за вікном „молодої гвардії“, заводить у безвихідний куток суперечностей, навіть повного заперечення всієї революційної доби, бо знаємо ми, що неп не відступ до капіталізму, а один з маневрів світової революції в її поступі до соціалізму. Але таке вагання в Блакитного було дійсно тимчасове, бо коли він говорить, що :

„На обважнілі розпатлані нерви
Навалилося буднями“...

А далі із смутком бачить „червоних коней на припоні“, що „посхиляли голови низько“, і багнети „під наметом геть поржавіли без блиску“... — він перебиває сам себе й грізно запитує: „Хто там співає тужливі пісні?“ ... Бо згодом він, говорячи про сподівання ворогів на культурному фронті нашої праці, пише :

„Але не буде так. Тому порука
Революційна воля робітництва,
Його упертість і самовідданість,
Компартії тверда рука і гострий розум“.

Ця віра в революційну волю робітництва й гострий розум партії далі, вже в нових обставинах, на нових шляхах революції, знову проймає творчість

Блакитного. Він кидається з головою в нову творчу добу і на кожний її знаменний факт дає відповідь, як дійсний будівничий доби:

„Не заздрю лаврам писак
І прилизаним трубадурам.
Коли що не гаразд
(Я — не гордий)...
Рраз! Рраз!
Віршем по морді!..“

І зброєю своєю поета революції він б'є ворога кожний день. Він добре бачить, у чому іменно негативні боки „Непу“. Всупереч бажанню „жаб“ з „болота“ і „павуків“, що наше рештування засотали:

„...Машини й люди, камінь і чавун,
Бетон і цемент, пісні і зідхання —
Робота йшла в мережі рештування.
І виріс, зрештою, палац. Палац Комун.
Коли ж закінчилась робота,
Рештунки порубали (з павутинням!)“

Розливається могутнім потоком робкорівський, селкорівський рух. Він виростає як могутній чинник нового суспільства, що витравлює на тілі республіки гнійники, бореться із чванством, що показеному підходить до життя великої справи.

І у відповідь на це Блакитний каже: „Селькори! Гнів чваньків присипте перцем!“

Це той же мотив активного втручання в справи молодого суспільства, боротьба з його хворобами. Він не тільки критикує, він у той же час в кожному випадку дає у своїх поезіях сатири - програмові гасла роботи :

„Звичайно, Рігельман або Румянцев —
Цікаві нам. І їх вивчати — варт
Хоч для того, щоб знать, які
Нас їли пранці,
Щоб ненависть будить навіть від
шкільних парт.

Проте...

Ото мені оте „проте“!

Я все ж таки не можу не згадати

Про те,

Як у Одесі провокатор

Украв своє зі справ істпарту діло,

Бо там непереглянутих, нерушених ніким

Жандармського правління справ —

лишилось сміло

З п'ять тисяч...“

Тонка сатира відчувається в рядках писання Блакитного. Він іронізує з потреб вивчати Рігельмана або Румянцева. А коли навіть це потрібно, то тільки тому, „щоб знать, які нас їли пранці“. Тут маємо відповідь на романтичні зідхання декого із старої української інтелігенції і в той же час ставиться вимогу: — вивчаймо революцію, гартуймо перемогу!

Така ж „усмішка“ кидається Українській Академії
Наук з приводу словника „живої української мови“:

... „Минають і тиждень, і місяць, і рік —

Ученому запит: — готовий словник

Живої української мови?

— Ось зараз провірю — учений рече.

Збирає учених. Гнуть спина...

— А мова живе і рікою тече,

І хвилями плещуть в ній зміни...

... Так роки проходять... Десяток їх... Вік

Новими словами плетуться розмови,

Але наші вчені ще пишуть „словник“

„Живої української мови“.

І нащадки наші, зайшовши в УАН,

На горах паперів чудових

Знайдуть — тільки мумії й мертві слова

„Живої української мови...“

(„І моя кримська усмішка“).

Які свіжі, сьогоднішні мотиви в цих словах! І в
той же час сатира на темп роботи над складанням
наших злополучних „словників“.

Треба ж розуміти калейдоскоп фарб нашої епохи,
її своєрідність, її шалений темп, щоб розуміти й те,
що дійсний будівник її бере кожну справу, навіть
невеличку, і непоривно зв'язує з усією розвернутою
будівлею. Тому питання про „неп“ зв'язується із сель-
кором, Академію Наук — архівом. Бо доводиться

перевертати протягом дня стільки сторінок історії, скільки раніш їх перевертали люди протягом десятків і сотень років.

Партія, керуючи робітництвом, будує палац комуні, і кожного будівника Еллан попереджає: будь твердий, будь непохитний, дивись, щоб павутиння не обсотало тебе.

Здавалося, цього було б досить для того, щоб, підкресливши ще кілька характерних ознак роботи Еллана, сказати про нього все так, як про поета революції, що всі свої сили поклав на її буяння. Цього було б досить, якби... якби не спроби декого зараз же після смерті Еллана дати нам зовсім неправдиві думки про нього, як поета революції...

Маємо на увазі виступ Зерова в „Житті й Революції“ за грудень 1925 р. № 12, передрукований потім у його збірці „До джерел“, і передмову Хвильового Миколи до останньої збірки поезій Вас. Еллана.

Микола Хвильовий, власне, поглибив думки, що висловив їх Зеров, з тією тільки одміною, що він з більшою ясністю відзначив і розвинув думку Зерова, що поет, письменник не може бути одночасно членом партії, громадським діячем.

„Вся енергія Еллана пішла на внутрішню організаційну роботу і значно менше виявилась в літературнім його дорібку.

Тимчасом Елланському не можна відмовити ні хисту, ні прямоти думки, ні ліричної своєрідності, ні чутливості

стилістичної. В історії сучасної української поезії він буде фігурувати не тільки як „ідеологічна постать“, але й як помітна творча індивідуальність“.

І далі:

„Характерною й пануючою рисою його літературної фігури була твереза, трохи суха простолінійність і якась підкреслена програмовість“.

А потім, відзначивши, що Елланський „своїєї позиції й своїх вимог тримався з незвичайним ригоризмом“ і брався за перо „тільки для програмово-батьорих декламацій“ і що „вся історія його поетичної творчості є історія суворого самоконтролю, постійного й невідхильного заморожування в собі ніжного інтимного лірика“ (підкреслення мої — А. Х.), Зеров так розшифровує далі свою думку про Еллана :

„Людина програми, партійний діяч, літературний організатор і редактор газети, В. Блакитний не тільки держав у руках поета - лірика Василя Еллана — він не дав розвинутися і Маркизові Попелястому¹⁾, авторові веселих і влучних пародій на українських поетів, далеко талановитішому, на мій погляд, ніж Валер Проноза, автор злободенних епіграм“.

Отже, як бачимо, Зеров вважає, що Елланському як партійній людині, партійність стояла на перешкоді розвитку його поетичних талантів.

¹⁾ Один з літературних псевдонімів Елланського.

Партійна програма, партійний діяч Елланський, на думку Зерова, замучили, заморозили Вас. Еллана — поета, сатирика, пародіста.

І для ілюстрації, як центральне місце, Зеров наводить поезію Еллана: „Після Крейцерової Сонати“.

„Покласти голову в коліна,
відчути руку на чолі“...
Сантиментальність!
хай загине
і пам'ять ніжних на землі.
Нам треба нервів наче з дроту,
Бажань, як залізобетон,
Нам треба буряного льоту, —
Грими ж фанфар мідяний тон!..
Десь там самотна віоліна
Тужливо журиться у млі...
Не зупиняться... Хай загине!
Йдемо — під марші — по землі!..“

Зеров хапає перший вірш, вбиває в цю щілину клин, зовсім ігнорує загальний тон поезії, що кличе до буряного льоту, мідяного тону, що наказує не зупинятися коло тужливої віоліни, що журиться „у млі“, кидаючи її на загибель, бо гаслом нашим має бути — йти безупинно „під марші по землі“... І таке наочне перекручування з боку „авторитетного“ (за термінологією Хвильового) академіка

Зерова є „кваліфікована об'єктивність“... І після такої „любовної“ до Еллана (за термінологією Зерова) наш „неокласик“ ще й радить „друзям Еллана“ зібрати всі матеріали, щоб безумовно виправдували його погляд.

Дає, як то кажуть, директиву. Та ми „тимчасом“ зазначаючи, що шановному „неокласикові“ не можна відмовити „ні хисту, ні прямої думки, ні ліричної своєрідності, ні чутливості стилістичної“, залишимо його й перейдемо безпосередньо до того, як Хвильовий, спираючись на „авторитет“ Зерова, виконав в основному його директиву.

Тоді розглянемо обох їх, як одно ціле в поглядах на Вас. Еллана.

А це потрібно. Бо така єдність поглядів у Зерова і Хвильового — теж не випадкова.

Микола Хвильовий спирається на М. Зерова як „старого критика і прекрасного знатока слова“, бо він в цих справах „авторитетний голос“ — отже, вірний установці Зерова, Микола Хвильовий підводить ідеологічну базу під твердження Зерова: коли будеш членом партії — не будеш письменником, поетом, коли хочеш бути письменником, поетом — виходь із партії.

Звідки ж поставав і постає, на думку Хвильового, такий стан поета лірика?

Із суперечностей нашої доби.

Вона створила і для Еллана безвихідне коло:

„Інакше й не могло бути, бо всяка лірика (коли вона лірика) в заплутаній і ясній тільки „чистому раціоналізмові“ соціально-економічній ситуації послідовно й логічно прямують коли не до цілковитого песимізму, то в усякому разі до напівпесимістичних елегійних мотивів. Революційна ж (певніше, соціальна) йде теж послідовно й логічно до заперечення самої себе.

Бо й справді: громадська війна скінчилась. Комунар (ясніше, лірик) не зрушив „бетонно-світові підпори“, замість „червоних зір“ над розвіяністю хмар „замаячив“ безвихідний неп з його диким бюрократизмом і гладкими непманами (підкреслення мов — А. Х.).

Розумом, „чистим раціо“ комунар робить математичні виклади, збирає статистичні дані для певних реальних прогнозів і переконується, що „все добре — не плач“, що хоч як, а ми „маємо ясні крицеві надії, що панікери ніколи не можуть бути переможцями, але його серце зовсім іншої співає, бо воно під владою надхненої й по суті зовсім не мужньої лірики, яка завжди була панікершою, і тільки тоді відігравала позитивну роль в суспільстві, коли попадала у відповідну атмосферу, атмосферу масових зворушень, масових дерзань...“

Отже: „словом, М. Зеров не помилився“, коли порадив пошукати „друзям“ Вас. Еллана, розшукати дещо і довести, що член партії не може бути поетом-письменником і навпаки. Хвильовий це доводить, але як? Він просто категорично зазначає, що ми не тільки не зрушили підпори капіталу — навіть не бачимо зараз червоних зір, бо всюди дикий бюрократизм, безвихідний неп і гладкий непман. І скільки б комунар не підраховував — нічого не вийде. Бо нема

відповідної ситуації й атмосфери, бо всюди „напів-
песимістичні мотиви“.

Словом :

„И сколько здесь не видно нас...

Мы все сойдем под вечны своды

И чей-нибудь уж близок час...

Хвильовий побачив гладку постать непмана, зля-
кався, стратив віру в наше будівництво соціалізму,
не бачить великих обрїїв всесвітнього масштабу на-
ших перспектив, не відчуває дійсно творчої доби,
і тому в його уяві:

„Для соціального лірика склалась неможлива ситуація.
З одного боку, ти переможеш, а з другого — ти зовсім
навпаки і ніяк не переможеш. Однією рукою ти мусиш
співробітничати з дрібною буржуазією, а другою — ти на-
казуєш собі боротись із нею. З одного боку, ти мусиш
(обов'язково мусиш) душити „живе слово“, бо воно є не
що інше, як продукт буржуазної культури, але з другого —
ти, наперекір диктатурі пролетаріату, сам хочеш почути
це „живе слово“, бо ти вже затоскував за ним і зади-
хався в сірій, нудній і роздериготазивотній казен-
щині“ „Епархіальних Ведомостей“, що її, казенщину,
до речі породжує те буття, яке відзначає твою свідо-
мість“ (підкреслення мої — А. Х.).

Нудно Хвильовому. Затужив. Навколо йде на-
пружена, вперта робота, мільйони робітництва закрі-
пляють здобутки, від гудків заводів і помірної ходи
компартії вперед скаженіє світова буржуазія, а

Хвильовий, „наперекір диктатурі пролетаріату“, сам хоче почути „живе слово“ буржуазії, бо навколо „казенщина“.

І тому він „затоскував“.

„Словом, М. Зеров не помилився“...

Епоха наша, на думку Хвильового, не лірична :

„Вона не лірична тому, що зерна лірики не можуть
найти відповідного ґрунту, що з цих зерен виростає ку-
кіль, тому, що всяка спроба того або иншого поета
піти в ногу з сучасністю не минуче заводить його в глу-
хий закуток безпорадного песимізму...“ (підкреслення
мої — А. Х.)

Звідки взяв Хвильовий, що всяка спроба поета
йти в ногу із сучасністю заводить його „у глухий
закуток безпорадного песимізму?“

Звідки взяв Хвильовий, що з кинутих зерен лірики
„виростає кукіль“?

Це взято із світогляду нової, яка щойно підростає,
української буржуазії, яка ті ж слова, може, тільки
в иншій обкладинці, кидає бомбами в боротьбі з про-
летаріатом. Ці слова взято у того ж Зерова. І якби
то тільки слова! Тут прийнято буржуазну отруту...
Бо дійсно, що робити письменникові, поетові, коли
посієш чисте зерно — зійде кукіль?! Підеш нога в
ногу із сучасністю — зайдеш в закуток безвихідних
суперечностей?!

Тому треба замовкнути, перестати писати, але
залишитися в партії, кожен раз відчуючи, що твоя

психіка розбивається на два суперечних один одному боки, або вийти з партії й піти поки - що шляхом неокласики. Піти з вудками до тихих вод, втекти від диких орд... більшовиків.

Бо... „майже одночасно з Вас. Елланом на далекій півночі загинув руський поет Сергій Єсенін. Судьба їхня — по суті судьба однієї людини... Але в той час, як в Єсеніні внутрішню колізію було розв'язано перемогою лірика, в Еллані переміг революціонер. І зовсім не випадково, що „псаломщик“ Єсенін повісився, а „бард революції і пролетаріату“ за кілька років до своєї *фізичної смерти* *повісив у собі лірика...*“ (підкреслення моє — А. Х.)

Зеров не міг так одверто поставити питання. Він „тільки“ сказав, що партійна програмовість Вас. Еллана „заморозила“ в ньому лірика.

Хвильовий, що спирається руками й ногами на „серйозний авторитет“ Зерова і розшифровує всі його затаєні думки про нашу сучасність, просто зазначає, що „за кілька років до своєї *фізичної смерти*“ (підкреслення моє — А. Х.) — „Елланський повісив у собі лірика...“

Значить, коли ти поет і на творчому життєвому шляху вирішив стати до лав пролетаріату і піти співзвучно з добою будівництва соціалізму, то зразу ж мусиш вибрати одно з двох: або сам вішайся, або вішай в собі лірика.

Ну, добре, що Блакитний найшов у собі сили й пішов на такий „карний“ вчинок, що за „кілька років

до своєї фізичної смерти“, за рецептом Хвильового, „повісив в собі лірика“; мучився, але потім, за рецептом Зерова, заморозив покійничка, носив кілька років повішеного біднягу в собі, і на його щастя ніхто цього не завважив...

Ну що, якби хто-будь завважив це й запропонував Елланові: „а ну, брате Василю, напиши вірша, та втни, друже, такого, щоб аж у печінках буржуазії закрутило?!“

Що тоді мав би зробити Еллан? Як йому було б розв'язувати „внутрішню колізію“? Тільки один вихід — здіймай ремінчика, лізь на бантину і вішайся, голубе революційний лірику...

Як би було це смішно, коли б на наших очах з відомим усім робітником Хвильовий не проробляв подібних махінацій, та ще й до того не силувався підвести під це „теоретичну базу“...

Справа доходить до того, що Хвильовий у запалі „обґрунтування“ своєї „теорії“ зазначає: „якогось 1922 року Еллан ще міг впевнити, що:

„Нагла смерть не дала Чумакові (лірикові) розгорнути сили, реалізувати всі можливості, але року 1924 він, безперечно, відмовився б від цього твердження“.

Ми тут просто скажемо, що це наклеп на Блакитного, бо 23/XI-1924 року, на п'ятому році після смерті Михайличенка й Чумака, Еллан писав:

„Земля рясніє Чумаками,
Михайличенками росте
і гарту полум'ям цвіте...
... ну, що ж, лягли і ви кістками?..
Але печаль — як дощ весни:
Бує молодість здорова,
І вже не мріє і не снить,
Коли зросте будова —
кладе основи кам'яні,
на місці вашої труни...“

Ну, хіба не можна без зайвих слів зробити з цієї поезії (ліричної) висновок про те, що Хвильовий перекрутив, та ще й як?..

Нарешті маємо відкинути якусь дитячу поведінку із псевдонімом Елланського, бо М. Хвильовий зараховує до істинної поезії тільки те, що йшло під маркою „Вас. Еллан“...

Між іншим мусимо нагадати, що „Наші дні“ та „Неп“ ішли під псевдонімом Вас. Еллан; і цього досить, щоб перекинути уверх ногами легенду про теорію якогось містичного ставлення Елланського до своїх псевдонімів. В основному ж, як бачимо, він пускав свою роботу під тим чи іншим псевдонімом в більшій мірі, залежно від форми твору. Коли ж іти іншим шляхом, яким іде Хвильовий, то „Неп“ повинен був не бачити світу, бо з ідеологічного боку він не витримує критики. І тільки.

Вас. Елланський мав недостатки. Вони часто мали відбиток у його політичній роботі. Елементи боротьбизму ще певний час тяжіли над його політичною працею уже в КП(б)У, що ми бачимо з наведеного.

Але, розглядаючи Елланського всього, який він був, не можна робити так, як зробив це Хвильовий: переробляти Еллана в оправдання своїх розпачливих настроїв.

Еллан був революціонером.

Він зумів стати дисциплінованим членом партії. Він був поетом, ліриком революції, громадянської війни, будівничої доби.

За останній час мало, а потім і зовсім не писав, бо „умовляв серця перебої“ — був смертельно хорий, а не вішав у собі лірика!..

Непоривно з Вас. Елланом в його революційній та поетичній роботі зв'язано ім'я Чумака.

Схоплений ворогами революції, він дійсно, за словами Еллана, не зміг розвинути своїх буйних сил, що так багато давали найкращих надій.

Замучений під чоботом чорносотенців за справи революційної боротьби, радянської влади на Україні, він спалахнув метеором на обрії творчої роботи нашої доби і найкращим спомином після своєї революційної боротьби із зграями контр-революції — залишив нам „щоденник“ і невеличку кількість поезій.

Молодий, вразливий, він у поезіях відбиває дійсно
могутню добу революції:

„Риємо... риємо... риємо...

землю неначе кроти,
з кутів плазуємо зміями,
сіємо, сіємо, сіємо...

Буйні червоні цвіти...“

Коротко. Одрубко. Ударом. Все сказано. Тут —
непереможна сила, незламна воля.

Але для великої роботи — потрібні великі перспек-
тиви. Бо боротьба — то революція.

І Чумак з усім ентузіазмом кидає:

„З гімном - перемогами

новими дорогами

пійдемо на брань.

Блисками - пожежами

небо обмережено.

Сполохами ралами обрії зорем“...

Без упертої борні за кожну цаль революція не
переможе. Вона не переможе й тоді, коли буде ві-
рити своїм класовим ворогам, що в кожен час мо-
жуть вдарити в спину.

І тому:

„Ми носимо в грудях ненависти море.

— І в ночі осінні, в обіймах імлі,

Ми гімни тобі заплели,
Червоний тероре!..

Чумак бурхливий, блискучий, як революція в своїх поезіях, що оспівав „червоний терор“ та „єднання братніх заліз“. Чумак, що в найскрутнішу годину ув'язненого свого життя працював над удосконаленням своїх знань — втілення молодого революціонера й жовтневого поета!

Перед смертю Елланський писав до гартованців — „укрито вороже — викрити й обстріляти!..“

Тепер же на літературному фронті Жовтня маємо розклад через те, що Вапліте пішло шляхом не оборони, а здачі своїх позицій українським буржуазним літераторам типу „неокласиків“.

Найяскравіше ми це бачимо в останній роботі Хвильового.

Він заплутався в „Непі“. Він забився в куток суперечностей. Він не бачить у сучасного поета перспективи йти в ногу з сучасною епохою. Він навіть стратив перспективу, як комуніст, і в той же час... він говорить про „нову фазу соціальної революції“, про „новий шлях“ і „реальну політику“, і з таким гаслом він тільки збирається відкривати „в своїй історії нову і блискучу сторінку“.

Трудящі маси України вже відкрили у своїй історії велику сторінку тим, що створили пролетарську революцію.

Вони далі відкривають нову сторінку дійсно могутнього, господарчого і культурного будівництва — соціалізму!

Робітництво, компартія — не „обезволіли“, як про це каже Хвильовий. Вони непереможно йдуть вперед і вперед.

І у відповідь на теоретичну плутанину і психічну прострацію Миколи Хвильового, що зробив собі за журу „неокласика“ Зерова, ми скажемо :

— „Земля рясніє Чумаками“!

Молодняк, співзвучний нашій творчій, соціалістичній добі, твердо рушає разом з партією, комсомолом!

Він крізь протиріччя нашої доби бачить її велич, відчуває в кожному ударі свого серця ритм будівництва соціалізму і наближення остаточної перемоги над капіталом. Він не піддасться, він не зрадить. Йому нічого нидіти „загірними комунами“, він закладає міцні підвалини світової комуни тут на степах Одещини, серед димарів Донбасу, на порогах Дніпра, де сконає стара Україна „шведських могил“ і потече блискавками могутня сила Дніпрельстану — електрики революції на сотні верст, і станемо ми знову вище, щоб знову далі й далі йти вперед — до соціалізму.

Будьте певні, що... словом, М. Зеров тут помилився!..

І тому — хай живе поезія Жовтня!..

ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЛІТЕРАТУРНИХ СИЛ¹⁾

Боротьба на культурному фронті розгортається. З протиріч нашої доби, з уламків старої буржуазії та з молодих паростів непу вороги роблять спробу збити надійний фундамент, щоб перейти в наступ.

Це особливо помітно на Україні, бо тут націоналістична українська буржуазія, з одного боку, і націоналістична російська буржуазія, з другого — одна одну розстроює.

Перша мріє про самостійну Україну, друга — про єдину неділиму.

На культурній ділянці великодержавна буржуазія робить найсильніший опір усій роботі партії. Їй противна українізація, бо тут пролетаріят могутньою рукою остаточно руйнує всі сподіванки буржуазії.

Зрозуміло, що кожен культурний успіх партії в справі українізації, підвищення української культури й перетворення її в зброю соціалізму викликає

¹⁾ „Комуніст“ 22 — 25 січня 1927 року.

у великодержавного міщанства фікання, окання, ахкання.

Не дарма пішов анекдот про печінку російського міщанина, в якій можна завжди знайти український язик.

Болить печінка й у російської буржуазії. Болить печінка навіть в окремих членів партії, що заплуталися в переведенні національного питання в життя по-ленінськи (скажім, у Ларіна заболіла).

А в той же час небезпека виростає й з боку української буржуазії, що на ділянці культури має великі традиції боротьби за національну буржуазну українську культуру.

Українська буржуазія методи боротьби з царатом переносить на радянську владу.

І розмови про об'єднання земель українських ідуть під гаслом утворення української буржуазної держави. Опереточні лицарі українського націоналізму з Ундо уже міркують дещо реалізувати з цієї програми. Не даремно ж Пілсудський дає їм лизати свої підшви.

З двох боків сили, ворожі революції, гарцюють, і на культурному фронті перетинаються їхні шляхи.

Він найбільше чутливий, показний. В ньому хоч і дуже складно, але як у дзеркалі відбиваються події нашого часу.

Отже, мусимо могутню зброю слова українського скористати на будівництво соціалізму. А це не проста проблема. Вона на всю широчінь ставить

перед партією, перед пролетаріатом завдання пильно вглядатися в процеси на культурному фронті й своєчасно робити відповідні висновки — давати напрям, шлях, перспективу.

Коли утворена з середовища Гарту Вапліте підпада під вплив „неокласиків“, ми бачили, які це дало наслідки. Ті, хто взяв на себе обов'язок перед історією репрезентувати українську пролетарську літературу, попали в полон неокласики.

Коли навіть після певних постанов партії й polemічного обстрілу дезертирів пролетарського розуміння культурного будівництва України „головна“ частина Вапліте визнала свої помилки, увага комуністичного суспільства до цієї справи не може зменшитися. Бо поруч з декларацією маємо статтю Хвильового про Вас. Еллана, а за цим і перший альманах Вапліте. Ми вже бачили „перший“, але то був „зошит“. Тепер — альманах. Як в зошиті, так і в передмові до поезій Вас. Еллана, так нарешті і в альманасі в деяких творах бачимо апологетику „неокласичної“ української буржуазії.

Ці елементи розкидані в зазначених творах і отруюють розуміння української Жовтневої літератури. Бо дійсно, коли зараз „замаячив безвихідний неп з його диким бюрократизмом і гладкими непманами“, як про це каже в своїй передмові Хвильовий, пролетарській партії треба бити в літаври на відступ.

Але ж це не так!

Бо перед пролетаріатом маячить не „безвихідний неп“, а Дніпрельстан. Не в „глухому закутку“ безпорадного песимізму опинилися ми, бо димарі Донбасу й Дніпропетровщини з кожним днем говорять нам про нові нечувані перемоги й перспективи. Той, хто попав у закуток, той загубив дорогу. А якби це так сталося з пролетаріатом — завтра ми б переживали не буряну добу соціалістичного будівництва, а реставрацію буржуазного ладу на теренах Союзу Радянських Республік.

Ось у чому вбачає кожний культурний будівник небезпеку того переродження, що так швидко на наших очах сталося з багатьма ваплітовцями (можна навіть сказати про все Вапліте, бо воно й досі мовчить).

Бо, як бачимо з історичних фактів, заява трійки — Досвітній, Яловий, Хвильовий — невеличкий, неприємний для ваплітян епізод. Про його згадали раз. І тільки. Написати заяву для газети й сподіватися, що на цьому можна обмежитися і навіть потім не згадувати — це, як то кажуть, просто намагатися пустити в очі порох. Цим, мабуть, сподівалися зайнятися товариші з Вапліте, але це може бути придатним для дітей молодшого віку, а не для серйозних політично-культурних людей.

Написали заяву про помилки, а в той же час Хвильовий пише передмову до Вас. Еллана і стверджує думки Зерова про заперечення епохи пись-

меннику, поету, що було силувалися йти нога в ногу із сучасністю.

Випускають альманах, де червоною ниткою проходить думка про неможливість погодити поетові нашої сучасності „раціо“ з „емоціями“. Тоб - то він, цей альманах Вапліте, увесь перейнятий концепцією Зерова - Хвильового.

Нарешті, виходить перший журнал Вапліте — і там те саме. (Між иншим, ні в спеціальній статті, ні навіть у хроніці журналу (а це — журнал!) жодного слова немає про помилку ваплітян, про постанови партії з приводу першого „зошиту“ і „Червоного Шляху“, нарешті про те, як „зреклися“ своїх помилок Хвильовий, Досвітній, Яловий)...

Є там, правда, про друге — про те, що Коряк вульгаризатор, що він Кочубей! Легше кинути обвинувачення за вульгаризацію й не довести цього. Так Хвильовий і робить.

Коли ж розглядати лінію Коряка, що боровся з „неокласичною“ паршою за Жовтневу літературу, як кочубейщину, то жодного дійсного революціонера, члена партії така „пляма“ злякати не може. Характерно тільки одне: що за останні часи у декого з ваплітян подибуються всякі історичні аналогії... Товариші з Вапліте знову в „запалі“ продовжують забувати одне маленьке... що в часи Кочубея в Москві на престолі сидів цар Петро, а тепер, в часи Коряка, в Москві ЦК ВКП і Комінтерн.

І Москва не та...

Але ж це елементарні речі з політграмоти. На великий жаль, їх декому з академиків доводиться нагадувати, бо коли б ці відомості твердо засіли в головах товаришів, то навіть у „запалі“ не було б неможливої плутанини.

Та про це ми скажемо згодом.

Тепер же ми коротко подали ілюстрації, щоб ще раз зазначити, що й на сьогодні маємо процес зсування Вапліте із заманіфестованих ним позицій. І „найкваліфікованіші“ спроби ваплітовців маскувати цей прогрес зсування, одночасно замовчуючи заяву Хвильового - Досвітнього - Ялового, нічого не допоможуть, бо, як бачимо із фактів, у самій організації не повернуто рішучою рукою керми культурно - політичної орієнтації.

Та хіба тільки це?

Отже й сьогодні немає гарантій, що небезпека, про яку ясно сказала партія на червневому пленумі ЦК КП(б)У, „курс на зв'язок з буржуазною Європою, протиставляючи інтереси України інтересам інших радянських республік“, ідеологічна робота, „розрахована якраз на задоволення потреб української буржуазії“, — що ця небезпека й сьогодні тяжить над Вапліте і викристалізовується у конкретнішій формі, тоб - то стає ще більш загрозливою, бо частина партійних товаришів з Вапліте зрозуміла свою заяву про помилки, мабуть, як формальну

відписку — аби „відчепилися“. Написали, підписали, напечатали й починай спочатку...

Але історія нашого розвитку таких жартів не терпить.

Таке замовчування найважливішої культурно-політичної справи може бути пояснено тільки як небажання піти за партією.

І хай товариші не гніваються, — що хочуть чи не хочуть вони цього, а Донцов та інші фашисти із закордонного табору будуть висвітлювати цей факт як „психологічну“ перемогу українського націоналізму, бо й справді — чи свідомо знову продовжується стару лінію? Відповіді на це не маємо, а факти самі за себе говорять...

Але соціялістичне життя буває. І ніхто у нас не збирався й не збирається за порадою Хвильового копати яму Жовтневій поезії. Навпаки, всі об'єктивні й суб'єктивні дані культурного життя України стверджують буйний розцвіт нових досягнень.

Українська книжка стає на тверді ноги, українізовано „Комуніста“, щоденно виходить і значно підняв свій тираж „Комсомолец України“. почала і вже стала на ноги робітнича газета „Пролетар“, організувався й розпочав свою роботу Молодняк під прапором партії й комсомолу. Це ж має великі стосунки із широкими культурними лавами молодого комуністичного суспільства і творить передумови виконуванию нових кадрів, що нечисленними нитками

зв'язані з новими днями — упертого й переможного поступу пролетаріату.

А що це так — що хіхикання й пхінкання декого з „неокласиків“ та „академиків“ не може злякати нас і на ділянці культурної роботи в організації сил літератури Жовтня, — маємо підтвердження в тому широкому суспільному рухові, що розгорнувся й активно підтримав ідею скликання всеукраїнського з'їзду пролетарських письменників.

І дійсно. В теперішній стадії культурної роботи на Україні, зокрема в галузі літератури, кожному, хто не думає по хлоп'ячому дратувати й жартувати з цим процесом, має бути ясний шлях.

Або табір буржуазії, або табір нової когорти пролетарських письменників, що будуть разом із робітництвом, разом із компартією штурмувати наші незгоди, ламати перепони і зможуть у нових обставинах використати силу слова, як могутній чинник будівництва соціалізму. Скажуть: давно відома справа. Так, але це треба запам'ятати і в зв'язку з цим поставити перед собою проблему організації революційних літературних сил України.

З творчих джерел революції підіймається сила жовтневої літератури, і вона має відограти історичну роль.

Справа полягає в тому, що на літературному фронті, найбільш чутливому, ворожі нам сили пробувають вплинути на шляхи розвитку Радянської України.

В свою творчість вони вкладають буржуазну суть, далеку від елементів мажору сьогоднішнього дня. Ця нарочита віддаленість є результат протиріч між світовідчуванням робітничої класи, що перебудовує світ, і тими українськими буржуазними інтелігентами, що на руїнах своїх мрій оплакують минуле.

Тому їх тягне до „чистого“ мистецтва, яко мога далі від сьогоднішнього дня буденної і творчої роботи пролетаріату, що веде селянство.

Будучи в минулому історії української буржуазної літератури активним чинником, вони виступають проти сьогоднішнього дня під різними ширмами. Вони використовують все, в тому числі й критику, щоб через неї провести консолідацію сил проти спроб пролетаріату прибрати справу культурної революції до своїх рук.

Шлях „європеїзації“ та „кваліфікації“ не можна розуміти як здачу позицій Жовтня буржуазній культурі.

А цього хочуть і так розуміють увесь культурний процес українські буржуа.

Безумовно, що творення нашої молодії української пролетарської літератури може йти лише шляхом удосконалення, збагачення культурними придбаннями людства: „Без ясного розуміння того, що тільки доскональним знанням культури, створеної всім розвитком людства, тільки переробкою її можна будувати пролетарську культуру — без такого розуміння нам не розрішити цього завдання. Пролетарська

культура не вискочила звідкись, вона не вигадка людей, що звать себе спеціалістами від пролетарської культури. Це безперечна нісенітниця. Пролетарська культура повинна стати закономірним розвитком тих запасів знання, що людство виробило під ярмом капіталістичного суспільства, панського суспільства, чиновного суспільства“. (Ленін, XVII том, 317 стр.).

Треба вчитися грецьких, римських, європейських, українських класиків, треба брати все культурне, потрібне, як техніка для опанування справою літератури, навіть у теперішніх „неокласиків“, але генерації молодих українських пролетарських письменників слід пам'ятати одне — що до всіх джерел буржуазної й феодальної літератури маємо йти з відточеною зброєю марксівського розуміння. Маємо брати надбання людства, але скористати їх для себе, для справ революції пролетаріату.

Не так розуміли деякі товариші цей процес. Без застереження вони кинулися до „неокласицизму“ і під тогою формальної кваліфікації почали з ворожих нам джерел брати для себе психології.

А це кордон, за яким стоїть ворожий революції табір.

І, ростренькавши всі цінності, помітивши, що робітничо-селянське суспільство розкусило, в чому річ, керівники Вапліте мусили повернути оглоблі назад хоч би формально.

В чому ж основа поразки для ваплітян? Вона — в одірваності від широких лав робітничо-селянських мас, від їхньої творчої роботи.

Бо процес буяння дійсно пролетарської української літератури може відбуватися тільки на терені нашої творчої роботи робітничо-селянських мас, змістом своїм співзвучної нашій епосі. Бо нова література твориться, „починаючи від її зародкових, але в той же час небувало широких по своєму охопту форм (робкори, сількори, стінгазети та инш.), кінчаючи ідеологічно усвідомленою літературно-художньою продукцією“ (з постанови ЦК ВКП).

Село, місто, завод, фабрика, шахта — найсильніші позитивні моменти в нашій суспільній роботі — можемо відобразити тільки в тому разі, коли творець літератури буде зв'язаний з цими клітинами життя. А воно калейдоскопічне, багатогранне й могутнє. Спостерігати його з боку й писати про його — одне, а стати в центрі суспільного життя його і тоді дати його картину — зовсім инакше.

Тільки та картина дається художникові, що він її відчуває й розуміє всіма фібрами своєї істоти.

Тільки те слово ріже гострим ножом і палахтить полум'ям радості й ненависти, що виривається з нетрів маси, мільйонів. Той, хто йде иншим шляхом, той робить спробу прищепити масі оранжерейне містечтво. Воно не зможе відограти великої соціальної ролі, бо в йому ця маса не бачить свого болю,

радості й перспективи боротьби за краще життя. Хіба не зрозуміло, чому таким впливом перед Великою французькою революцією користувалися Вольтер, енциклопедисти, всі просвітителі, що в різних формах відбивали мрії про рівність, братерство, людські права молодій класи — буржуазії?

Вони були гідні тієї класи, що пустила у повітря феодалізм і церкву. На щитах буржуазії бурхливо піднялися в гору фаланги філософів, письменників, митців.

На щитах її гасел впала Бастилія і почалося буйне руйнування феодалізму з усіма його соціально-економічними атрибутами. І відповідно цьому в буржуазії, її ідеологічного авангарду, був бадьорий мажорний настрій в усіх ділянках творчості: мистецтво, література, музика. Мажор був у житті, в перспективі боротьби, і література, і мистецтво, як організатор, має відограти свою роль під ширмою вселюдськості для справ буржуазії. І тільки на спаді буржуазії на цій ділянці відчувається занепад, зневір'я, розпач, глухий закуток. Нічого співати бадьоро, весело, бо завтра несе домовину, бо мільйони пролетарів міцно будують своє життя й цим заперечують існування будь-якого класу і в першу чергу — буржуазії.

Найбільше занепадництво в колах буржуазії, особливо в літературі, відбувається зараз, у час великих історичних заворушень, у час диктатури пролета-

ріяту й світової революції, бо сьогодні зміцнює сили робітництво, а завтра несе остаточну перемогу над буржуазією. Чи можуть в такі часи бути у буржуазії бадьорі настрої? Ні. Бо нема перспективи. Діалектика розвитку суспільства привела її до могили і невтомно тягне туди, де півтора століття тому було поховано феодальне дворянство у Франції, але для того, щоб остаточно перебудувати суспільство, щоб із класового суспільства під проводом пролетаріату зробити велетенський крок і переступити через добу будівництва соціалізму в одній країні й революційної війни — у соціалістичне суспільство на всій землі.

Чи слід говорити про те, що доба Дніпрельстану є доба буйного наростання соціалістичного будівництва?

Чи не слід, нарешті, ще й ще раз рішуче кинути клич, що нема між нами й буржуазією в теперішньому її стані нічого спільного?

Слід!

Бо є люди навіть серед комуністів, що характеризують нашу епоху так :

„Однією рукою ти мусиш співробітничати з дрібною буржуазією, а другою ти наказуєш собі боротись із нею. З одного боку, ти мусиш (обов'язково мусиш) душити „живе слово“, бо воно є не що інше, як продукт буржуазної культури, але з другого — ти, наперекір диктатурі пролетаріату, сам хочеш почути це „живе слово“, бо ти вже затужив за ним і задихаєшся

в сірій, нудній і роздериротазивотній казенщині „Епархіяльних відомостей“, що її, казенщину, до речі, породжує те буття, яке визначає твою свідомість“.

І далі, ніхто інший, як той же Хвильовий, характеризує нашу добу так: „Вона не лірична тому, що зерна лірики не можуть знайти відповідного ґрунту, що з цих зерен виростає кукіль, тому, що всяка спроба того чи іншого поета піти в ногу із сучасністю неминує заводить його в глухий закуток безпорадного песимізму“.

Зневір'я, розпач у сучасному — що може дати бадьорого в майбутньому? В нашому уявленні сьогодні безпосередньо зв'язане з майбутнім, бо сьогодні ставимо міцні підвалини соціалізму.

А тому — нічого плакати пролетаріатові. Він му- сить тільки знати, що день за днем боротьба буде розгортатися. Хай скигнуть буржуазія й ті, хто не вірить у нашу добу. А діти пролетаріату, його вірні сини, відчуваючи всі труднощі часу, все-таки будуть іти під марші боротьби й перемоги.

Той, хто говорить вустами передмови Хвильового, той або перероджується, або вже переродився.

Хіба не дивні й не чужі пролетаріатові мотиви Хвильового в той час, як ростуть нові соціалістичні фабрики й заводи і коли неп є тільки інша форма побідного поступу до соціалізму?

На широкому шляху йдуть мільйони трудящих. Вони бачать ясну мету — соціалізм. А в завулок, де

смердить болячками непу, забився Хвильовий. Він не бачить виходу... Об'єктивно й суб'єктивно це відбиває настрій української буржуазії, що б'ється в тому ж заулку, бо завтра не принесе радості.

Ось через що такі впливи неокласиків на ваплітовців і далі загрожують літературі Жовтня, бо ті „перли“, що маємо сьогодні з боку деяких „академиків“, органічно противні нашій добі. Ось через що для справи розвитку й зміцнення засад літератури Жовтня потрібна консолідація всіх творчих революційних пролетарських письменників України. Треба в цій царині добитися створення нормальних передумов організації й буяння Жовтневої літератури. Треба, нарешті, утворити справжній центр літературного життя пролетарської України. Ми далекі від елементів диктатури тої чи іншої літературної групи. Так само ми не можемо уявити собі, що новий центр, який буде утворено (а він буде!), може прибрати до своїх рук монополію в справі літератури.

Не може бути монополії в цій справі: „Партія мусить висловитись за вільне змагання різних угруповань і течій в цій царині“.

Всякі інші вирішення питання будуть казенно-бюрократичним псевдовирішенням. Так само неприпустима декретом або партійною постановою легалізована монополія на літературно-видавничу справу якоїсь групи або літературної організації. Підтримуючи матеріально й морально пролетарську

й пролетарсько-селянську літературу, допомагаючи попутникам і т. инш., партія не може надати монополії якійсь із груп, навіть самій пролетарській по своєму ідейному змісту: це значило б загубити перш за все пролетарську літературу“ (з постанови ЦК ВКП).

І сьогодні ця постанова життєва й має переводитися. Але фактичний стан із літературними організаціями у нас на Україні такий, що протягом останнього часу дехто зробив усе, щоб фактичним гегемом в літературній справі на Україні стало Вапліте. В кінці 1925 р. харківська група, ліквідуючи Гарт, власне здаючи свої позиції українським буржуазним літераторам, зробила це без якого б то не було погодження з иншими організаціями Гарту — Києва, Одеси.

Перетворившись у вільну академію, колишні харківські гартяни вважали за конче потрібне ліквідувати Плуг, утворити для молодії фаланги літераторів гуртки самоосвіти й довести цим, що на літературному фронті немає кому репрезентувати дійсну творчу силу.

Тих, хто з теоріями ваплітян не згоджувався, просто цькували „смердопупенками“, вважаючи за хороший тон бити вонючі горшки своїх політичних концепцій на голові кожного, хто з ними не згоден.

Фактично було взято лінію на утворення єдиної літературної організації на Україні. Все инше визна-

валося за графоманію смердопупенків, неуків то - що, а декого просто не пускали на шпальти журналів, простягаючи у той же час руки до Зерових.

Отже, не надаючи монопольного права тій чи іншій літературній організації, маємо сприяти утворенню нової асоціації пролетарських письменників. Така лінія виникає з розумної аналізи об'єктивного стану культурної проблеми на Україні. Було б безглуздям миритися з нинішнім станом речей на літературній ділянці. Бо дійсно, в чому справа, в чому небезпека роботи Вапліте?

Вона впала в обійми неокласиків, вона вустами своїх ватажків кинула гасла сприймання психологічної Європи, вона, нарешті, викинула націоналістичне гасло в справі будування української культури. Кінець - кінцем вона відірвалася від пролетаріату. Вона власне перетворюється в організацію з ухилами до богеми.

Отже, нова літературна організація має понести на своїх знаменах не тільки кваліфікацію (це ж зрозуміло), але й широкі звязки з нашим буттям, з нашим комуністичним суспільством, із заводом, фабрикою. Ще в багатьох клітинах нашого життя стара спадщина по самі коліна бруднить нам ноги. Але хто думав робити революцію в білих рукавичках панянок?

Хто гадає провадити щоденну роботу в господарстві, культурі без перешкод?

Перешкоди, ускладнення є, але ж на те ми — партія пролетаріату, щоб зуміти їх перебороти.

Побороти, а не залазити в глухий закуток.

Але справа утворення української літератури не виключає певної роботи по втягненню попутницьких елементів літератури в орбіту соціалістичного будівництва. Все більше втягнення попутників у вир нашої доби, їх перевиховання в товариській праці — це наше завдання. А попутники є навіть у Вапліте.

Цей процес закономірний і неминучий. Ще рік тому в нас формально й по суті питання культурної роботи не ставало в такій площині. І тому процес диференціації попутників, відставання одних і перебігання їх до буржуазії й рішучий розрив других з буржуазно-націоналістичною пуповиною йшов повільніше. Основна причина власне не в постановці на обговорення тих чи інших питань, а вона виникає з господарчого й культурного росту пролетарської України. Це прискорює процес культурно-політичного самовизначення кадрів попутницької української інтелігенції. Одні намагаються йти до активної роботи рука в руку з пролетаріатом, другі прикриваються ширмою революційного слова (Марс), починають відходити назад до богеми.

Але в попутництві, особливо українським, все-таки маємо відрізняти дві тенденції. Одна намагається допомагати пролетаріатові, друга має на увазі скористати культурний процес України проти пролетаріату.

Отже, не відкидаючи співробітництва українських попутників, ідучи на його, мусимо прикласти всіх сил, щоб увесь цей рух було втягнуто в дійсне будівництво соціалістичної культури.

Але маємо рішуче зазначити, що процес цього співробітництва, виконування нових соціалістичних будівників має йти не шляхом угодовства й безперспективності, безхребетності з боку комуністів, що беруть участь в ньому.

Навпаки, маємо вести цю роботу шляхом одвертої антиугодовницької критики, що буде виходити з ленінсько-марксистських засад і вестиме нас до правдивого розуміння нашої епохи й переможної боротьби з її протиріччями.

Навіть більше, ми припускаємо такий стан, що ряд буржуазних літераторів під натиском об'єктивних подій будуть змушені спалити за собою мости й приєднатися до попутників у літературі.

Але це може статися в наслідок певної лінії передової частини пролетарських письменників — в літературі, критиці, суспільній роботі.

На сьогодні маємо організаційну ситуацію: існує Плуг, Молодняк, піднявся широкий рух за організацію асоціації пролетарських письменників України, є й Вапліте.

Поки остання не доведе літературними фактами свого пролетарського обличчя, нічого говорити про її позитивне значіння для літератури Жовтня. На

сьогодні Вапліте не позитивний, а негативний чинник в справі культурного будівництва пролетарської України.

Тому нова організація, якщо вона зможе зразу стати на тверді ноги, логікою подій мусить зайняти відповідне місце серед тих літературних організацій, що на своїх прапорах викинули гасло боротьби з елементами назадництва, буржуазного переродження, упадництва, безпорадного песимізму.

Це єдиний фронт нової пролетарської організації—Молодняка і революційних письменників України. В той же час треба зазначити, що і Молодняк і нова літературна організація мусять існувати, як самостійні організації, і зміцнювати свої заманіфестовані творчі позиції. Поки існування цих організацій не дасть наслідків своїй кристалізації—від утворення Всеукраїнського об'єднання всіх письменницьких сил слід утриматися, бо воно цей шлях ускладнить.

Але... мусимо тут дещо додати.

А саме: треба рішуче відкинути своєрідну традицію монополії Плуга на „нафабрикування“ пролетарських письменників.

Ця традиція не звертала на себе уваги, коли в нас на Україні був ненормальний стан в справі літ-організацій. Тепер інший час.

На широку дорогу виходить Молодняк. Йому треба допомогти утворенням нормальної суспільної атмосфери. І коли в першому числі журналу Ва-

пліте дехто робить спробу наскочити на молодь і поколоти її, підносячи одних до неба, а інших обвинувачуючи в малпуванні — це не дивно.

Але й Плуг веде неправдиву лінію що до Молодняка.

Плуг провів певну позитивну роботу. Перед ним і надалі є перспектива. Але найкраще Плугові з масової літературної організації перетворитися в невеличку спілку селянських письменників. А таких одиниці. Масовість Плуга небезпечна не тільки з політичного, вона небезпечна і з боку культурного.

Не можна поруч з нашими суспільними професійними організаціями й культурними установами свідомо допомагати масовій організації, що ставить собі завдання своєрідної культурної монополії на селі. Тут маємо організацію з ЦК, філіями, в яку з усіх боків напирас маса, а разом з цим можуть проскакувати люди, що безпосередньо з літературою мають мало спільного або зовсім не мають.

В той же час підростаючий куркуль, що заявляє свої права на культурну монополію, уже зараз починає відбивати в тій чи іншій мірі свої настрої в Плугі. Бо „база“ Плуга з певною організаційною установкою — погоня за масою, а не за якістю літературної продукції для села — неминуче веде за рямці літературної організації. І не даремно ми спостерігаємо в літературній роботі Плуга спрощення.

Це має свою логіку, воно є до певної міри культурно-політичним барометром теперішнього стану Плуга, що говорить про потребу перебудови його роботи. Таке спрощення для Плуга в його теперішньому стані цілком закономірне й виявляє до певної міри й культурну небезпеку.

Але знову перспектива для роботи Плуга є. Треба тільки подбати, щоб селянські письменники своїм словом дійсно допомагали зміцненню соціалістичних елементів села. А це справа великої культурної ваги.

Тільки неможливість своєчасно дати допомогу молоді привели її до шляхів через Плуг.

І коли дехто з керівників Плуга перспективу розвитку письменницьких сил уявляє за схемою: село — Плуг, Плуг — пролетарські письменники, то схема ця є наслідок хоробливого стану з письменницькими організаціями.

Плуг — це є спілка селянських письменників. І тільки! А коли до Плуга прийшла молодь, то через те, що іншої організації не було.

Тепер є Молодняк. І дивно уявляти собі, що тепер, коли є молодняцька літературна організація, є орган ЦК комсомолу, Молодняк, молодому письменникові навіть із села треба йти на виучку до Плуга.

Для чого?

Хто сказав з розумом, що це не анахронізм?

Отже цілком природно Плугові бути Плугом, зайняти своє етнографічне місце й фактично перетворюватися в спілку селянських письменників. А таких маємо одиниці.

І все.

А молодь, що вже виявляє хист, хай гуртується під проводом Молодняка. І коли вже говорити, звідки мають іти молоді пролетарські письменники, то зрозуміло, що їхні кадри будуть підростати також із молодняка.

Отже, фактично має життєздатність схема: молодняк — пролетарські письменники. Звідси не виникає, що з молодняка не підуть, не виростуть селянські письменники, але основні кадри все-таки будуть формуватися в пролетарському гарті.

Ми не відкидаємо й тої думки, що окремі молоді письменники зразу йтимуть до Плугу, але Плуг все-таки має звернути свої шереги, перестати займатися спрощеннями й зайняти відповідне місце. Нічого розглядати себе, як праотця всього найпролетарського, і при всякій нагоді читати з плужанського лемеша моралі про пролетарську суть тієї чи иншої літорганізації. Вже корисніше опрацювати одне невеличке оповідання для селян.

Зараз треба Плугові забути, що він є монополізатор на молодь. Хай молодь гартується біля Молодняка. А хто виявив себе, як кваліфікований пролетарський письменник, той, зрозуміло, піде

в організацію пролетарських письменників. Ми не кажемо, що обов'язково молодь має йти таким шляхом. Але в основному це так. Головне те, щоб молодь і далі йшла такою бадьорою ходою, під керівництвом партії, комсомолу, як бачили ми те на перших кроках Молодняка.

Перший раз в історії культурного розвитку України можемо поставити питання про консолідацію літературних сил усієї пролетарської України. Донбас має стати із своїми молодими кадрами письменників, що за свої підвалини мають лави робітництва, активно до цього процесу консолідації пролетарської літератури.

І, нарешті, стосунки з іншими народами СРСР.

Відповідаючи на гасло відокремлювання від соціалістичної Москви і приймання „психологічної“ Європи, пленум ЦК КП(б)У сказав:

„Такі гасла можуть тільки служити прапором для виростаючої на ґрунті непу української дрібної буржуазії, що розуміє відродження нації, як буржуазну реставрацію, а під орієнтацією на Європу безумовно має на оці орієнтацію на Європу капіталістичну, відокремлювання від цитадели міжнародної революції столиці СРСР — Москви.

Цим шляхам буржуазного розвитку ми протиставляємо наш пролетарський шлях... Партія стоїть за самостійний розвиток української культури, за виявлення всіх творчих сил українського народу.

Партія стоїть за широке використання українською соціалістичною культурою, що будується, всіх цінностей світової культури, за рішучий її розрив з традиціями провінційальної обмежености та рабського наслідування, за утворення нових культурних цінностей, гідних творчости великої класи.

Але партія це робить не шляхом протиставлення української культури культурам інших народів, а шляхом братнього співробітництва робітників і трудящих мас усіх національностей в справі будівництва міжнародньої пролетарської культури, в яку українська робітнича класа зможе вкласти свою частку". (Червневий пленум ЦК КП(б)У).

Зрозуміло, що маємо йти цією дорогою, бо вона ленінська, не вважаючи на які б то не було вибрики русотяпів і українотяпів „Ларіних“.

Партія має сили й національну політику проводити в ленінському розумінні.

В основі роботи партії має бути й є підтримка, активне сприяння й допомога розвитку української пролетарської літератури. Бо вона покликана історією відіграти велику роль соціалістичної зброї. Добитися, щоб з рядів донбасівських молодих початкуючих письменників відшліфувати, витягнути на широку дорогу творчої письменницької роботи двох-трьох українських письменників — це велика справа.

Але в той же час маємо дати нормальне річище організації єврейських, російських та інших літера-

турних сил на Україні. Тут замало зроблено. Таке річище нам уявляється у формі організації хоч би невеличких літературних журналів і періодичного випуску альманахів тої чи іншої літературної організації національної меншости на Україні.

Організація цих сил у формі національних секцій біля єдиного центру пролетарської літератури України може дати консолідацію всіх сил пролетарської літератури. Такі літературні організації й секції життєві, бо різними мовами, але в одному соціалістичному напрямі вони будуть відбивати творчість Радянської України й допомагати всім національностям культурно рости.

З'їзд пролетарських письменників України — це є перший серйозний крок до консолідації революційних письменницьких сил всіх національностей.

Всяка спроба розглядати українську культуру, літературу, як щось нижче, другорядне порівнюючи з російською, і робити звідси висновки про втручання в ці справи адміністративним шляхом, проводячи фактично думку підлеглости української культури, зокрема літератури, — російській, буде викинута на націоналістичний смітник, як непридатна до життя русотяпська тенденція, що за диктатури пролетаріату й будівництва соціалізму засуджена на смерть.

Але, проводячи таку лінію в справі русотяпських тенденцій, маємо єдиним фронтом революційних письменників повести боротьбу з українським націона-

лізмом, що під різними покривалами веде боротьбу з республіками рад.

Український фашист Донцов вважає, що „головною справою тепер на Україні є: надати жовто-блакитній ідеології сили фанатизму й жорстокости, яка б забезпечила їй перемогу“. Шляхи всякого фашизму, в тому числі українського, ми знаємо. Але хай будуть певні пани Донцови, що ніякі потуги не дадуть їм перемоги зараз, як не дали в роки громадянської війни.

Бо в найскладніших протиріччях нашої епохи ми маємо могутню пролетарську силу.

Бо над порогами Дніпра споруджується Дніпрельстан.

Бо селянство йде за пролетаріатом. Бо, нарешті, 30-мільйонна Радянська Україна рушила не буржуазно-націоналістичною, а соціалістичною дорогою. І ніякі малпування Донцових, розпач окремих людей у нас на Україні, що заблудили між трьома соснами, не зіпхнуть з революційного шляху культурного розвитку України.

І в зв'язку з цим маємо звернути особливу увагу на утворення нашої марксистської критики.

Вона має стати зброєю, а не гальмом розвитку соціалістичної української культури, зокрема літератури.

На порозі великих незрівняних днів культурного розвитку України стоїмо ми.

Він піде в куряві великих бойовиськ із старою спадщиною.

Він переможе під знаком соціалістичного Дні-прельстану.

А тому — в путь остаточної перемоги пролетаріату над буржуазією!

І хіба в цей час може дійсний наш товариш за-скиглити і впасти в розпач?

ОРГАНІЗАТОР ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ СОЦІА- ЛІСТИЧНОЇ УКРАЇНИ¹⁾

(Уривок)

...За останній рік партія щільно підійшла до розв'язання низки культурних проблем на Україні. І це не дивно. Тільки недавно вся партія була захоплена військовою боротьбою. Тепер обставини змінились. І культурні процеси стали в полі зору партії. Особливо на Україні ними треба не тільки цікавитись, але й як слід керувати. Національний момент вносить у цю роботу ускладнення, загострення. Від партії та її відповідальних діячів і від кожного члена партії потрібна твереза оцінка того, що проходить, і як у цьому процесі партії вести перед.

Так звана літературна дискусія, яка мала велике культурно-політичне значіння, виявила антипартійний, антикомуністичний націоналістичний погляд певної невеличкої групи членів партії в культурно-національному питанні.

¹⁾ „Молодняк“ № 5 за 1927 рік.

Як відомо всьому нашому суспільству, один із виявників волі цієї групи — Хвильовий — викинув гасла:

а) Геть од Москви будь-якої.

б) Орієнтація на психологічну (читай — буржуазну) Європу.

в) Дайош пролетаріят (читай — прискорь і розжени шаленим темпом українізацію пролетаріату, не рахуючись ні з якими об'єктивними обставинами нашої історичної доби, що дала нам переважну більшість зрусіфікованого робітництва).

З цих гасел виникала цілком певна практична платформа роботи цієї групи в усіх культурно-політичних ділянках.

У своїй концепції ці гасла Хвильового, що викидав він їх од імени групи комуністів, на чолі якої був тов. Шумський (бувний Наркомос), фактично перекидали місток для створення єдиного національного українського фронту: починаючи від Хвильового й кінчаючи якими фашистами з націоналістичного українського табору.

Під гаслами Хвильового ця група вела дискусію, а за кордоном Донцов і тут, у нас, різні націоналісти потирали руки й вихваляли Хвильового та „іже з ним“.

Партія ґрунтовно на червневому пленумі ЦК КП(б)У (1926 рік) дала відповідь на ці питання й засудила рішуче лінію тих товаришів, що своєю

„платформою“ хотіли підвести партію до націоналістичного розуміння культурних процесів України, а особливо українізації.

Але не зважаючи на це, ні Хвильовий, ні Шумський (фактично) нічого не зробили, щоб лінію партії в культурно - національному питанні дійсно провадити в життя.

Характерною ілюстрацією такого твердження є стаття Шумського в № 2 „Більшовика України“.

Немає у Шумського тієї ясної, чіткої лінії, яка особливо потрібна партії в культурно - національному питанні.

Навпаки — Шумський зробив усе, щоб напустити туману на генеральну лінію партії в національному питанні й питання великої культурної ваги фактично звести на пшик, одговорившись усякими „об’єктивними“ обставинами.

Зробивши відповідний вступ про те, що, мовляв: „нам ще довго доведеться очищатися від того бруду, що ми потягли на своїх чоботях із старого буржуазного суспільства“, — Шумський зазначає, „що боротьбу двох культур роздмухує націоналістична інтелігенція“... Він, начеб - то цілком щиро, радить: „завданням нашої партії і пролетарської диктатури є усування тієї склади й недопущення, щоб у неї втягалися широкі кола й особливо робітничо - селянські маси“.

Начеб - то і вступ і побажання непогані, але ми їх на віру не візьмем і глянем, що зробив зокрема

в цій статті сам тов. Шумський, щоб уникнути, і навіть більше — ліквідувати цю „склоку“. А партія могла сподіватись такого від тов. Шумського.

Подивімось.

Замість того, щоб цілком широко сказати перед партією свою думку про помилку Хвильового, він починає робити зовсім инше. Ось ілюстрації:

„Він (цеб-то Хвильовий — А. Х.) у полеміці й шуканнях шляхів розвитку української культури *несподівано* (підкреслення моє — А. Х.) став побіч українського націоналістичного табору“.

Далі:

„На превеликий жаль, треба констатувати, що автор „Кота в чоботях“ — найвидатніший фундатор української жовтневої пролетарської літератури — у *запалі* боротьби з просвітянщиною і з віковим епігонізмом та рабським наслідуванням, який дає себе почасти відчувати ще й в жовтневому українському соціально-культурному процесі будівництва, *несподівано*, суб'єктивно того *не бажаючи* (всюди підкреслення наше — А. Х.), але об'єктивно, заговорив голосом „отих“ українських громадських кол“.

Ще:

„Справа в тому, що тов. Хвильовий своїм гаслом од Москви на Європу *об'єктивно для самого себе непомітно* (підкреслення наше — А. Х.) сходить із класових пролетарських позицій і збивається на шлях єдиного національного фронту“.

Отже бачимо, що тов. Шумський на поставлене руба питання відповіді не дає ні в аргументації Хвильового на Європу, ні в марші „Геть од Москви“, ні в гаслі „Дайош пролетаріят“. Він не хоче розібратися, зробивши відповідну аналізу, і довести Хвильовому й тим, що його підтримують, що ці гасла в такій концепції не наші, вони ворожі нам, комуністам.

Тов. Шумський обходить боком питання про дійсне співробітництво двох братніх соціалістичних культур: української та російської. Він одходить від самої суті перспектив дійсно братнього співробітництва соціалістичних культур. На нашу думку, йому навіть не допомагають слова: „Москва — столиця нашого Союзу. Москва — центр і мозок робітничого діла всього світу. Це є наша Москва“.

Всі й без цих слів знали й знають, що Москва є центр світової революції. Цього від Москви не зможе ніхто відібрати.

Для чого ж товаришеві Шумському, прикриваючись отакою фразою, замість глибокої постановки зводити справу приблизно ось до чого: що ж ви, мовляв, хлопці, ото робите? Що то ви там на Москву того — киваєте? „Москва — центр і мозок робітничого діла всього світу. Це є наша Москва“.

І, замаскувавши себе такою фразою, тов. Шумський ставить крапку, сподіваючись, що цього буде досить.

Яка необачність!

Ми знаємо, що Москва, являючи собою центр міжнародного революційного руху, є, крім того, і культурний центр братньої нам РСФРР.

Там теж відбуваються певні процеси культурного соціалістичного будівництва.

Разом із величним соціалістичним Електро-Кашіром і Волховстроем, разом із рухом уперед до соціалізму фабрик, заводів, організації робітничої класи, всесоюзними радянськими з'їздами, разом із конгресами Комінтерну, робітничими делегаціями з усього світу там відбувається культурна революція. Гартуються молоді письменники, росте й стає на тверді ноги нове містечтво.

Цей процес має для нас, що теж працюють на культурній ниві, будь-яке значіння чи ні?

Потрібно нам твердо сказати й у житті робити практичні висновки, що молода соціалістична Москва, пророблюючи на своїй ділянці певну культурну революцію, є наш товариш і друг?

Чи це замовчувати й давати потенціональним націоналістам - буржуа в нашої культурній роботі нехтувати молоду соціалістичну Москву?

Правда, є де в кого й у Москві смак до ганебних „Днів турбінних“, але дні турбінних не повинні й не можуть затулити від нас днів пролетарської Москви, як культурного центру РСФРР, а в окремих галузях і всього Союзу.

Це питання тов. Шумський обійшов мовчки. Навпаки, він дав відповідні ілюстрації до того, щоб виправдати нехтування Хвильовим соціалістичної Москви. Мовляв, коли б не оті шовіністи з Ленінграду й Москви, і коли б не отой український націоналістичний табір, усе було б як-найкраще.

А нам потрібна інша постановка, інша вимога до членів партії: *навіть при наявності шовіністичних елементів і в Москві, і в Києві, і в Харкові члени партії повинні мати завжди ясну перспективу культурно-національного будівництва й не вештатися між двома націоналістичними соснами.*

„Українська пролетарська література має поки-що надзвичайно слабкі творчі звязки з аудиторією своєї класи. Вона ще не має тієї атмосфери взаємотворчого впливу письменника на свою аудиторію, а навпаки.

Без неї неможливий творчий розмах пролетарської літератури й є неминучим її нидіння під ідеологічно чужими впливами фактично існуючої переважно селянсько-інтелігентської аудиторії.

Звідсіль крик Хвильового — „дайош пролетаріят!..“

І тут маємо спробу пояснити Хвильового, а не розібрати це гасло відповідно тих постанов, що їх виніс червневий пленум ЦК КП(б)У.

Гасло „дайош пролетаріят“ в інтерпретації Хвильового має зовсім іншу суть, ніж це говорить товариш Шумський.

Коли б Хвильовий так розумів це гасло, як пробує його пояснити Шумський, то звідди виникла б практична його діяльність і тієї літературної організації, де він відіграє керуючу роллю.

Коли глянемо на їхню останню діяльність, то вона далека від мотивів пролетаріату та його творчої доби.

Слід хоч би згадати передмову того ж таки Хвильового до Василя Еллана.

Все перебирав і підбирав у своїй статті Шумський, а цей документ упадницько-меншовицького характеру він якось забув. Прийшлося забути, бо коли б він спробував його використати, вся його концепція пішла б на вітер.

І нарешті, що практичного зробив Хвильовий та його однодумці, щоб встановити звязки з отією пролетарською аудиторією?

Психологічні памфлети, сатири на революцію й блок з ідеологами українського буржуа Зеровими говорить про иншу добу творчости й світогляду Хвильового, цілком протилежні тому, про що пробує писати Шумський у своїй статті.

„Трудно збагнути тов. Коряка, що вважається зараз у нас найвидатнішим марксівським критиком. Якийсь час аж до 1924 року він кричав на всю Україну, що вона, українська література, вмерла „і що далі початок нової літератури — пролетарської“, козиряючи Гартом. А зараз тов. Коряк із неменшим

темпераментом паніки сповіщає всіх про зраду жовтневої літературі, киваючи на теж саме ядро пролетарських письменників“.

І смішно, і дивно чути такі слова.

Сам тов. Шумський, підтримуючи й благословляючи на „браний путь“ ваплітовців на чолі з Хвильовим, кидає, як Зевес з Олімпу, громи й блискавки у просвітянство, а сам у той же час, як кобеляцький просвітянин (я не проти Кобеляк), по-дитячому наївно розуміє процес культурного будівництва соціалістичної України.

Коли тов. Коряк на початку гуртування українських революційних письменників і діяльності Гарту розглядав українську літератури, він ділив її на українську літературу, що служила буржуазії та її епігонам, і на українську літературу, що служить, точніше — починає служити пролетаріату.

Аналізуючи того часу українську літературу, що буяла з Гарту, він бачив у ній „початок нової літератури — пролетарської“.

В той же час він оголошував смерть українській упадницькій буржуазній літературі, що своєю базою мала кафе-шантани емігрантщини, літературі, засудженій самою історією на загибель.

І коли тов. Коряк говорить про зраду жовтневої літератури, то справа тут іде про певну групу ваплітовців, що певний час фрондували лінію партії, чоломкалися з Зеровими й фактично наплювали на

справу дійсно культурної революції на Україні. Ці матеріали дали підставу тов. Корякові голосно кинути цій купці людей обвинувачення в зраді жовтневій літературі.

Треба ж процес цей розуміти діалектично!

А діалектика — це, між иншим, дуже інтересна річ, товаришу Шумський!

В той час, коли певна частина ваплітовців зраджувала інтереси жовтневої літератури, виростала на Україні нова сила молодих українських революційних літераторів, що згуртувались у Молодняку, а потім і в літературній організації ВУСПП.

Коли тов. Шумський читав свою доповідь, а особливо в той час, як він її містив у „Більшовику“ — рух гуртування й організації літературних сил, що викинули своїм гаслом боротьбу з націоналістично-буржуазною навалою на підступи літератури Жовтня, широко розгорнувся.

Під гаслами боротьби з оцією буржуазно-націоналістичною навалою ми маємо гуртування революційних літературних сил.

Ніхто не говорить про їхню монополію на літературно-видавничу справу. Це було б навіть зле для справи літератури Жовтня. Але ж це — факт культурного значіння.

Тов. Шумський мовчки обходить ці громадські події. Він навіть у примітці жодного слова про це не натякає. Йому це не потрібно, бо він розглядає

Хвильового та його однодумців, як монополістів на культурну революцію на Україні. А для ширми витягує „просвіту“. Будім - то згадані організації не ведуть і не вестимуть боротьби з просвітянством?!

Правда, є й зараз одинокі особи, крім Шумського, що в процесі організації літературних сил Жовтня проти упадництва, богемщини та націоналістичного полону Вапліте вбачають багато різкого й навіть „неприємного“.

А зараз, мовляв, треба було б новим літературним організаціям „реабілітувати себе“.

В чім „реабілітувати“ й перед ким „реабілітувати“?

Може, перед табором а - ля Зерови?

Невже це диктується якоюсь - то галантністю? Далеко не так, бо по суті тут є міщанські погляди на шляхи й методи розв'язання проблеми культурної революції. Міщанин завжди залишиться міщанином, навіть і в політиці.

Міщани або нічого нетямущі в культурній революції навіть пустили легенду про елементи напостовства в нашій культурній роботі на Україні.

Ці міщани хотіли бачити так звану „реабілітацію“, мабуть на мотив „Де згода в семействі?“.

Таким же міщанином виглядає тов. Шумський, коли він цькує Коряка, коли він обзиває його Шулятиком.

Кінчає статтю тов. Шумський, згадавши про Василя Блакитного, наче хоче цим довести, що погляди

Шумського знайдуть у роботах Василя підтвердження. І для цього наводить, між иншим, цитату, що безпосереднього відношення до болючих питань сучасности української культурної революції немає: „Церкви старовинні — в повітря! Вишневі садки — під сокиру! Прорвати Карпати тунелем! Динамітом — пороги Дніпрові! Гей, сивий, уже бачу тебе я в шорах камінних, у шлюзах“.

Коли вже згадувати з цієї нагоди про погляди Василя Блакитного на шлях розвитку письменницьких сил Жовтня, то чи не слід згадати такі його слова: „Майбутнє покаже, хто з поодиноких гартованців є крицею і нею лишиться, а хто м'яким оловом чи, може, навіть золотом, котре хоча й представляє в перехідовій добі обмінну вартість, але об'єктивно є лише матеріалом хіба для будови нужників, як определив його вартість товариш Ленін“¹⁾.

Час показав, що між бувшими гартованцями у Вапліте за термінологією Блакитного є й „золоті“ люди²⁾.

Шумський це обминув, йому не вигідно сказати у вічі правду тим, хто помилився, і допомогти стати їм на правдивий шлях. Він цього не може й не хоче.

¹⁾ В. Блакитний. „Без маніфесту“. Гарт. Альманах I. 1924 р., стор. 157.

²⁾ Маю на увазі групу Хвильового. Після виходу № 2 „Більшовика“ Вапліте надрукувало постанову про виключення із своїх рядів Хвильового, Ялового та Досвітнього. Але поки що мотиви цього виключення досить невиразні.— А. Х.

Відповідаючи на статтю тов. Шумського, М. Скрипник, між иншим, каже: „Нас може цікавити те, що товариш Шумський хвильовистське протиставлення — „не Москва, а Європа“, яке визнала червнева резолюція партії за буржуазний ухил суто політичного характеру, спробував прикрити своєю безвинною формуловою: „Європа чи просвіта“.

Лозунги Хвильового й неокласиків говорили не про протиставлення досягнень європейської культури, тоб - то не про протиставлення капіталістичної Європи обмежуваному світоглядіві просвітянського закарпелку. В такому разі була б справа инша. В Хвильового йшла справа про протиставлення психологічної Європи (а в дійсності капіталістичної Європи) Москві „за всяку ціну“.

Ні, товаришу Шумський, вам не пощастить прикрити хвильовистські непартійні ухили, що їх навіть самі ваплітовці визнали за збочення з класової пролетарської лінії інтернаціоналізму.

Не такого виступу чекала партія від Шумського. Не спроби затуманити очі читачам перекручуваними фразами, скерованими на те, щоб сховати ідеологічні ухили, виявлені Хвильовим та иншими в літературній дискусії, а навпаки — чекала прямого, безпосереднього, дійсно більшовицького виявлення і висвітлення тих неприпустимих ухилів.

Нехай сам Хвильовий та його ваплітовські співробітники заявляють, що „до вищезазначених збочень

од пролетарської партійної лінії ми дійшли в запалі літературної дискусії, у боротьбі з проявами неущта, напостовства та просвітянства, в запалі боротьби проти вікового „епігонізму“, що проти них ми вважаємо за свій революційний марксистський обов'язок провадити боротьбу й надалі“.

... Це лише тов. Хвильовий, очевидно, гадає, що, склавши заяву 11 грудня 1926 року з визнанням своїх помилок, він уже цілковито позбувся комуністичного обов'язку далі самому, іменно самому, виступати з проведенням дійсної партійної думки. Отже, тов. Хвильовий, як і взагалі ваплітовці, не гадали для себе обов'язком вмістити не лише які-небудь статті в своєму часописі про червневу резолюцію ЦК, а навіть не вмістили в ньому й своєї власної заяви про свої власні помилки.

Хто дійсно стоїть за переведення партійних засад, за відстоювання резолюції червневого пленуму ЦК КП(б)У, для того обов'язком є не виправдування політичних ухилів різними тим більше якими-будь перекручуваннями, не вишукування виправдувальних приводів і т. инш., а навпаки: певне й визначене констатування тих ухилів, і оскільки справа йде про ідеологічну боротьбу в українському культурному процесі, виявлення відблисків тих збочень у літературній творчості й тим дати дійсну товариську допомогу письменникам із немарксистів стати письменниками - марксистами.

Замість такої роботи над письменниками тов. Шумський, за словами тов. Скрипника, видає Хвильовому „індульгенцію“.

В спеціальному розділі „Пролетаріят в українському культурному процесі“ тов. Скрипник відповідає на плутану й неправдиву установку Шумського що до пролетаріату: „Більше того, виявляючи причини помилок Хвильового й упадочництва деяких інших пролетарських письменників, тов. Шумський говорить: „Причину треба шукати в соціальних протиріччях непу, вона до певної міри заховується в тому, що наша пролетарська література не має активної пролетарської аудиторії, що вона не почуває ґрунту під ногами“. Отже тов. Шумський не лише не просто позабув про пролетаріят, а навпаки, він заявляє, ніби - то пролетаріят не є дійсний і найбільший чинник українського культурного процесу.

Чи можна дійти до абсурднішої гадки, до більшого превалювання в непевності, хибності, слабкості, помилковості своєї власної лінії погляду на масу, на пролетаріят?“

І далі: „Причина помилок Хвильового була в тому, що він відірвався ідейно від пролетаріату й попав під вплив буржуазних письменників, буржуазних ідеологів, буржуазних лозунгів“.

Так, тов. Шумський, „на превеликий жаль“, „несподівано“, „для самого себе непомітно“, „в запалі боротьби“, „захоплюючись формально - літературними

досягненнями“, „козируючи“, з „темпераментом“, „загальними фразами“— зробив спробу прикрити ідеологічні ухили товаришів із Вапліте й цим самим став на чолі тих, хто ніяк не хоче переводити в життя червневу резолюцію ЦК КП(б)У й тягне партію на непевний шлях.

ЯСНОЮ ДОРОГОЮ ¹⁾

Українській літературі доведеться відограти велику роль організатора, агітатора - пропагатора нових ідей, нових дій, скерованих до руйнування капіталізму і до сприяння соціалістичним паросткам.

Мало того, українська художня література є найактивніший чинник цього будівництва. Свого часу українська література була цементом національно-визвольних ідей, що вели до боротьби з царатом під проводом української буржуазії, що на ґрунті культурно-господарчих протиріч у старій Росії формувала свої сили.

Господарем України нині є не буржуа, а пролетаріат і українське слово, книга, газета і всі ті, що її роблять, повинні стати до дійсного служення завданням, що їх несе на своїх прапорах ком-партія.

¹⁾ „Комуніст“ 15 травня за 1927 рік.

Коли буржуазія перед Великою французькою революцією фрондувала проти феодалізму, вона дала фалангу наукових, культурних діячів, що особливо на літературному полі виявили суть своїх політичних культурних домагань. І зараз література в руках буржуазії грає не останню, а першорядну роль. Вона отруєє широкі маси трудящих, вона консолідує, організовує буржуазію, вона, нарешті, бреше в інтересах своєї класи, виявляючи цю брехню в різних формах. Від репортерської замітки до найвищого художньо-літературного утвору ця отрута йде до широких багатомільйонних мас і робить своє діло.

Не даремно ж так багато сил доводиться витратити організованому пролетаріатові та його комуністичним партіям на боротьбу з цією отрутою буржуазії, що в своїх руках має великі матеріальні засоби.

Вже давно відомо, що чистого, незалежного мистецтва для мистецтва немає. Це в більшій мірі стосується літератури. Хіба ми не знаємо, що для реклами того чи іншого капіталістичного підприємства пишеться романи, працюють цілі газети то-що. Хоч зовні всі ці літератори вдають собою об'єктивних митців, що працюють на справу мистецтва й літератури, як такої.

Отже, відома річ, що література певної доби відбиває в більшій чи меншій мірі прагнення класи,

служить йому й бере свої органічні соки, що йдуть на її буяння, з того ж таки класу.

І коли ця істина має підстави в житті всесвіту в минулому, то зараз вона в найбільшій мірі є аксіомою нашого життя.

Ми свідки й сучасники поділу світу на два табори: пролетаріату й буржуазії. Капіталізм зогниває, у нього агонія, йому не допоможе й часткова стабілізація, бо сили пролетарської революції, сили революційно-національного руху в Китаї, організація робітничої класи не так уже слабі, щоб говорити про те, що остаточну перемогу пролетарської революції й будівництва соціалізму можна поставити під сумнів.

Але цей шлях перемоги — важкий, він складний і багатогранний, особливо в нас, де збройна боротьба з буржуазією закінчена й розпочинається велетенське будівництво соціалізму. Воно повинно розгорнутися й у справі культури, а особливо в літературі.

Літературу на службу нашій добі соціалістичного будівництва!

Літературу на службу організації сил світової революції для остаточної її перемоги!

Літературу на перетворення суспільства в усіх його частинах і піднесення його на вищий недосяжний щабель!

А в нас на Україні, крім цього, ми маємо висунути ще одно гасло — література на службу культурного

будівництва українського народу, на службу дійсно інтернаціональних підвалин у цій справі!

А щоб це зробити, ми маємо провести велику боротьбу за якість і за ідейну чистоту в літературі, гідну великої класи.

За останні два роки на Україні прошуміла так звана літературна дискусія. Вона плеснула за межі літератури й вийшла на політичне поле.

Націоналістичні гасла — геть від Москви будь-якої — і орієнтація на психологічну (буржуазну) Європу зустріли з боку партії належну відповідь і одсіч. Їх було кваліфіковано, як антипролетарські, некоммуністичні, не наші.

Але фактично дискусія не вгавала, і група Хвильового продовжувала й після цих постанов фрондувати проти лінії партії в культурно-національному питанні.

Факти з „Першим зошитом“, „Червоним Шляхом“, передмовою до Василя Еллана найкраще говорять про те, що ця група вирішила серйозно, вперто бойкотувати генеральну лінію культурного будівництва на Україні, що її встановив червневий пленум ЦК КП(б)У. Ця фронда партійної лінії фактично довела товаришів із зазначеної групи до ухилу, збочення з партійної лінії в національному питанні й об'єктивно перекинула місток до утворення єдиного національного фронту проти лінії партії, починаючи з Хвильового й кінчаючи націоналістом-фашистом Донцовим.

Тут розгорталася дискусія, що кинула націоналістичні гасла, а за кордоном Маланюки й Донцови — українські фашисти потирали руки, сподіваючись заколоту на Радянській Україні в комуністичній партії.

Червневий пленум ЦК у відповідний спосіб характеризував дискусію й ті націоналістичні ухили, що виявилися в ній.

„Такі гасла можуть тільки служити прапором для виростаючої на ґрунті непу української дрібної буржуазії, що розуміє відродження нації, як буржуазну реставрацію, а під орієнтацією на Європу, безумовно, має на увазі орієнтацію на Європу капіталістичну — відокремлювання від цитаделі міжнародньої революції столиці СРСР — Москви.

Цим шляхам буржуазного розвитку ми протиставляємо наш пролетарський шлях.

Партія стоїть за самостійний розвиток української культури, за виявлення всіх творчих сил українського народу. Партія стоїть за широке використання українською соціалістичною культурою, що її будується, всіх цінностей світової культури, за рішучий її розрив з традиціями провінційальної обмежености та рабського наслідування, за утворення нових культурних цінностей, гідних творчости великої класи.

Але партія це робить не шляхом протиставлення української культури культурам інших народів,

а шляхом братнього співробітництва робітників і трудящих мас всіх національностей у справі будівництва міжнародньої пролетарської культури, в яку українська робітнича класа зможе вкласти свою частку“ (Червневий пленум ЦК КП(б)У).

Ішла боротьба за генеральну лінію, і партія впевнено й глибоко заглянула в майбутні перспективи культурного будівництва України.

Пленум Центрального Комітету мав досить матеріалу, щоб виносити такі постанови.

Широке радянське суспільство досить добре про це знає.

Своїми гаслами: „геть від Москви, бери психологічну, а значить і буржуазну Європу“, голова Вапліте тільки переказував лише власне те, що формували українські буржуазні літератори. Застереження було своєчасне. Лінію культурного розвитку соціалістичної України яскраво намічено червневим пленумом ЦК, і вона могла стати за теоретичну підвалину для кожного члена партії і рад. громадянина, що вирішив, не вагаючись, щиро працювати разом з усією партією над вирішенням національної проблеми.

Але факти показали, що є певна частина навіть членів партії, що стали фактично відгомоном націонал-буржуазних прагнень.

Після червневої постанови пленуму ЦК партії про шляхи розвитку української культури, ніби у

відповідь на це, Вапліте випускає „Перший зошит“, де фактично фрондує проти лінії партії в культурно-національній справі.

ЦК констатує, що такий вчинок іде проти постанов червненого пленуму, але, не вважаючи на це, „Червоний Шлях“, де за головного редактора був Шумський — член ЦК і наркомосвіти, продовжує стару лінію, нічим не відбиваючи у своїй роботі лінію, що намітила партія.

Фактично ця лінія — Вапліте і Шумського, як головного редактора „Червоного Шляху“ — була в тому, щоб здати до архіву червнену резолюцію ЦК КП(б)У, особливо в культурній частині. Не даремно ж про цю резолюцію ні слова ніде не було сказано: ні в „Червоному Шляху“, ні в „Першому зошиті“, навіть ні в першому числі журналу Вапліте. Навпаки, у черговому числі (26 р.) „Червоного Шляху“ дається відповідну рецензію на „Зошит“.

Там розхвалюють Вапліте за молодецьке завзяття, успіх. А ваплітовці на поставлене питання — чи вони за лінію червненого пленуму, чи проти — мовчать.

І тільки після того, як на Україні розворушилася суспільна думка й рух серед культурних і письменницьких сил, що вітали лінію партії, і коли групу Хвильового, що фактично використала Вапліте, як її це хотілося, було притиснено в куток, вона „зріклася“ тої лінії, що її фактично вела на користь українського націоналізму — проти партії.

Бо не даремно український фашист Донцов на початку літературної дискусії писав: „Головною справою тепер на Україні є... надати жовтоблакитній ідеології сили фанатизму й жорстокости, яка б забезпечила їй перемогу...“

І, нарешті, не даремно той же фашистський орган „Літературно - науковий вісник“ у кінці 1926 р., характеризуючи виступ Хвильового, писав: „Правда, Хвильовий застерігається, що „не треба плутати політичного союзу з літературою“, але, на нашу думку, визволення української культури з - під убійчих впливів російських і введення її в блискучу родину західніх національних літератур, матиме вплив на весь спосіб думання нашої інтелігенції і приведе многих до переконання, що можна навіть, лишаючись комуністом, бути свідомим того, що „політичний союз із Москвою“ є в дійсності колоніальна залежність, та що в силу економічних і культурних причин Україна може бути або московською колонією, або справді самостійною нацією“.

Ми вже не будемо говорити про загальновідому справу, що Жовтень поклав нові основи взаємин між народами колишньої Росії, що жодних колоніальних елементів взаємин між цими народами немає й не може бути, бо комуністи не можуть стати колонізаторами, бо вони є авангард робітничої класи, бо, нарешті, партія вживає всіх заходів, щоб лишки рустяпства викорінити назавжди. І воно буде вирвано!

Доказом цього є велетенська робота радянських республік на терені Союзу на підвалинах самостійності кожного народу і братерських взаємин всіх визволених народів з-під ярма капіталу. Кожен робітник, селянин, інтелігент, спостерігаючи будівництво нашої доби, може в цьому переконатися.

Але справа тут далеко глибша, і міститься вона не в цьому. Коли вузьколюбим українським емігрантам-націоналістам від злости в голові все перевертається догори ногами, то, як бачимо з наведеної цитати, пани Донцови раді об'єднатися і з „комуністами“, тільки такими, що, ідучи шляхом Хвильового, нарешті дійшли до того, що „є в дійсності колоніальна залежність“ від Москви.

Як бачимо, фашизм може простити й комуніста, коли той фактично дійде до чистого націоналізму й стане в його руках зброєю.

Хвильовий разом із своєю групою начеб-то зрікся помилок. Але в той час, як він писав про зречення своєї лінії, з-під його пера вийшли інші рядки: „Громадянська війна закінчилась. Комунар (ясніше — лірик) не зрушив бетонно-світових підпор“. Замість „Червоних Зір“, „над розвіяністю хмар замаячив безвихідний неп, з його диким бюрократизмом і гладкими непманами“, або: „всяка спроба того або іншого поета піти в ногу з сучасністю неминуче заводить його в глухий закуток безпорадного песимізму“.

Ось і щире відмовлення від тих сподіванок, що покладають на нього націоналісти Донцови. Людина доходить до повної плутанини й кидає в життя гасла, не наші, а ворожі нам, гасла, що фактично заперечують існування й розвиток нашої соціалістичної держави.

І даремно тов. Шумський у своїй промові, видрукованій у № 2 „Більшовика України“ за 1927 рік, робить спробу все фактично звести до „превеликого жалю“, до „непомітного“, до „несподіваного“ в теперішніх поглядах і твердженнях Хвильового. Такі пояснення Шумського є не що інше, як спроба прикрити собою всі помилки, що зробила їх перед партією й соціалістичною Україною група Хвильового. Прикрити — бо фактично і сам тов. Шумський, як редактор „Червоного Шляху“, „на превеликий жаль“, „несподівано“, „для себе самого непомітно“ перекручував лінію партії в культурно-національному питанні й фактично цим сприяв утворенню атмосфери єдиного національного фронту, що зривало червневу резолюцію ЦК КП(б)У.

Ще й досі ваплітовці не можуть позбутися того хатнього гіпнозу групи Хвильового. Замість щирої, ясної, одвертої відповіді на поставлене питання ми бачимо крутість, „кобеляцько-французьку“ дипломатію.

Ми, мовляв, академічні люди. Нам ніколи звертати увагу на „дрібненькі“ справи, що їх розв'язує

в культурно - національному питанні партія. І дійсно, так воно виходить. Був час і місце давати величезні статті своїх президентів і віцепрезидентів, що фактично стали апологетами українських націоналістів. „Перший зошит“ можна було спеціально присвятити походові на генеральну лінію партії в культурній справі, можна було зовсім мовчки обійти це питання в першому числі журналу, і тільки в другому товариші, не даючи ґрунтовної відповіді на болюче культурне питання, вміщують у відділі „Хроніка“ Вапліте „про закиди Вапліте в ідеологічних збоченнях“. Характеристична постанова! Але вона стане ще яснішою, коли глянути на пункт п'ятий тієї ж „хроніки“, де читаємо постанову про т. т. Досвітнього, Хвильового та Ялового.

Вапліте десь загубило суть розходжень із Хвильовим (коли вони єсть...) і боком обходить їх.

Може б таки ми довідалися, як ото розуміти таку постанову Вапліте про групу Хвильового: „Хоча товариші й зреклися в листі (1/XII 1926 р.) своїх помилок, проте надалі в остаточних по літературній дискусії висновках, а також у поглядах на шляхи розвитку пролетарської літератури на Україні між товаришами та рештою Вапліте не досягнуто згоди... постановили виключити т. т. Досвітнього, Хвильового та Ялового із складу Вапліте.

В чому саме не досягнуто згоди й які Вапліте робила з літературної дискусії „висновки“—невідомо.

Товаришам із Вапліте, що думають плекати такі традиції своїх взаємин з революційним суспільством, слід нагадати примітку від редакції „Комуніста“ до їхнього листа про виключення із своїх рядів групи Хвильового :

„Вміщаючи листа президії Вапліте, редакція не може не відзначити, що мотиви („Не досягнуто згоди“ й таке інше) до виключення т. т. Досвітнього, Хвильового та Ялового досить таки невиразні. Тимчасом читке й виразне ставлення до культурно - літературних процесів (чого саме й бракує т. т. Досвітньому, Хвильовому та Яловому) є основна передумова правильного розвитку тієї чи іншої літературної організації. Редакція охоче відвела б місце літорганізації Вапліте для повного з'ясування її позицій в питаннях, що в них вона „не досягла згоди“ з виключеними із Вапліте товаришами“.

Коли товариші про це забули — нагадуємо: відповісти їй зараз не пізно. Коли ж тут маємо спробу нехтувати запит „Комуніста“, то це ж фактично лінія Хвильового й Шумського. Ми добре знаємо, до чого вона веде.

Слід би кінчити гру з оцією „кобеляцькою“ дипломатією і сказати прямо, одверто, так, як можна сподіватися цього від дійсного пролетарського письменника, в чому саме міститься розходження й що робитиме Вапліте далі.

Бо не личить академії, та ще й „Пролетарської Літератури“, ховати, як струсь, у пісок голову.

Так фактично, може цього й не бажаючи, Вапліте ще й досі своєю „подвійною політикою“ веде до підбурювання націоналістичних сподіванок Могилянських, що з обрізами, хоч і вві сні, бродять по Києву, щоб стріляти українську радянську інтелігенцію, що дійсно твердо стала на ґрунті допомоги пролетаріатові в соціалістичному будівництві („Убивство“ Могилянського, вміщене у „Червоному Шляху“ за 1926 р.).

І тут маємо зазначити основні елементи, що є передумовою творення нашої літератури.

Біда наших академиків не в тому, що вони дають добре оброблені твори з формального боку. Це потрібно. Без цього наша література не зможе вийти на широкий шлях світової літератури. Біда її в тому, що вона пробує варитися у замкнених кабінетах, відірваних від життя. Тоді ми будемо мати, може й прекрасні з формального боку, досягнення, але фактично з соціального боку вартість такого твору, коли не буде шкідлива, то вона не принесе й користи.

Процес творчости нашої української літератури може відбуватися лише на взаємовпливі маси й письменника. Це не визначає конечної потреби масовизму. Але це говорить про потребу звязків письменника з масами.

Щоб відбити всі частини життя й допомагати його перетворювати, пролетарська література мусить знати це життя, пролетарська література має творитися на терені широкої будівничої епохи.

Відбиваючи усі відтінки життя, література українська мусить бути просякнута пролетарською суттю. В нашу літературу проходять елементи упадництва, містики то - що. Це прояви дрібнобуржуазного впливу, об'єктивно скеровані проти творчої доби пролетаріату.

Це не може доводити до спрощування літературного твору, бо такий підхід дасть зниження нашого культурного рівня й фактично негативно вплине на розвиток соціалістичної культури.

І коли перед пролетарською літературою постає небезпека збитися на захоплення окремими ділянками, відірваними від цілого комплексу пролетарського життя, і піти шляхом спрощення, подекуди вульгаризації, то перед революційно-селянською літературою справа далеко складніша.

Бо завдання, що стоять перед рев.-селянською літературою, — не тільки підняти село культурно, але, головню, повести його за пролетаріатом і вивести на широкий шлях соціалістичного будівництва на селі.

Тому в революційно-селянській літературній творчості треба відкидати елементи спрощення й вульгаризації селянського життя. Вони путами вяжуть ноги молодого революційного села й тягнуть його назад, до прадідівських звичаїв.

В нашій літературі трапляються випадки канонізації негативних боків села. Це теж негативна риса.

Уникаючи абстрагування села, що веде до академізму, мусимо підбадьорювати й допомагати

паросткам нового села, звязувати його з усім комплексом роботи нашої республіки, безумовно не витравляючи сільських образів з літературної творчості революційно-селянської літератури.

Але, крім пролетарських і революційно-селянських літераторів, ми маємо на Україні шари попутників.

В основному вони походять із села. Беруть звідти собі художню поживу. Одні цілком пройшли через цей етап і щільно підійшли до лав пролетарських письменників, другі стали на півдороги, і багато подекуди випадкових фактів можуть того чи іншого письменника-попутника відкинути далеко у правий бік, аж до буржуазних літераторів.

Завдання — найбільші шари письменників-попутників втягти в орбіту нашого будівництва, утворити навколо них товариську атмосферу в роботі.

Це завдання в цілому розвитку української літератури можна виконати лише в тому разі, коли ми утворимо марксівську критику.

Вона повинна мати у нас почесне місце. Але її велика роля буде реалізована в конкретному житті лише тоді, як вона зможе дійсно всебічно давати художню й соціальну оцінку того чи іншого твору.

Боротьба ідеологічна, що перенеслася в літературу й точилась там майже два роки, — дала декому привід говорити, що в культурному процесі на Україні взято напостівську лінію то-що. Мовляв, іде

боротьба з літературними школами, а це суперечить лінії ЦК ВКП в художній літературі. Ми розуміємо, що такі чутки ширять могилянські, бо вони сподіваються прикрити такими розмовами свою буржуазну роботу в літературі.

Не з формами, не із школами, а з певною буржуазною ідеологією, що прагне пройти через ці школи в літературу, бореться партія і буде боротися. Коли навіть неокласики, залишивши певне політиканство, дадуть цінні вклади в українську літературу, хоча б і переклади стародавніх класиків, хто ж відмовиться відзначити це, як культурну подію?

Відзначаючи формальні досягнення незалежно від того, до якої школи належить автор твору, оцінюючи соціально кожен твір, проводячи роботу в колах попутників, скеровану на втягнення їх у соціалістичний процес, — критика має бити убійчим вогнем ворожі пролетарській революції сили в літературі.

Досі в українській літературі не було центру, що на загально-письменницьких справах радянських письменників об'єднав би всі сили.

Боротьба, літературна дискусія, невиразність організаційних форм — все це не давало можливості реально поставити питання про утворення федерації радянських письменників України.

Ми не можемо зараз сказати, в які форми виллється федерація письменників, але зрозуміло, що справу цю висовує життя.

У всякому разі осінь цього року, на нашу думку, повинна принести ще більшу консолідацію революційних письменників України. Федерація радянських письменників України має служити справам революційної української літератури, а звідци все. Слід через місяць, чи щось, поставити цю справу на обговорення, щоб новий літературний рік стрінати більш підготовленими до дійсної творчої роботи.

Ми не можемо обійти справи взаємин між об'єднанням революційних письменників України з революційними письменниками інших народів СРСР, і зокрема з Росією. Наші письменники мають ввійти у відповідні стосунки з такими ж організаціями братніх нам народів і сприяти утворенню спілки федерацій літературних орг. народів, що оселяють СРСР.

Ми допоможемо нашим товаришам революційним письменникам Західньої України стати твердіші на ноги, бо знаємо, що цього немає й не може бути ні в Румунії, ні в Чехословаччині, ні в панській Польщі.

Не даючи монополії жодній, що вже існують, літературній організації (Молодняк, ВУСПП, Плуг, Вапліте то - що), ми мусимо зробити все, щоб література українська відіграла свою роль в соціалістичному будівництві.

Резолюції червневого пленуму ЦК КП(б)У про шляхи української культури й особливо політбюра ЦК КП(б)У про політику партії в справі україн-

ської художньої літератури дають ясні перспективи нашого культурного процесу і, зокрема, в літературі.

Резолюція політбюро відкидає в бік усякі націоналістичні крякання про те, що українська література буде йти шляхом провінційальної підлеглої літератури, що за свої етнографічні межі вона не вийде, „творення української пролетарської літератури може йти лише шляхом свого удосконалення, виявлення нових мистецьких вартостей, збагачення, культурним надбанням усього людства“.

І зразу ж за цим ЦК нашої партії каже: „Але українському пролетарському письменству слід підходити до всіх джерел буржуазної літератури з підточеною марксистського зброєю, щоб не потрапити в лабету чужої ідеології“.

Це має безпосередній зв'язок з основними проблемами літературної дискусії.

ЦК партії зосереджує увагу наших літераторів на тому, що „останніми часами буржуазні елементи в літературі виявляють себе не лише в ідеологічній праці, розрахованій якраз на задоволення потреб української буржуазії, що зростає“ (резолуція червеного пленуму ЦК КП(б)У), але за кордоном радянської України серед українських письменників фашистського національного табору складається похід і на літературному терені проти соціалістичної України в спілці з фашистською Польщею.

Відблиски цього виявляються й в літературі на радянській Україні („Убивство“ — Могилянського та інші). Ці антипролетарські течії відбилися в роботі українських буржуазних літераторів типу „неокласиків“, не стрінули опору й навіть були підтримані деякими попутниками й Вапліте на чолі з Хвильовим та його групою.

Хай подумають як слід ті, що хотіли зробити з української літератури засіб перетягти партію на неправдиві позиції в національному питанні. Хвильовий ішов із щитом — Шумським, перекручуючи й бойкотуючи лінію червеного пленуму ЦК КП(б)У.

Він в цьому поході виявляв інтереси й прагнення української буржуазії й мав підтримку Вапліте. І коли навіть зараз Вапліте не каже й поки-що не хоче казати всієї правди нашому революційному суспільству, то ми можемо тільки порадити товаришам скоріше сказати все одверто, так, як треба говорити це дійсним пролетарським письменникам нашої доби. Краще зовсім не говорити правди, ніж сказати півправди.

Мудрість письменника нашої доби — відчувати й перетворювати в образах зрозумілих мільйонам праці всю велич днів боротьби за нове й творення його.

Його розум, його воля, ненависть до старого й велика всемогутня любов, що не має меж до нових соціалістичних днів в історії людства, повинна відбити на скрижалях пролетарської літератури цей

дух і через неї, через сотні, тисячі, мільйони читачів втілювати нові почуття й думки в життя.

Ми повинні шаленим темпом розвинути роботу наших письменників, щоб вони сами удосконалювалися, збагачували свій досвід усіма культурними надбаннями людства й підняли на свої плечі велику вагу історії на культурній ділянці.

На дорогу нашу робить спробу вийти українська буржуазія й підкласти нам фугаси.

Вона обдурює й засліплює декого національним романтизмом, вона рада всадити ножа в спину пролетаріатові, вона розпродує робітничо-селянську Україну фашистській Польщі й мріє над Дніпром знову воскресити польського магната та єзуїта.

Хай пани Пілсудські мріють про кордони 1772 р. й скаженіють від нашої робітничо-селянської моці. Засуджені на смерть завжди б'ються в конвульсіях. Так у конвульсіях б'ється зараз гонорова Польща магнатів, що з хрестом єзуїта й римського папи — фашизму готує свої сили для походу на радянську Україну.

Хай!

Кожен, хто збивається з нашого шляху, неминуче об'єктивно чи суб'єктивно надає нової гальванізації смердючому смітникові польських магнатів та їхнім блюдолизам — ундівцям.

Є й в нас на Україні люди такі, як Могиланський, що раді купити бомбу в усякого, хто щиро

й без крутійства став і стає на шлях допомоги пролетаріату в його творчій роботі.

На превеликий жаль, окремі члени партії збилися з вірного шляху й перекручують лінію партії, граючись цим, на руку Могилянських, в утворення єдиного національного фронту проти пролетаріату України (Тов. Шумський, т. Хвильовий із своєю групою). Для цього була використана як слід Вапліте, але вона обходить, поки-що боком, вичерпну відповідь на найважливіші питання перспектив нашого культурного будівництва.

З напруженими м'язами мільйонів соціалістична Україна димить заводами, шахтами, б'є пульсом Дніпрельстану й творить і творить українсько-радянську культуру. Гартує нові кадри культурних робітників для нових боїв.

І в центрі цього виру творчої доби пролетаріату стоїть компартія.

Ніщо не допоможе українським буржуа, щоб на Україні скерувати біг культури в інше річище.

Так само засуджена на смерть спроба українських буржуазних літераторів збити українську пролетарську літературу на манівці.

Не буде цього!

Гідна своєї доби українська жовтнева література вийде на ясну дорогу під проводом пролетаріату.

Історія таки засудила панів Донцових протерти останні штани в емігрантщині й не побачити на

Україні того, про що вони мріють разом із Могиланським.

Не упадництво, а вир творчої роботи мільйонів мас!

Не скигління, а ясна путь соціалізму!

Не націоналістичні збочення, а Інтернаціонал народів.

Ось той шлях, що дасть нечувані досягнення в українській літературі й виведе її на шлях могутніх світових літератур доби пролетарської революції та будівництва соціалізму.

ПОЛІТИКА ПАРТІЇ В ГАЛУЗІ УКРАЇНСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Постанова Політбюра ЦК КП(б)У

1. Стоячи на ґрунті резолюції ЦК ВКП(б) що до художньої літератури, ухваленої в червні 1925 року, ЦК КП(б)У вважає, що:

Будівництво соціалізму в нашій країні, що одною з своїх передумов ставить творення української радянської культури, в цьому процесі на чільне місце висовує творення й розвиток української художньої літератури. Будучи величезним знаряддям культурного піднесення робітничо-селянських мас, виявляючи творення нової соціалістичної культури, українська художня література водночас стає одним із наймогутніших засобів зміцнення союзу робітництва й селянства — знаряддям для пролетаріату в ідейному керуванні цілим українським культурним процесом.

Тому перед пролетаріатом стоїть завдання активної й органічної участі в цій галузі й передусім широкого ознайомлення з українським літературним

мистецтвом і організації пролетарської суспільної думки навколо цих питань (поширення й побільшення української художньої книги серед робітництва профспілчанських і інших книгозбірень, студіювання в різних формах цієї літератури в робітничих клубах, в радпартшколах, в комсомолі—літературні диспути, вечірки з участю робітництва і т. инш.). Повинно скласти суспільне пролетарське оточення українському художньому письменству, впливати на нього, і таким чином соціально ним керувати, а водночас виявляти нові літературні сили з лав робітництва.

2. Проводячи роботу, скеровану на підвищення соціальної і художньої якості літературного мистецтва, партія борює всякі контр - революційні, буржуазно - ліберальні то - що виявлення в літературі. В той же час партія висловлюється за вільне змагання різних угруповань і течій в цій царині: „Підтримуючи матеріально й морально пролетарську й пролетарсько - селянську літературу, допомагаючи попутникам і т. инш., партія не може надати монополії якійсь із груп, навіть самій найпролетарській по своєму ідейному змісту,—це значило б загубити, перш за все, пролетарську літературу“. (З постанови ЦК ВКП(б) в червні 1925 р.).

Тому жодна з літературних груп, існуючих на Україні, не може претендувати на монополію й на пріоритет.

3. Мистецькі шукання й змагання в українській літературі, що стоять на ґрунті пролетарської революції, відбуваються в соціальній площині, наміченій

резолуцією черв. пленуму ЦК КП(б)У, яка говорить, що на ділянці творення соціалістичної культури йде боротьба за її ідейну чистоту з ворожими силами буржуазії.

Що до шляхів української культури — „партія стоїть за самостійний розвиток української культури, за виявлення всіх творчих сил українського народу. Партія стоїть за широке використання українською соціалістичною культурою, що будується, всіх цінностей світової культури, за рішучий її розрив з традиціями провінційальної обмежености та рабського наслідування, за творення нових культурних цінностей, гідних творчости великої класи.

Але партія це робить не шляхом протиставлення української культури культурам інших народів, а шляхом братнього співробітництва робітників і трудящих мас всіх національностей в справі будівництва міжнародньої пролетарської культури, в яку українська робітничка класа зможе вкласти свою частку“ (Червневий пленум ЦК КП(б)У).

Творення молоді української пролетарської літератури може йти лише шляхом свого удосконалення, культурним виявленням нових мистецьких вартостей, збагаченням надбання всього людства. Але українському пролетарському письменству слід підходити до всіх джерел буржуазної літератури з відточеною марксистською зброєю, щоб не потрапити в лабету чужої ідеології.

4. Справжнє творення української пролетарської літератури може відбуватися тільки на базі постійного зв'язку з робітничими й селянськими масами, з виявленням властивих пролетаріату художніх вартостей, з постійним взаємовпливом письменства й маси. Відрив поодиноких осіб від цієї бази, розрив з нею зв'язків, самозакохання й самозамикання, хоч би під гаслом „кваліфікації“, давав би явище соціального й мистецького занепадництва.

5. Одним з таких шляхів зв'язку літератури з масою є вживання літературно-художніх образів, властивих робітництву чи селянству, що, зрозуміло, жодним чином не може доводити до літературного хвостизму, цеб-то до відмовлення від світових мистецьких досягнень і до вульгаризації літературного твору. Гасло боротьби проти „хуторянства“, правильне в розумінні протесту проти хуторянської обмеженості й проти впливу на літературу хуторянського куркульства, безумовно неправильне й шкідливе, оскільки воно визначає цілковите відмовлення від властивого селянству літературно-мистецького матеріалу: „Завдання полягає в тім щоб переводити на рейки пролетарської ідеології їх (селянських письменників) кадри, що зростають, ні в якому разі не витравляючи з їх творчості селянських літературнохудожніх образів, що є необхідною передумовою для впливу на селянство“. (Постанова ЦК ВКП).

6. Щоб відповідати завданню пролетаріату перетворити ціле соціальне буття, українська художня література, що стоїть на ґрунті пролетарської революції, має охопити й виявити в своєму мистецькому перетворенні всі відтінки суспільного життя. Зменшує сили пролетаріату та його творчездатність усяка обмежена зосередженість письменства виключно у вузькому життєвому колі села, чи на відірванні від цілого пролетарського комплексу в робітничому побуті, чи, навпаки, повна відірваність од життя трудящих або відхід од життя взагалі — перехід до містики, екзотики, занепадництва та індивідуалістичної самоаналізи.

Занепадництво, що спостерігається по окремих ділянках літератури, заводить її до безперспективності й збиває її з шляху активного чинника соціалістичного будівництва. Всі ці прояви зменшують соціальну вартість літературного твору й водночас, хоча й різними шляхами, стають містками, що ними в наше письменство проходять чужі впливи ворожих пролетарському будівництву класових прошарувань.

7. Останніми часами буржуазні елементи в літературі виявляють себе не лише в „ідеологічній праці, розрахованій якраз на задоволення потреб української буржуазії, що зростає“ (резолуція червн. пленуму ЦК КП(б)У), але за кордоном Радянської України серед українських письменників фашистського націоналістичного табору складається похід

на літературному терені проти соціалістичної України в спілці з фашистською Польщею.

Відблиски цього виявляються і в літературі на Радянській Україні („Убивство“— Могилянського та инш.). Ці антипролетарські течії відбилися в роботі українських буржуазних літераторів типу „неокласиків“, не зустріли опору й навіть було підтримані деякими попутниками й Вапліте на чолі з Хвильовим та його групою.

8. Все це вимагає від українських пролетарських письменників що - виразнішого соціального самовизначення творчості їх, що - більшого відмежування від усяких буржуазних впливів, що - уважнішого відношення їх, як і всієї партії, до поставленого партією завдання боротьби з антипролетарськими й антиреволюційними елементами, поборювання формованої в літературі зміновіхівськими попутниками ідеології нової буржуазії, а в одночас „терпляче відноситися до проміжшарових ідеологічних форм, терпляче допомагати цю неминучу велику кількість форм виживати в процесі все тіснішого товариського співробітництва з культурними силами комунізму“. (Резолюція ЦК ВКП).

9. Ці завдання можна виконати остільки, оскільки партія зможе скласти кадри української марксівської критики. Українська марксівська критика повинна поставити своїм завданням, підходячи із класовим соціальним оцінюванням кожного літературного твору,

відзначити мистецькі досягнення, до якої б літературної школи не належав той чи інший твір (Молодняк, ВУСПП, Плуг, УкрЛЕФ, Вапліте, Неокласики, група Хвильового, Марс та інш.).

Сприяючи виявленню й розвитку молодих літературних сил, зокрема з лав пролетаріату, марксівська критика повинна по-товариському допомагати окремим письменникам та літературним групам, що виявляли помилки та збочення з певного пролетарського шляху й стали перед загрозою націоналістичного полону, що перед ними стоїть завдання визнати ті помилки та виправити їх в практичній літературній роботі.

Критика повинна виявляти розходження в таборі письменників - попутників, поборюючи буржуазні виявлення, відзначаючи наближення до пролетарського письменства, втягаючи найближчих до нас попутників в соціалістичне будівництво.

10. Ідейні розходження в галузі літературних форм і напрямів, що стоять і хочуть стояти за завданням соціалістичної культури, не можуть набирати форм ворожнечі, повинні проходити на об'єднанім ґрунті пролетарської солідарності, що висуває перед усіма літературними угрупованнями завдання об'єднати їх у Всеукраїнську Федерацію Організації Радянських Письменників, яка має згуртувати в собі також літературні групи національних меншостей на Україні (єврейську, російську, з журналом „Красное слово“ то - що).

11. Виходячи з того, що велика частина українських робітників і трудящих закордону перебуває в занадто скрутному стані що до культурної творчості, до того ж на Радянській Україні перебуває чимало письменників Західної України, сприяти групі літературних сил Західної України (з Польщі, Чехословаччини та Румунії) в утворенні асоціації західно-українських революційних письменників.

12. Єдність завдання будувати соціалістичну культуру, що стоїть перед трудящими кожної радянської республіки, вимагає ще тіснішого зв'язку в культурно визвольній праці всіх народів СРСР.

Об'єднання пролетарських письменників України повинно увійти в товариські стосунки з такими ж письменницькими об'єднаннями Росії, Білорусії, Грузії та всіх інших союзних та автономних радянських республік. Це повинно йти до їх об'єднання у все-союзну спілку літературних федерацій всіх народів СРСР на засадах пролетарського інтернаціоналізму, з поборюванням усяких національних протиставлень або претензій на гегемонію, чи зменшення самостійної культурної творчості кожного народу. В той час ця робота повинна проходити на ґрунті товариського співробітництва, співвпливу в участі художньої літератури у виконанні завдання будівництва соціалізму.

13. Щоб перевести це в життя, треба вжити, а також підтримати всі заходи, щоб побільшити

й поширити зв'язок українського письменства з письменством інших народів СРСР (побільшити переклади на українську мову творів письменників інших народів СРСР і закордонних, обмін письменницькими відрядженнями між Україною, Росією, Білорусією, Грузією та іншими радянськими республіками, обов'язкова участь українських письменників в різних мистецьких та літературних відрядженнях із СРСР за кордон, що мають союзний характер).

ЦК ставить перед усіма партійними й радянськими органами завдання давати всіляку моральну й матеріальну допомогу українським письменникам та їхнім організаціям.

ЦК доручає Наркомосу розробити на основі зазначених пропозицій конкретні заходи, щоб поліпшити стан революційних письменників України (авторське право, житловий стан, лікування, видавнича справа).

14. Політбюро ЦК КП(б)У доручає відділу преси намітити конкретні заходи, щоб виконати зазначені постанови, і пильно стежити за їх переведенням у життя.

17
в соответствии с указом Украинского правительства
вместе с другими органами ЦСР (подразделениями)
на Украине, могут быть использованы для
ЦСР, а также для других органов
Украинской Республики, в том числе
для других органов, действующих
на территории Украины, в том числе
вместе с другими органами ЦСР
в соответствии с указом Украинского
правительства.

ЦСР, а также для других органов
Украинской Республики, в том числе
для других органов, действующих
на территории Украины, в том числе
вместе с другими органами ЦСР
в соответствии с указом Украинского
правительства.

ЦСР, а также для других органов
Украинской Республики, в том числе
для других органов, действующих
на территории Украины, в том числе
вместе с другими органами ЦСР
в соответствии с указом Украинского
правительства.

ЗМІСТ

	Стор.
Передмова	3
Про наші літературні справи	7
Як російський кадет Могилянський сам себе вбив	39
Марні надії ворогів	62
Куди?	86
Романтика махновщини	104
З ким і за що боротися?	132
Блакитний і Чумак	141
До організації літературних сил	171
Організатор громадської думки соціалістичної України	199
Ясною дорогою	215
Політика партії в галузі української художньої літератури	237

1245.50 con.

100-2000

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ТОВ. ІМ. ШЕВЧІ
У Львові

7,35
(1986)

5403

2 пр.

8560